

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ

Ελευθερία Πολίτη

«Περιγραφή του φωνητικού και φωνολογικού συστήματος της Τσακόνικης
διαλέκτου»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΘΗΝΑ, 2023

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα φιλολογίας- κατεύθυνση Γλωσσολογίας

Π.Μ.Σ. : « Γλωσσολογίας»

Τίτλος μεταπτυχιακής εργασίας:

«Περιγραφή του φωνητικού και φωνολογικού συστήματος της Τσακωνικής
διαλέκτου»

Επιβλέπων καθηγητής: Άγγελος Λέγγερης

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:

Άγγελος Λέγγερης

Σπυριδούλα Μπέλλα

Νικόλαος Παντελίδης

Για τον παππού μου,

Copyright ©, Ελευθερία Πολίτη, 2023

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Ευχαριστίες

Πρώτα απ' όλα , θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Άγγελο Λέγγερη, ο οποίος επέβλεψε την εργασία μου και στάθηκε δίπλα μου με υπομονή καθ' όλη την διάρκεια αυτής. Η βοήθειά του ήταν καθοριστική για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά όλους τους πληροφορητές μου, οι οποίοι δέχτηκαν να συμμετάσχουν και επέδειξαν τεράστια προθυμία να συνεργαστούν μαζί μου και να συμβάλλουν στην συλλογή του πολύτιμου γλωσσικού υλικού μου.

Τέλος, να ευχαριστήσω τους γονείς μου, τον αδερφό μου και τους φίλους μου, που δεν σταμάτησαν να πιστεύουν σε εμένα και με παρότρυναν συνεχώς για την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής μου εργασίας.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1-Εισαγωγή.....	13
1.1 Η τσακωνική διάλεκτος και τα ιδιώματά της	14
1.2 Γεωγραφικός χώρος της διαλέκτου	15
1.3 Βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Τσακωνικής διαλέκτου.....	17
1.3.1. Μορφολογία-μορφοφωνητικά χαρακτηριστικά.....	19
1.3.2. Σύνταξη-περιφραστικοί σχηματισμοί	20
1.3.3. Λεξιλόγιο.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2- Μεθοδολογία της έρευνας.....	21
2.1. Πληροφορητές-Κοινωνικά χαρακτηριστικά.....	21
2.2. Μέθοδοι συλλογής γλωσσικού υλικού	23
2.3. Πηγή του υλικού	23
2.4. Ανάλυση των δεδομένων μέσω του λογισμικού Praat	26
Κεφάλαιο 3 -Ανάλυση- Παρουσίαση των αποτελεσμάτων	27
3.1. Άρθρωση φωνηέντων	28
3.2. Τεμαχισμός φωνηέντων	30
3.3. Οι πραγματώσεις.....	31
3.1. Α' επίπεδο ανάλυσης- δύο είδη λόγου.....	35
3.2. Β' επίπεδο ανάλυσης: φωνητικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά στα δύο είδη λόγου (μεμονωμένα).....	38
3.3. Γ' επίπεδο ανάλυσης : Συνδυασμός Φωνητικών και Κοινωνικών χαρακτηριστικών στα δύο είδη λόγου.	50
3.4. Τα σύμφωνα της τσακωνικής διαλέκτου	62
3.4.1 Τα άηχα κλειστά σύμφωνα της διαλέκτου	63
3.4.2. Τα συριστικά φωνήματα της διαλέκτου	71
3.4.3. Τα προστριβόμενα σύμφωνα της διαλέκτου	76
3.4.4. Τα τριβόμενα της τσακωνικής διαλέκτου	81
3.4.5. Τα έρρινα σύμφωνα της τσακωνικής διαλέκτου.....	87
3.4.6. Τα πλευρικά σύμφωνα της τσακωνικής διαλέκτου.....	91
3.4.7. Το μονοπαλλόμενο σύμφωνο /r/	93
3.4.8. Τα προρινικοποιημένα σύμφωνα της διαλέκτου.....	95
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	97
Βιβλιογραφία.....	101

Παράρτημα	106
ΧΑΡΤΕΣ.....	111

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Γραφηματική απόδοση των φθόγγων της τσακωνικής διαλέκτου.....	28
Πίνακας 2: Το φωνηεντικό σύστημα του Νότιου ιδιώματος της διαλέκτου.....	29
Πίνακας 3: Μέση τιμή διάρκειας (ms) των φωνηέντων της τσακωνικής διαλέκτου στα δύο είδη λόγου.....	61
Πίνακας 4: Μέσες τιμές διάρκειας των φωνηέντων στον αναγνωσμένο λόγο.....	61
Πίνακας 5: Μέσες τιμές διάρκειας φωνηέντων στον αυθόρμητο λόγο.....	61
Πίνακας 6: Τα συμφωνικά φωνήματα της τσακωνικής διαλέκτου (Χαραλαμπίδης (ΔΔ, 82).....	63
Πίνακας 7: Αριθμός πραγματώσεων των [p], [p h], [t], [t h], [k], [k h] ανά ομιλητή	71
Πίνακας 8: Τα κλειστά σύμφωνα της τσακωνικής διαλέκτου	77
Πίνακας 9: Τα προρινικοποιημένα σύμφωνα [mb], [nd], [ndz], [ɲ], [ɲg]	95

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1: Το φωνηεντικό τραπέζιο της ΚΝΕ	34
Εικόνα 2: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [pa'pori]	64
Εικόνα 3: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [p ^h e'ci].....	65
Εικόνα 4: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['topo].....	66
Εικόνα 5: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [e' t ^h aka]	67
Εικόνα 6: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['eni t ^h enu].....	67
Εικόνα 7: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [Se' t ^h ebri].....	68
Εικόνα 8: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [ka'mtzi].....	68
Εικόνα 9: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [eka'tsaka]	69
Εικόνα 10: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['ik ^h a]	70
Εικόνα 11: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['sati].....	72
Εικόνα 12: Ανάπτυξη του ήχου [s] της εικόνας, όπου φαίνεται το τυχαίο κύμα	72
Εικόνα 13: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [zi'nia].....	72
Εικόνα 14: Ανάπτυξη του ήχου [z] της εικόνας. Συγκρίνετε την παρούσα κυματομορφή με την κυματομορφή του [s] στην εικόνα	73
Εικόνα 15: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['jita].....	73
Εικόνα 16: Ανάπτυξη του ήχου [ʃ] της εικόνας. Συγκρίνετε την παρούσα κυματομορφή με την κυματομορφή του [s] στην εικόνα	74
Εικόνα 17: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['zizi]	75
Εικόνα 18: Ανάπτυξη του ήχου [ʒ] της εικόνας. Συγκρίνετε την παρούσα κυματομορφή με την κυματομορφή του [ʃ] στην εικόνα	75
Εικόνα 19: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['tʃ ^h ifu].....	78
Εικόνα 20: Ανάπτυξη του ήχου [tʃ ^h] της εικόνας.....	78
Εικόνα 21: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [ts ^h e're]	79
Εικόνα 22: Ανάπτυξη του ήχου [ts ^h] της εικόνας	79
Εικόνα 23: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [tse're]. Συγκρίνετε την παρούσα κυματομορφή με την κυματομορφή του [ts ^h] στην εικόνα.....	81
Εικόνα 24: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [fo'ru].....	82
Εικόνα 25: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['vu] από άνδρα ομιλητή	82
Εικόνα 26: Ανάπτυξη του ήχου [v] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η περιοδικότητα του ήχου.....	83
Εικόνα 27: Ανάπτυξη της λέξης ['vu] από γυναίκα ομιλήτρια.....	83
Εικόνα 28: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['θitsi]	84
Εικόνα 29: Ανάπτυξη του ήχου [θ] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η μη περιοδικότητα του ήχου.....	84
Εικόνα 30: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['diu].....	85
Εικόνα 31: Ανάπτυξη του ήχου [ð] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η περιοδικότητα του ήχου, και ταυτόχρονα –ειδικά στο μέσω της κυματομορφής- το τυχαίο κύμα το οποίο επικάθεται στο ημι-περιοδικό	85
Εικόνα 32: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['xuri].....	86

Εικόνα 33: Ανάπτυξη του ήχου [x] της εικόνας. Συγκρίνετε τις κυματομορφές των [f] και [x]	87
Εικόνα 34: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [´γα]	87
Εικόνα 35: Ανάπτυξη του ήχου [γ] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η περιοδικότητα του ήχου, και ταυτόχρονα –ειδικά στο μέσω της κυματομορφής- το τυχαίο κύμα το οποίο επικάθεται στο ημι-περιοδικό	87
Εικόνα 36: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [´mati]	89
Εικόνα 37: Ανάπτυξη του ήχου [m] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η περιοδικότητα του κύματος, με μικρότερη συνθετότητα από το φωνήεν	89
Εικόνα 38: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [na´te].....	89
Εικόνα 39: Ανάπτυξη του ήχου [n] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η περιοδικότητα του κύματος, με μικρότερη συνθετότητα από το φωνήεν	90
Εικόνα 40: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [´nύ]	90
Εικόνα 41: Ανάπτυξη του ήχου [n] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η περιοδικότητα του κύματος.....	91
Εικόνα 42: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [le´mo]	92
Εικόνα 43: Ανάπτυξη του ήχου [l] της εικόνας. Συγκρίνετε το με το ημι-περιοδικό κύμα του [m] και [n].....	92
Εικόνα 44: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [´lici]	93
Εικόνα 45: Ανάπτυξη του ήχου [λ] της εικόνας.....	93
Εικόνα 46: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [ru´fu].....	94
Εικόνα 47: Ανάπτυξη του ήχου [r] της εικόνας	94
Εικόνα 48: Ανάπτυξη του προρινικοποιημένου συμφώνου [nd]	96

Κατάλογος Σχημάτων

Σχήμα 3.1 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο στα δύο είδη λόγου και των δύο φύλων	33
Σχήμα 3.2 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο στον αυθόρμητο λόγο και των δύο φύλων	36
Σχήμα 3.3 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο στην λίστα λέξεων και των δύο φύλων	37
Σχήμα 3.4 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις στον φυσικό λόγο και των δύο φύλων	39
Σχήμα 3.5 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε άτονες θέσεις στον αυθόρμητο λόγο και των δύο φύλων.....	40
Σχήμα 3.6 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο στον αυθόρμητο λόγο του άνδρα ομιλητή.....	42
Σχήμα 3.7 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο στον αυθόρμητο λόγο των γυναικών ομιλητριών.....	43
Σχήμα 3.8 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων και των δύο φύλων.	45
Σχήμα 3.9 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε άτονες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων και των δύο φύλων. .	46
Σχήμα 3.10 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο με βάση τη λίστα λέξεων του άνδρα ομιλητή.....	47
Σχήμα 3.11 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο με βάση τη λίστα λέξεων στις γυναίκες ομιλήτριες	48
Σχήμα 3.12 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις στον αυθόρμητο λόγο του άνδρα ομιλητή.....	50
Σχήμα 3.13 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις στον αυθόρμητο λόγο των γυναικών ομιλητριών	51
Σχήμα 3.14 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε άτονες θέσεις στον αυθόρμητο λόγο του άνδρα ομιλητή.....	53
Σχήμα 3.15 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε άτονες θέσεις στον αυθόρμητο λόγο των γυναικών ομιλητριών.....	54
Σχήμα 3.16 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων του άνδρα ομιλητή.....	55
Σχήμα 3.17 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων του άνδρα ομιλητή αναλυτικά.....	56

Σχήμα 3.18 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων των γυναικών ομιλητριών.....	57
Σχήμα 3.19 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε άτονες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων του άνδρα ομιλητή	58
Σχήμα 3.20 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε άτονες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων των γυναικών ομιλητριών.....	59

Περίληψη

Η τσακωνική διάλεκτος παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον στον χώρο της ιστορικής γλωσσολογίας και της διαλεκτολογίας μιας και, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες διαλέκτους και ιδιώματα της ελληνικής, μπορεί στο μεγαλύτερο μέρος της, να αναχθεί στην αρχαία δωρική διάλεκτο της Λακωνίας. Τοποθετείται στην περιοχή της Κυνουρίας στην Αρκαδία και χωρίζεται σε τρεις ομάδες/ιδιώματα: τα βόρεια τσακόνικα (στο εξής ΒΤ), που μιλιούνται στην Καστάνιτσα και στη Σίταινα, τα νότια τσακόνικα (στο εξής ΒΤ), που μιλιούνται στο Λεωνίδιο, στον Τυρό και στα υπόλοιπα τσακόνικα χωριά και τα τσακόνικα της Προποντίδας (στο εξής ΤΠ), που μιλιούνταν στην Βάτικα και στο Χαβουτσι, που όμως δεν διατηρούνται πλέον ζωντανά (Κωστάκης 1979).

Παρότι υπάρχουν αρκετές μελέτες που παρουσιάζουν/εξετάζουν, ανάμεσα σε άλλα, και τα φωνητικά και φωνολογικά χαρακτηριστικά της διαλέκτου οι περισσότερες από αυτές διεξήχθησαν τον προηγούμενο αιώνα χωρίς τη χρήση σύγχρονων μεθόδων ακουστικής ανάλυσης της ομιλίας (Δέφνερ 1923· Κωστάκης 1951, 1986, 1979· Λεκός 1920· Liosis 2007· Χαραλαμπίδης 1980). Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η παρουσίαση του φθογγικού συστήματος της τσακωνικής όπως αποτυπώνεται στον λόγο τριών εν ζωή ομιλητών/τριών της διαλέκτου και η ακουστική εξέταση φαινομένων που τη διαφοροποιούν από την κοινή νεοελληνική και τις περισσότερες ελληνικές διαλέκτους.

Το ηχητικό υλικό (ελεύθερες συνομιλίες/συνεντεύξεις και δομημένες μεταφραστικές δοκιμασίες) προέρχεται από 1 ομιλητή και 2 ομιλήτριες από τον Τυρό, ηλικίας 50 ετών και άνω. Οι ακουστικές μετρήσεις (διάρκεια, πρώτος και δεύτερος διαμορφωτής F1 και F2, διάρκεια κλειστής φάσης, χρόνος έναρξης φώνησης, κορύφωση ενέργειας (spectral peak) κτλ.) πραγματοποιήθηκαν με την χρήση του προγράμματος Praat (Boersma & Weenink, 2021) και περιλάμβαναν τα φωνήεντα και τα σύμφωνα της διαλέκτου, τόσο αυτά που εμφανίζονται στην κοινή νεοελληνική όσο και αυτά που δεν εμφανίζονται (δασυνόμενα κλειστά, προστριβόμενα, παχιά συριστικά, μεταφατνιακά και προρινικοποιημένα).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1-Εισαγωγή

Η τσακωνική διάλεκτος είναι μια ελληνογενής διαλεκτική ομάδα που ομιλείται στην περιοχή της νότιας Κυνουρίας της Αρκαδίας στην Πελοπόννησο. Αποτελεί μία από τις πιο ενδιαφέρουσες διαλέκτους της νέας ελληνικής, λόγω της προέλευσής της. Προήλθε από τη δωρική διάλεκτο της αρχαίας ελληνικής, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες διαλέκτους της νέας ελληνικής και της ίδιας της νέας ελληνικής γλώσσας, οι οποίες προέρχονται από την ελληνιστική κοινή. (Βαγιακάκος, 1986: 76· Trudgill, 2003: 59).

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η περιγραφή του φθογγικού συστήματος του νότιου ιδιώματος της τσακωνικής διαλέκτου. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στην περιγραφή και ανάλυση των φωνηέντων, καθώς αποτελούν τον βασικό πυρήνα των συλλαβών, τα φωνητικά χαρακτηριστικά τους είναι σταθερά και έχουν μεγαλύτερη διάρκεια από τα σύμφωνα. Συμπληρωματικά, έγινε μια αναλυτική περιγραφή των συμφώνων της διαλέκτου, δίνοντας έμφαση στις κατηγορίες συμφώνων που δεν υφίστανται στην ΚΝΕ, για την πραγματοποίηση μιας ολοκληρωμένης περιγραφής του συστήματος. Ειδικότερα, τα δεδομένα για την εκπόνηση αυτής της εργασίας συλλέχθηκαν από την περιοχή του Τυρού, ενός οικισμού στο νομό της Αρκαδίας, στον οποίο διατηρείται σε μεγάλο βαθμό η ντοπιολαλιά της τσακωνικής διαλέκτου του νοτίου ιδιώματος. Παρόλο που οι μελέτες για την τσακωνική διάλεκτο είναι αρκετές για την περιγραφή του φθογγικού συστήματος, δεν σημειώνεται στη βιβλιογραφία καμία μελέτη πιο εξειδικευμένη στην ανάλυση των φωνητικών χαρακτηριστικών των φωνηέντων. Επομένως, θεώρησα ενδιαφέρον να μελετηθεί περαιτέρω το σημείο αυτό της βιβλιογραφίας.

Πιο συγκεκριμένα, στόχος της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσει την πραγμάτωση των πέντε φωνηέντων σε δύο είδη λόγου (φυσικός λόγος, δομημένα μεταφραστικά τεστ) και να εντοπίσει διαφορές λαμβάνοντας υπόψιν γλωσσικές και εξωγλωσσικές παραμέτρους που σχετίζονται με το φωνητικό περιβάλλον και να επισημάνει πού εντοπίζονται και πού οφείλονται οι διαφοροποιήσεις.

Βασική υπόθεση της παρούσας έρευνας είναι η εξής: α) αναμένουμε ότι ανάμεσα στο πρώτο και στο δεύτερο είδος λόγου, δηλαδή στον αυθόρμητο φυσικό λόγο και στο λόγο που

εκφωνήθηκε κατά τη διάρκεια μεταφραστικών τεστ θα εμφανίζονται διαφορές με βάση τη διάκριση γλωσσικών και εξωγλωσσικών παραμέτρων. Αναμένεται, δηλαδή τα φωνήεντα στον αυθόρμητο λόγο να πραγματώνονται σε μια πιο κεντρική θέση στον φωνηεντικό χώρο από τα φωνήεντα στα δομημένα μεταφραστικά τεστ. Το γεγονός αυτό, είναι εύλογο καθώς η άρθρωση στα δομημένα μεταφραστικά τεστ είναι πιο αργή και προσεκτική με συνέπεια τα φωνήεντα να πραγματώνονται πιο καθαρά και διακριτά μεταξύ τους. Επίσης, όσον αφορά την διάρκεια των φωνηέντων υποθέτουμε ότι τα τονισμένα φωνήεντα θα είναι πιο μακριά από τα άτονα.

Η παρούσα εργασία διαρθρώνεται σε 4 κεφάλαια και επιθυμεί να προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες για το φθογγικό σύστημα της τσακωνικής διαλέκτου. Αναλυτικότερα, το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί μια εισαγωγή του αναγνώστη στο θέμα της προκειμένης εργασίας παραθέτοντας εισαγωγικές πληροφορίες για την εξεταζόμενη διάλεκτο, όπως η γεωγραφική κατανομή της διαλέκτου και τα βασικά γνωρίσματα αυτής. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται το γλωσσικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των πληροφορητών και η μεθοδολογική προσέγγιση της εργασίας. Στο τρίτο κεφάλαιο επικεντρωνόμαστε στην περιγραφή και ανάλυση πρωτίστως των φωνηέντων και μετέπειτα των συμφώνων. Μάλιστα, για την καλύτερη κατανόηση των αποτελεσμάτων της ακουστικής ανάλυσης περιγράφω τα γραφήματα που προέκυψαν. Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο παραθέτω τα συνολικά συμπεράσματά μου από την ανάλυση του γλωσσικού υλικού μου και δίνω απαντήσεις σχετικά με τις αρχικές μου υποθέσεις.

1.1 Η τσακωνική διάλεκτος και τα ιδιώματά της

Σύμφωνα με την βιβλιογραφία, η τσακωνική διάλεκτος χαρακτηρίζεται ως αρχαϊκή, καθώς θεωρείται απόγονος της αρχαίας δωρικής διαλέκτου της Λακωνίας. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Browning (1995), είναι πιθανό τον 6^ο αι. π.Χ. να μιλιόταν στην περιοχή μια αρκετά δωρίζουσα κοινή γλώσσα, αν όχι η γνήσια δωρική.

Η τσακωνική διάλεκτος μιλιέται μέχρι σήμερα σε εννέα χωριά που βρίσκονται στις βορειοανατολικές πλαγιές του Πάρωνα στην επαρχία Κυνουρίας του νομού Αρκαδίας, από τον

Άγιο Ανδρέα έως το Λεωνίδιο¹. Σε παλαιότερες εποχές τα Τσακόνικα είχαν μεγαλύτερη εξάπλωση προς τα νότια, καλύπτοντας ένα πολύ μεγάλο μέρος του ανατολικού τμήματος του σημερινού νομού Λακωνίας².

Σήμερα, η τσακωνική διάλεκτος δεν ομιλείται ενιαία σε όλο το γεωγραφικό χώρο, αλλά χωρίζεται σε δύο ομάδες, το βόρειο και το νότιο ιδίωμα. Το βόρειο ιδίωμα αποτελείται από τα δύο βορειότερα τσακόνικα χωριά, την Καστάνιτσα και την Σίταινα. Το συγκεκριμένο ιδίωμα έχει υποστεί τις μεγαλύτερες επιρροές από την ΚΝΕ, συγκριτικά με το νότιο ιδίωμα. Από την άλλη πλευρά, το νότιο ιδίωμα αποτελείται από τα υπόλοιπα τσακωνόφωνα χωριά. Τέλος, το νότιο ιδίωμα θεωρείται ακόμα το επικρατέστερο και συνήθως όταν κάνουμε λόγο για τσακωνική διάλεκτο, εννοούμε το νότιο ιδίωμα³.

Μία ακόμα υποδιαίρεση της τσακωνικής διαλέκτου είναι τα λεγόμενα τσακόνικα της Προποντίδας. Τα τσακόνικα της Προποντίδας ομιλούνταν στα χωριά Βάτικα και Χαβουτσί, στη μικρασιατική παραλία της Προποντίδας (Θ.Π. Κωστάκης, 1951:149). Όμως, μετά τον ερχομό των Μικρασιατών στην Ελλάδα το 1922, οι τσακωνόφωνοι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στα Σέρβια του νομού Κοζάνης και κυρίως στο χωριό Χιονάτο του νομού Καστοριάς. Ίσως, εκεί οι γεροντότεροι να εξακολουθούν να τα μιλούν. Κατά τον Θ.Π. Κωστάκη, μεμονωμένα άτομα διαμένουν - ή τουλάχιστον έμεναν ως τα 1950 στη Νέα Αρτάκη της Εύβοιας και στην Κοκκινιά του Πειραιά.

1.2 Γεωγραφικός χώρος της διαλέκτου

Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1950 τα τσακόνικα χωριά ήταν σχεδόν αποκομμένα από την υπόλοιπη Ελλάδα, διότι η περιοχή δεν ήταν εύκολα προσπελάσιμη (ορεινή δύσβατη περιοχή, προβληματική επικοινωνία). Μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1960, όταν γίνεται ηλεκτροδότηση και τηλεφωνική σύνδεση, το ραδιόφωνο και η

¹ Η τσακωνική ανήκει στην κατηγορία των νεοελληνικών διαλέκτων που ακολουθούν νότιο φωνηεντισμό (Κοντοσόπουλος, 2001)

² Για την καλύτερη κατανόηση των γεωγραφικών περιοχών που περιγράφονται, βλ. χάρτες στο Παράρτημα.

³ Για τη διαλεκτική ποικιλία που περιλαμβάνει το βόρειο και το νότιο ιδίωμα χρησιμοποιείται ο όρος Μητροπολιτικά Τσακόνικα, ενώ για τη διαλεκτική ποικιλία της Προποντίδας, ο όρος Τσακόνικα της Προποντίδας, ονομασίες που δίνει ο Λιόσης (2007)

τηλεόραση μπαίνουν στη ζωή των Τσακόνων⁴. Επίσης, κατασκευάζεται αυτοκινητόδρομος με αποτέλεσμα τα χωριά να γίνονται πλέον εύκολα προσπελάσιμα. Τώρα η άλλοτε γεωργοκτηνοτροφική περιοχή γίνεται και τουριστικός πόλος έλξης. Όλα αυτά έχουν ως αποτέλεσμα ένα μετασχηματισμό σε όλους τους τομείς και φυσικά στη γλώσσα.

Αρχίζει, λοιπόν, η χρήση της διαλέκτου να περιορίζεται και τη θέση της καταλαμβάνει όλο και περισσότερο η ΚΝΕ. Ακόμα και όταν ομιλείται η διάλεκτος είναι φανερό ότι έχει υποστεί ποικίλες επιδράσεις από την ΚΝΕ. Έτσι, όταν ένας φυσικός ομιλητής αναφέρεται σε θέματα πολιτισμού που πρόσφατα γνώρισε η κοινωνία του, χρησιμοποιεί λεξιλόγιο που δανείζεται από την ΚΝΕ, προσπαθώντας να το προσαρμόσει στη δική του διάλεκτο. Για παράδειγμα, χρησιμοποιούν τις λέξεις [*to tilefone*], [*a tileorasi*], [*to aftokinite*] και ούτω καθεξής. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ένας φυσικός ομιλητής, όταν μιλάει την ΚΝΕ δεν μεταφέρει εμφανή τουλάχιστον χαρακτηριστικά της διαλέκτου.

Μάλιστα, το σχολείο επέτεινε την πορεία προς την υποχώρηση της διαλέκτου, διότι οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι είναι μη φυσικοί ομιλητές δεν διευκολύνουν τη χρήση της διαλέκτου, αλλά αντίθετα την εμποδίζουν με αποτέλεσμα τα παιδιά να μην την χρησιμοποιούν και να έχουν πλέον παθητική γνώση. (Δέφνερ, 1923: xi-xiv· Περνό & Κωστάκης, 1933: 9· Κωστάκης, 1951: 23-28, 1986-1987: η'). Ένας ακόμα καταλυτικός παράγοντας είναι η αρνητική στάση των ομιλητών απέναντι στην διάλεκτο, καθώς αισθάνονται ότι έχει χάσει το γόητρό της και πλέον την θεωρούν ως μια κοινωνικά στιγματισμένη γλωσσική ποικιλία, γι' αυτό σταματούν να την χρησιμοποιούν ακόμα και σε καθημερινές, ανεπίσημες συνθήκες επικοινωνίας μεταξύ τους. Προκειμένου να ερμηνεύσει το συγκεκριμένο φαινόμενο, ο Labov (1972) εισήγαγε τον όρο αφανές γόητρο (*covert prestige*). Ο όρος προτάθηκε για να περιγραφεί η ιδιότητα των κοινωνικά στιγματισμένων γλωσσικών ποικιλιών σε αντίθεση με το εμφανές γόητρο (*overt prestige*) των κοινωνικά αναγνωρισμένων και ευρέως αποδεκτών γλωσσικών ποικιλιών.

⁴ Για την όλη συζήτηση σχετικά με το Χρονικό του Μορέως και την περιοχή της Τσακωνιάς, βλ. Βαγενάς (1971: 96-106).

Τέλος, σημαντικός είναι και ο παράγοντας της πληρότητας. Όταν οι Τσάκωνες⁵ αποτελούσαν μια κλειστή κοινωνία με απλή δομή και στοιχειώδεις ανάγκες, η διάλεκτος επαρκούσε για τη μεταξύ τους επικοινωνία. Όταν όμως αυτή η κοινωνία άνοιξε, τότε η διάλεκτος δεν ήταν πλέον σε θέση να αντιμετωπίσει τις νέες (γλωσσικές) ανάγκες και υποχώρησε σε όφελος της ΚΝΕ. Από τις παραπάνω παρατηρήσεις προκύπτει ότι η διάλεκτος εμφανίζει μια όλο και μεγαλύτερη κάμψη και ότι οι συνθήκες που επικρατούν την ωθούν σε μια βαθμιαία εξαφάνιση.

Βέβαια, παρά την συνειδητοποίηση των ομιλητών ότι μιλούσαν μια διάλεκτο με δωρική καταγωγή (Παπαναστασίου, 2015: 44) και την ίδρυση συλλόγου για την διαφύλαξη της γλωσσικής παράδοσης της Τσακωνιάς (Αρχεῖον της Τσακωνιάς⁶) που μετρίασαν αυτή την αρνητική στάση, είναι αμφίβολο, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Λιόσης (2007: 108, 193), αν θα μπορέσει να συμβάλει αποτελεσματικά στη διατήρηση της διαλέκτου. Μάλιστα, η έρευνα πεδίου που πραγματοποίησε κατέστησε φανερό ότι η τσακωνική διάλεκτος είναι μια θνήσκουσα γλώσσα⁷.

1.3 Βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Τσακωνικής διαλέκτου

Η Τσακωνική εμφανίζει τα πέντε βασικά φωνήεντα /a, e, i, o, u/, όπως στο σύστημα της κοινής νεοελληνικής. Ωστόσο, παρατηρείται η διατήρηση στοιχείων από την αρχαία δωρική διάλεκτο. Μεταξύ αυτών αναφέρουμε τα παρακάτω:

- Διατηρείται το αρχαίο δωρικό [a] γιατί, σύμφωνα με τον Τζιτζιλή (Τσακων.), απέκτησε μορφολογική αξία. (βλ. Οικονόμου, 1870: 11· Δέφνερ, 1923: 1, 107· Κωστάκης, 1986-1987: 267, 1999: 24, 73· Χαραλαμπίδης, 2000: 97· Λιόσης, 2007: 345· Liosis, 2014: 446):
- i) στις καταλήξεις α) των παροξύτων ουσιαστικών αρσενικού γένους σε –ας, όπως [*prokseníta*] ‘προξενητής’, [*kréfta*] ‘κλέφτης’, β) ορισμένων ουσιαστικών

⁵ Στην ετυμολογία του όρου έχει αναφερθεί διεξοδικώς ο Συμεωνίδης (1972).

⁶ Το Αρχεῖον της Τσακωνιάς <http://www.tsakoniararchives.gr/> ιδρύθηκε το 1954 με στόχο τη συγκέντρωση, παρουσίαση και αξιοποίηση των στοιχείων που συνδέονται με την ιστορία, τη γλώσσα, τη λαογραφία, τα ήθη και τα έθιμα της Τσακωνιάς.

⁷ Θνήσκουσα είναι η γλώσσα που τη μιλά μικρός αριθμός ηλικιωμένων (βλ. Λιόσης, 2007: 21).

θηλυκού γένους, όπως [*jortí*] ‘γιορτή’, [*foná*] ‘φωνή’, γ) των επιθέτων θηλυκού γένους, όπως [*kaká*] ‘κακή’, [*ká*] ‘καλή’, δ) του επιθέματος –οσύνα, όπως [*kalosína*] ‘καλοσύνη’, και ε) στο β’ συνθετικό -θήκα κ.α.

ii) στο εσωτερικό ορισμένων μόνο θηλυκών, όπως *μήτηρ* < [*máti*] < ‘μητέρα’, [*máli*] < ‘μήλο’

iii) στις λέξεις [*améra*] < ‘ημέρα’, [*sámere*] < ‘σήμερα’

- Στένωση του ε [e] σε [i] πριν από τα οπίσθια φωνήεντα α, ο, ου [a, o, u] (φαινόμενο μάλλον φωνητικό, καθώς η στένωση δεν ισχύει μόνο σε καταλήξεις θηλυκών ουσιαστικών, π.χ. *συκ-ία* < *συκ-έα*, αλλά και σε άλλα ουσιαστικά, π.χ. *το κρία* < *το κρέας* (Μηνάς 2004, 536-7).

- Διατηρείται η αρχαία προφορά του <υ> ως (Βαγιακάκος, 1986: 95- 97’ Liosis, 2014: 447’ Λιόσης & Παπαδάμου, 2011: 204, 214-216):

α) <ιου> ([ju]) όταν προηγείται οδοντικό [t, ð, θ], υγρό [l, r] ή έρρινο [n], λ.χ. *λύκος* < *λιούκο* [*líko*] ‘λύκος’, *νύκτα* < *νιούτá* [*nít^h a*] ‘νύχτα’, [*ecú*] ‘εσύ’, *υμών* < *νιούμου* [*nítmu*] ‘σας’,

β) <ου> ([u]) μετά από χειλικά, έρρινο [m] και υπερωϊκά, π.χ. *έμπυον* < [*p^h úi*] ‘πόν’, *κών* < [*kúe*] ‘σκύλος’, *γυναίκα* < *γουνάικα* [*yunéka*] ‘γυναίκα’, *άχυρον* < *άχουρε* [*áxure*] ‘άχυρο’.

- Ανύψωση του ω > ου [AE ɔ:] > [u] (Μηνάς, 1992-1993: 169-170’ Liosis, 2014: 447), γεγονός που σύμφωνα με τον Χατζιδάκι (1905, 635) σημαίνει ότι η διάλεκτος διατήρησε την ποσοτική διαφορά ανάμεσα στο μακρό και το βραχύ /o/, αποδίδοντάς τη φυσικά με ποιοτικούς όρους.

α) μέσα στην λέξη π.χ. [*grúsa*] < *γλώσσα*, [*úra*] < *ώρα*.

β) στην ρηματική κατάληξη π.χ. [*p^híru*] < *σπέρνω*, [*díu*] < *δίνω*

- Αποβολές φωνηέντων σε αρκτική θέση

π.χ. [πιγδαλία] < αμυγδαλέα, ή μέσα στη λέξη -π.χ.[έρμο] <έρημος.

Ουσιαστικές διαφορές ανάμεσα στην τσακωνική και στις άλλες ποικιλίες της νεοελληνικής εντοπίζονται και στα σύμφωνα. Αρχικά, εμφανίζονται σύμφωνα που δεν υπάρχουν στην ΚΝΕ, όπως τα κλειστά δασέα σύμφωνα (/p^h/, /t^h/, /k^h/), τα προστριβόμενα σύμφωνα (/ts^h/, /tʃ^h/) και τα δασέα συριστικά (/ʃ/, /z/). Επίσης, εμφανίζονται στοιχεία από την αρχαία δωρική διάλεκτο, όπως:

- Ρωτακισμός, δηλαδή τροπή σ > ρ σε τελική θέση: π.χ. [p^húr] < πώς, [kaúr] < καλώς. Όμως, διατηρείται μόνο ως ευφωνικό συνδετικό φώνημα, καθώς και στο β' ενικό των ενεργητικών ρημάτων (με επεκτατικό -ε), π.χ. εγράφερ-ε < έγγραφες
- Τροπή συμπλεγμάτων με /r/ και άηχο κλειστό ή /ð/ σε συμπλέγματα με το αντίστοιχο έρρινο + ηχηρό κλειστό, π.χ. [ándɛ] < 'άρτος', [ánga] < πήρα. Ο Τζιτζιλής συσχετίζει το φαινόμενο με παρόμοιες αφομοιώσεις συμπλεγμάτων με το πλευρικό σε δωρικές διαλέκτους, π.χ. ήλθον > ήνθον, φίλτατος > φίντατος κτλ.
- τροπή θ > σ (Βαγιακάκος, 1986: 81· Liosis, 2014: 447) : π.χ. [sáti] < θυγάτηρ, [séri] < θέρος, [krísa] < κριθή, [silíndu] < θηλάζω κ.α.
- Διατήρηση του δίγαμμα, π.χ. /váne/ (= βάννε) 'αρνί', /davelé/ 'δαυλός', /víle/ 'σαλιγκάρι', /aróni/ 'προσφώλι' (Τζιτζιλής Τσακων.).
- Δάσυνση του μεσοφωνηεντικού /s/ και κατόπιν αποβολή του, π.χ. σε ρηματικά μορφήματα ορούα (< αρχ. όρωσα), οράκαϊ (< αρχ. έωράκασι) κ.ά. Σε κάποιες περιπτώσεις, το /s/ αυτό μπορούσε να τρέπεται σε άηχο τριβόμενο /x/ (Τζιτζιλής (Τσακων.)), π.χ. /tsóxane/ 'κέρατο' < τραύσανος.

1.3.1. Μορφολογία-μορφοφωνητικά χαρακτηριστικά

Οι πιο αξιοσημείωτες ιδιαιτερότητες της διαλέκτου είναι οι ακόλουθες:

- Το θηλυκό άρθρο διατηρεί τύπους από την αρχαία δωρική: α, ταρ, ταν (αντί η, της, την).
- Διατηρείται το δωρικό α σε τελική θέση αντί του η στα θηλυκά: π.χ. /spudá/ < σπουδή.
- Το τελικό /ο/ τρέπεται σε /ε/ μετά από τα κορωνικά σύμφωνα, π.χ. /óne/ < 'γάιδαρος', /grafité/ < 'γραφτός', /sámere/ < 'σήμερα'. Στα ΤΠ μάλιστα η τροπή έχει επεκταθεί και μετά από το χειλικό /m/, π.χ. /póleme/, /kósme/, και σποραδικά επίσης μετά από τα υπερωικά, π.χ. /rígve/. (Λιόσης, 2007, 349) (για επιπλέον εκδοχές της τροπής βλ. Κωστάκη 1951, 36).
- Αποκοπή συλλαβής σε κάποιες περιπτώσεις (π.χ. καταπίνων > καπίνου, αδελφούτσι > αφούτσι και καλά > κα., μέσω αποβολής του λ και έπειτα συναίρεσης αα > α).

1.3.2. Σύνταξη-περιφραστικοί σχηματισμοί

Ένα πολύ σημαντικό «διακριτικό» χαρακτηριστικό της (μητροπολιτικής) τσακωνικής είναι ο περιφραστικός σχηματισμός του ενεστώτα και του παρατατικού της ενεργητικής φωνής, για τον οποίο χρησιμοποιείται ο ενεστώτας και ο παρατατικός του ρήματος έμι 'είμαι' μαζί με τη μετοχή του ενεστώτα, στο γένος, βέβαια, που απαιτείται: π.χ. έμι έχου 'έχω' για τον ενεστώτα του αρσενικού, έμα έχου για τον παρατατικό του αρσενικού, έμι έχα για τον ενεστώτα του θηλυκού, έμα έχα για τον παρατατικό του θηλυκού.

1.3.3. Λεξιλόγιο

Καθώς η Τσακωνική κατάγεται από την αρχαία δωρική διάλεκτο της Λακωνίας, είναι φυσικό ότι περιέχει στο λεξιλόγιό της (κυρίως το μητροπολιτικό ιδίωμα) αρκετές λέξεις που ανάγονται σε αντίστοιχες της Αρχαίας Ελληνικής, έχοντας, βέβαια, υποστεί τις αλλαγές (φωνολογικές, μορφολογικές) που υπαγορεύουν τα χαρακτηριστικά του συστήματος (βλ. Οικονόμου, 1870: 97· Deffner, 1881: 10, 236, 247, 378, 399· Andriotis,

1974: 278, 350, 502· Κωστάκης, 1986-1987: 160, 243, 245, 248, 376· Χαραλαμπίκης, 2000: 97· Λυσίκατος, 2006: 22-41· Λιόσης, 2007: 512-513).

π.χ. ο (ε)ψιλέ (ετυμ. Οικονόμου < όπτίλος 'μάτι'), ύο (< ύδωρ 'νερό'), ο άντε (< άρτος 'ψωμί'), ο κούε (< κύων 'σκύλος'), μοζού (< μογέω 'πονάω'), μόλου (< 'θα/ να έρθω' Υποτακτική του Αορίστου έμολον, του ρήματος βλώσκω), νοίου (< νοέω 'καταλαβαίνω'), ορού (< όρῶ 'βλέπω'), φαγό (< φηγός 'οξιά'), ο ούθι (< όφισ 'φίδι').

Δάνειες λέξεις από τη τουρκική γλώσσα

Η επιρροή της τουρκικής είναι σχετικά μικρή, λόγω της καθαρότητας του πληθυσμού (Κωστάκης 1951, 191), και είναι μεγαλύτερη στα ΤΠ (Liosis, 2017b), για ευνόητους λόγους, όπως συνάγεται από όσα αναφέρθηκαν στην εισαγωγή.

π.χ. καβούνι 'πεπόνι' (< τουρκ. *kavun*), καγιανά 'αβγά τηγανητά' (< τουρκ. *kayana*), καζαντζίζου 'προκόβω' (< τουρκ. από τον άόρ. *kazandı* του ρ. *kazanmak*), μπαϊράτσι 'σημαία' (< τουρκ. *bayrak*), μπαμπά 'μπαμπάς' (< τουρκ. *baba*), πασά 'θείος' (< τουρκ. *pas*).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2- Μεθοδολογία της έρευνας

2.1. Πληροφορητές-Κοινωνικά χαρακτηριστικά

Στη παρούσα μελέτη συμμετείχαν για την διεξαγωγή του πειράματος τρεις φυσικοί ομιλητές της τσακωνικής διαλέκτου⁸. Οι συμμετέχοντες πληρούσαν ένα σύνολο κριτηρίων που αφορούσαν την ηλικία, την καταγωγή, ενώ διαφοροποιούνταν ως προς το κοινωνικό χαρακτηριστικό του φύλου και το μορφωτικό τους επίπεδο. Συγκεκριμένα, το δείγμα αποτελείται από 2 γυναίκες και 1 άνδρα, ηλικίας άνω των 50 ετών.

Οι ηλικίες των συμμετεχόντων κυμαίνονταν μεταξύ 50-90 ετών. Βασικό μέλημά μας ήταν η κοινή καταγωγή όλων των φυσικών ομιλητών, οι οποίοι μάλιστα έχουν ως μόνιμο τόπο διαμονής το χωριό Τυρό, στα παράλια της Νότιας Κυνουρίας. Εντύπωση μου προκάλεσε το γεγονός ότι μετά από διεξοδική έρευνα, δεν κατάφερα να βρω ομιλητές- εκτός από το συγκεκριμένο χωριό- στις γύρω περιοχές όπως, στην Σαμπατική, στα Μέλανα, στον Άγιο Ανδρέα και στο Λεωνίδιο κ.τ.λ.. Ύστερα από προσωπική συζήτηση με ανθρώπους της γύρω περιοχής, πληροφορήθηκα ότι ο Τυρός αποτελεί το μοναδικό χωριό στο οποίο έχει διατηρηθεί τόσο καλά η διάλεκτος. Ίσως, μπορεί να οφείλεται και στο γεγονός ότι η ερευνήτρια που συνέλεξε το γλωσσικό υλικό διατηρούσε συγγενικούς δεσμούς με τον συγκεκριμένο τόπο, και επομένως, ήταν πιο εύκολη η εύρεση των πληροφορητών.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί, ότι σκόπιμα αποφεύχθηκε η επιλογή νεότερου δείγματος πληροφορητών, οι οποίοι είχαν μάθει την τσακωνική διάλεκτο. Σε ό,τι αφορά την διδασκαλία της διαλέκτου, μέχρι το 1997 η διάλεκτος διδασκόταν από ντόπιους καθηγητές στο γυμνάσιο του Τυρού. Πλέον από το σχολικό έτος 2011-2012 (και για πέμπτο συνεχόμενο το 2015-2016) οι μαθητές του Γυμνασίου Τυρού συμμετέχουν στα πλαίσια πολιτιστικού προγράμματος (Πρόγραμμα Συνεργαζομένων Σχολείων με την UNESCO - ASP net) για τη διάσωση της τσακωνικής διαλέκτου. Επίσης, σημαντική συμβολή στην διατήρηση της γλώσσας διαδραματίζει και το σπουδαίο έργο του συλλόγου "Α Τσακωνοπαρέα" του Τυρού, όπου μάλιστα κάθε χρόνο πραγματοποιεί κατά την καλοκαιρινή περίοδο, γιορτή αφιερωμένη στην διάλεκτο.

Η σκόπιμη αυτή αποφυγή νεαρών ατόμων οφείλεται στη διαπίστωση ότι δε θα κατέχουν σε μεγάλο βαθμό όλα τα ιδιαίτερα διαλεκτικά χαρακτηριστικά του ιδιώματος και ειδικά τα φωνητικά-φωνολογικά χαρακτηριστικά, τα οποία μας ενδιαφέρουν στην προκειμένη περίπτωση. Τα άτομα νεότερης γενιάς, είναι εμφανώς επηρεασμένα από την επίσημη γλώσσα,

⁸ Με άλλα λόγια, οι γονείς τους ή οι παππούδες τους, τους μιλούσαν στα τσακωνικά από τη βρεφική τους ηλικία

ενώ ένα μεγάλο ποσοστό νέων συνεχίζει για ανώτερες σπουδές σε άλλες περιοχές, με αποτέλεσμα να χάνεται όλο και περισσότερο η επαφή με την διάλεκτο. Έτσι, αναπόφευκτα νέα φωνήματα, νέες λέξεις, νέες συντακτικές κατασκευές εμφανίζονται και η διάλεκτος αποκτά μια αλλοιωμένη μορφή, επηρεασμένη από την ΚΝΕ. Θεώρησα λοιπόν λογικότερο να συλλέξω γλωσσικό υλικό από τη συγκεκριμένη ομάδα πληροφορητών, δηλαδή τα άτομα της μέσης ηλικίας, προσδοκώντας να αποσπάσω μια ίσως παλαιότερη και καλύτερα διατηρημένη εκδοχή της διαλέκτου.

Τέλος, η πλειοψηφία των πληροφορητών παρουσιάζει ανώτερο μορφωτικό επίπεδο, δηλαδή είναι απόφοιτοι πανεπιστημιακού ιδρύματος, ενώ μία μόνο ομιλήτρια είναι απόφοιτος πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (σταμάτησε το σχολείο στην Τρίτη δημοτικού). Όσον αφορά την επαγγελματική τους κατάρτιση, αποτελούν δημόσιους και ιδιωτικούς υπαλλήλους, ενώ οι υπόλοιποι είναι γεωργοί, μοδίστρες και ασχολούνται με τις οικιακές δουλειές.

2.2. Μέθοδοι συλλογής γλωσσικού υλικού

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο διεξήχθη η έρευνα. Περιγράφεται αναλυτικά, η πηγή συλλογής του υλικού και η έρευνα πεδίου που ακολούθησε.

2.3. Πηγή του υλικού

Σημαντικό ρόλο για την άντληση του γλωσσικού υλικού επιτέλεσε ένα από τα πιο σημαντικά λεξικά για την τσακωνική διάλεκτο, το τρίτομο Λεξικό του Κωστάκη (1986-1987). Το κύριο μέλημα του συγγραφέα είναι κυρίως γλωσσολογικό, δηλαδή, να καταγράψει το λεξιλόγιο των αστών της περιοχής του Λεωνιδίου αλλά και τις διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται τόσο στα χωριά της Βόρειας και Νότιας Πελοποννησιακής Τσακωνιάς όσο και στα χωριά Σέρβια και Χιονάτο του νομού Κοζάνης, όπου είναι εγκαταστημένοι οι πρόσφυγες των τσακόνικων αποικιών της Προποντίδας, Βάτικα και Χαβουτσί. Ταυτόχρονα, παρουσιάζει και τις σημασιολογικές αποχρώσεις που παρατηρούνται κατά τόπους σ' όλα τα τσακόνικα χωριά που χρησιμοποιούν αυτήν την τόσο ιδιότυπη διάλεκτο, που έχει τις ρίζες της στην αρχαία δωρική διάλεκτο.

Η επιτόπια έρευνα, η παραμονή του στα διάφορα τσακωνοχώρια, οι βιωματικές του γλωσσικές και λαογραφικές εμπειρίες και η προσωπική του επικοινωνία με τους ηλικιωμένους και ιδιαίτερα με γερόντισσες και αμόρφωτους χρήστες των τσακώνικων ιδιωμάτων, αλλά και η ενδεδειγμένη μελέτη και αξιοποίηση (λαογραφικής, γλωσσολογικής, λεξικογραφικής) σχετικής βιβλιογραφίας, του έδωσαν το υλικό (το οποίο συγκέντρωνε για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των πενήντα χρόνων) που χρησιμοποίησε κατά τη σύνταξη του λεξικού του.

Σχετικά με την μεθοδολογία προσέγγισης της υπό εξέταση διαλέκτου υλοποιήθηκε μέσω ποσοτικής έρευνας πεδίου (για την εισαγωγή στη γλωσσολογική έρευνα πεδίου βλ. Vaux & Cooper 1999· για την ποσοτική έρευνα Tesitelova 1992). Το υλικό πάνω στο οποίο βασίστηκε η συγκεκριμένη έρευνα προήλθε από δύο δοκιμασίες που είχαν την μορφή ελεύθερης ομιλίας και δομημένων μεταφραστικών τεστ.

Από την μία πλευρά, η χρήση ελεύθερων συνεντεύξεων βοηθάει στην μελέτη του φωνολογικού συστήματος, στην προσπάθεια συλλογής όσο το δυνατόν περισσότερου ‘φυσικού’ λόγου από τους ομιλητές/-τριες για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, αλλά και για μελλοντικής του χρήσης. Επίσης, η ελεύθερη παραγωγή ‘φυσικού’ λόγου χαρακτηρίζεται από μεγάλο βαθμό αυθορμητισμού, τουλάχιστον συγκριτικά με τον χαρακτήρα των μεταφραστικών τεστ που χρησιμοποιήθηκαν μετέπειτα. Με αυτό τον τρόπο, συγκεντρώθηκαν οι γλωσσικές και συνομιλιακές πληροφορίες αλλά και έγιναν κατανοητές οι στάσεις των υποκειμένων απέναντι στη τοπική διάλεκτο και σε σχέση με την κυρίαρχη γλώσσα, αναφέρθηκαν ιστορικά γεγονότα της διαλέκτου και σημαντικά αξιοθέατα και τοπικά δρώμενα της περιοχής.

Από την άλλη πλευρά, χρησιμοποιήθηκε η δοκιμασία των δομημένων μεταφραστικών τεστ (φωνητικών στην παρούσα περίπτωση) για τον έλεγχο καθαρά του φωνητικού-φωνολογικού επιπέδου και την ύπαρξη ή μη όλων των ήδη γνωστών από προγενέστερες μελέτες φθόγγων της Τσακώνικης διαλέκτου. Για τη δημιουργία των συγκεκριμένων μεταφραστικών τεστ χρησιμοποιήθηκαν 75 λέξεις⁹.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να τονίσω ότι πριν την έναρξη της διαδικασίας όλοι οι συμμετέχοντες είχαν ενημερωθεί για τον σκοπό της έρευνας και είχαν συμπληρώσει την ανάλογη φόρμα συγκατάθεσης. Η ηχογράφηση ενός ομιλητή διαρκούσε περίπου 30-45 λεπτά.

⁹Για τη φωνητική απόδοση των λέξεων στη διάλεκτο θα χρησιμοποιηθεί το ΔΦΑ προσαρμοσμένο στις ιδιαιτερότητες της διαλέκτου (Πίνακας 1)

Αρχικά, καταγράφηκαν οι ελεύθερες συνομιλίες, μέσω των οποίων ο πληροφορητής αφηγούνταν σε διαλεκτικό λόγο τις καθημερινές τους δραστηριότητες ή κάποια αξιοσημείωτη ιστορία. Στην συνέχεια, αφού γινόταν μια λεπτομερής αναφορά στον τρόπο διεξαγωγής των μεταφραστικών τεστ, ζητήθηκε από τους πληροφορητές να εκφέρουν μια λίστα 75 λέξεων.

Ως προς τον σχεδιασμό των λέξεων ενδιαφέροντος προτιμήθηκαν 3 λέξεις¹⁰ από κάθε φθόγγο, με τον οποίο ξεκινούσαν οι λέξεις, δηλαδή ήταν σε αρκτική θέση. Με τον τρόπο αυτό, θα ήταν ευκολότερο να γίνει η φωνητική και ακουστική ανάλυση όλων των συμφώνων της τσακωνικής διαλέκτου.

Σε κάποιες περιπτώσεις, παρόλο που επιλέχθηκαν λέξεις καθημερινού λεξιλογίου, οι πληροφορητές δεν έδωσαν τις εκφορές που αναμέναμε. Το γεγονός αυτό πιθανόν έγκειται στο λεξιλογικό πλούτο κάθε πληροφορητή και στον γλωσσικό θάνατο της διαλέκτου, λόγω ελλιπούς χρήσης αυτής σε καθημερινό επίπεδο. Τότε, αμέσως ζητούσαμε από τον πληροφορητή να μας πει μια άλλη λέξη, προκειμένου να έχουμε τουλάχιστον 3 εκφορές του ίδιου συμφώνου. Ταυτόχρονα, επειδή δεν είναι συνηθισμένοι οι κάτοικοι σε επισκέψεις γλωσσολόγων, πέρα από τον αυξημένο βαθμό αυθορμητισμού, παρουσίαζαν και μια συστολή ως προς την ορθότητα των απαντήσεών τους. Ένιωθαν αμηχανία και την ανάγκη να δώσουν ‘σωστές’ απαντήσεις.

Επιπλέον, η διαδικασία της ηχογράφησης και η ύπαρξη του κινητού τηλεφώνου αλλά και του ίδιου του ερευνητή σε ρόλο δημοσιογράφου, έφερνε τους πληροφορητές σε μειονεκτική θέση. Αυτό το φαινόμενο είναι γνωστό ως παράδοξο του παρατηρητή. Ενώ ο ερευνητής πεδίου στοχεύει στη συλλογή φυσικού και καθημερινού λόγου, καταλήγει να συλλέξει επίσημο και προσεγμένο λόγο. Συμφώνα με το Labov (1972), το παράδοξο του παρατηρητή οφείλεται στην αδυναμία των ερευνητών να ηχογραφήσουν την παραγωγή φυσικού λόγου από τους πληροφορητές στις συνθήκες της κοινωνιογλωσσικής συνέντευξης δεδομένου ότι οι ερευνητές υιοθετούσαν την εξουσιαστική συμπεριφορά του ερευνητή-συνεντευξιαστή που υποβάλει μετωπικά ερωτήσεις στον πληροφορητή-συνεντευξιαζόμενο (Παπαζαχαρίου & Αρχάκης, 2003). Έτσι, προκειμένου να αντιμετωπίσω το παράδοξο του παρατηρητή πραγματοποίησα τις συγκεκριμένες ηχογραφήσεις σε οικείους εσωτερικούς χώρους ως προς τους πληροφορητές και τοποθέτησα τα απαραίτητα μηχανήματα για ηχογράφηση σε μη εμφανές σημείο κατά τη διάρκεια της ηχογράφησης. Παράλληλα, σημαντικό ρόλο για την αποφυγή του παράδοξου του

¹⁰ το υλικό που χρησιμοποιήθηκε κατά τη διαδικασία των μεταφραστικών τεστ παρατίθεται στο παράρτημα

παρατηρητή διαδραμάτισε η ύπαρξη πραγματικών κοινωνικών δεσμών ανάμεσα σε πληροφορητές και τον ερευνητή, συγκεκριμένα υπήρχαν και συγγενικοί δεσμοί. Τέλος, το φαινόμενο αυτό αντιμετωπίστηκε και εξαιτίας βοήθειας που έλαβα από «ενδιάμεσο» της τοπικής κοινότητας.

Οι παραπάνω πρακτικές σαφώς συμβάλλουν σημαντικά στην αποφυγή του παράδοξου του παρατηρητή αλλά τις περισσότερες φορές επιφέρει αρνητικές συνέπειες στα ποιοτικά χαρακτηριστικά, τα οποία οφείλει να πληροί μια ηχογράφιση με στόχο την ακουστική και φωνητική ανάλυση και περιγραφή. Αντιθέτως, μια ηχογράφιση σε απόλυτα ελεγχόμενες συνθήκες, όπως αυτές σε ένα εργαστήριο φωνητικής, τονίζουν τη μη φυσικότητα της επικοινωνιακής περιστασης, αλλοιώνοντας την συμπεριφορά των πληροφορητών και φυσικά την καθημερινή, φυσική, φιλική συνομιλία, που είναι και το ζητούμενο.

Τέλος, ο εξοπλισμός που χρησιμοποιήθηκε για τις ηχογραφήσεις ήταν κινητό τηλέφωνο (Samsung Galaxy A52), μέσω της εφαρμογής AVR X (Awesome voice recorder X), η οποία αποθηκεύει αρχεία ήχου σε μορφή wav, που είναι μη συμπιεσμένα αρχεία, που δεν επιφέρουν υποβάθμιση στην ποιότητα του ήχου. Ταυτόχρονα, η συχνότητα δειγματοληψίας (sampling rate) των αρχείων είχε οριστεί στα 44100 Hz, ενώ επιλέχθηκε η στερεοφωνική εγγραφή. Όλα τα αρχεία ήχου μεταφέρθηκαν σε H/Y μέσω καλωδίου, κάρτα μνήμης ή άλλου αποθηκευτικού μέσου. Στην συνέχεια, έγινε κωδικοποίηση της ονομασίας των αρχείων, ομαδοποίηση και αρχειοθέτηση σε H/Y, καθώς και σε φορητή αποθηκευτική συσκευή. Το μέγεθος των αρχείων κυμαίνεται από 34,3 MB μέχρι 108 MB.

2.4. Ανάλυση των δεδομένων μέσω του λογισμικού Praat

Η ανάλυση του υλικού πραγματοποιήθηκε με το λογισμικό πρόγραμμα Praat (Boersma & Weenink, 2008). Το Praat είναι ένα ιδιαίτερα διαδεδομένο και ευέλικτο εργαλείο στο τομέα της επεξεργασίας της ομιλίας (speech processing) αφού προσφέρει ένα μεγάλο εύρος από στάνταρ και όχι μόνο διαδικασίες, μεταξύ άλλων φασματογραφήματα, αρθρωτική σύνθεση και νευρωνικά δίκτυα. Αρχικά, μέσω του λογισμικού έγινε άνοιγμα του ηχητικού αρχείου και μετέπειτα χώρισα τα δεδομένα μου σε δύο διαφορετικές λωρίδες (tiers) επισημείωσης, με σκοπό να έχω όσο το δυνατόν καλύτερο σήμα του πληροφορητή μου. Στην συνέχεια, ξεκίνησα την επισημείωση των συνεισφορών του ομιλητή/-τριας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, να απομονώσω τον λόγο του ομιλητή/-τριας από τα κενά ή τις αναπνοές κατά τη διάρκεια της ηχογράφησης, ακόμα και από πιθανές παρεμβολές δικές μου ως ερευνήτριας.

Ακολουθως, από την διαδικασία της ελεύθερης ομιλίας, επέλεξα ορισμένες φράσεις που αποτελούσαν τις λέξεις-στόχους και τις απομαγνητοφώνησα. Έτσι, καθώς απώτερος στόχος της έρευνας συνιστά η περιγραφή του φωνητικού συστήματος και κατ' επέκταση η ανάλυση ορισμένων ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάποιων συμφώνων, πρώτος στόχος ήταν ο εντοπισμός και η επισημείωση των φωνηέντων, προσδιορίζοντας ένα σύνολο πληροφοριών και μετέπειτα η περιγραφή των συμφωνικών φωνημάτων της διαλέκτου, όπου έγινε καταγραφή της συχνότητας εμφάνισης των αλλοφωνικών και διαλεκτικών πραγματώσεων σε σχέση με το αντίστοιχο φώνημα και η αναγωγή τους σε ποσοστό επί τοις εκατό (%), ώστε να είναι πιο εύκολα κατανοητές και συγκρίσιμες. Τόσο η καταγραφή συχνότητας εμφάνισης όσο και η επί τοις εκατό αναγωγή της αποτυπώθηκαν σε αρχεία excel. Τέλος, με την βοήθεια των μετρήσεων που προέκυψαν από τις απομαγνητοφωνήσεις στο λογισμικό Praat σχεδιάστηκαν τα διάφορα γραφήματα ανάλογα με τις εκάστοτε παραμέτρους κάθε φορά. Κατ' αυτόν τον τρόπο παράχθηκαν 20 γραφήματα, τα οποία συνοδεύονταν με την ευκλείδεια απόσταση των φωνηέντων, για μια πληρέστερη κατανόηση της κατανομής των φωνηέντων στο φωνηεντικό τραπέζιο.

Ως ευκλείδεια απόσταση μεταξύ δύο σημείων (x_1) και (x_2) ορίζεται το μήκος του ευθύγραμμου τμήματος που τα ενώνει. Ειδικότερα, η απόσταση μεταξύ δύο σημείων σε μία διάσταση είναι απλώς η απόλυτη τιμή της διαφοράς μεταξύ των συντεταγμένων τους.

Ο τύπος της ευκλείδειας απόστασης που χρησιμοποιήθηκε είναι ο εξής:

$$d(x, y) = \sqrt{(x_1 - y_1)^2 + (x_2 - y_2)^2}$$

Κεφάλαιο 3 -Ανάλυση- Παρουσίαση των αποτελεσμάτων

Το φωνητικό και φωνολογικό σύστημα του νότιου ιδιώματος των Τσακόνικων έχει εξεταστεί ιδιαίτερα από τον Χαραλαμπόπουλο (ΔΔ), ο οποίος με βάση το θεωρητικό πλαίσιο της λειτουργικής φωνολογίας παρουσιάζει με διεξοδικότητα τα φωνηεντικά και συμφωνικά φωνήματα. Αναλύει τα διακριτικά χαρακτηριστικά τους, τις μεταξύ τους σχέσεις, τις φωνητικές εναλλαγές τους και τους διάφορους συνδυασμούς τους. Η ανάλυση αυτή του Χαραλαμπόπουλου αποτελεί βασικό άξονα-οδηγό για την εκπόνηση

της παρούσας μελέτης, καθώς αποτελεί το μοναδικό σημείο αναφοράς προκειμένου να μετρηθούν ποιοτικά και ποσοτικά τα φωνήματα της τσακωνικής διαλέκτου, αλλά και να γίνουν συγκρίσεις με τις αντίστοιχες φωνητικές και φωνολογικές πληροφορίες που έχουν δώσει άλλοι ερευνητές από τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αι.

Στην πορεία για την γραφηματική απόδοση των λέξεων στην διάλεκτο, έχει χρησιμοποιηθεί η σήμανση του Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής (βλ. Μανωλέσσου, Μπέης & Μπασέα-Μπεζαντάκου, 2012: 200-201). Ο παρακάτω πίνακας απεικονίζει σε στήλες τους αντίστοιχους φωνητικούς φθόγγους στο Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο (IPA):

ΙΛΝΕ	ΔΦΑ	ΙΛΝΕ	ΔΦΑ
κ	kh	ζ	ʒ
π	ph	σ	ʃ
τ	th	τσ	tʃ
λ	λ	τσ	tsh
ν	ɲ	τζ	dʒ

Πίνακας 1: Γραφηματική απόδοση των φθόγγων της τσακωνικής διαλέκτου

3.1. Άρθρωση φωνηέντων

Αρχικά, πριν ξεκινήσουμε την περιγραφή και ανάλυση των φωνηέντων της τσακωνικής διαλέκτου, θα αναφέρουμε λίγα λόγια για την γενικότερη αρθρωτική ανάλυση αυτών. Κατά την άρθρωση των φωνηέντων, ο αέρας ρέει από τους πνεύμονες και θέτει σε κίνηση τις φωνητικές χορδές, χωρίς να συναντά κανένα εμπόδιο από το στόμα, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει κατά την άρθρωση των συμφώνων. Τα φωνήεντα είναι λοιπόν εξ ορισμού αντηχητικοί φθόγγοι.

Τα φωνήεντα μπορεί να διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την ποιότητα και ως προς τη διάρκεια. Οι διαφορές ποιότητας ανάμεσα στα φωνήεντα είναι αποτέλεσμα του σχήματος της στοματικής κοιλότητας, πιο συγκεκριμένα της θέσης της γλώσσας και του σχήματος των χειλιών κατά την παραγωγή τους. Καθώς τα φωνήεντα δεν έχουν σημείο άρθρωσης με την έννοια που έχουν τα σύμφωνα, εξετάζουμε την ολική διάταξη της στοματικής κοιλότητας. Αυτή είναι απείρως μεταβλητή ως προς τρεις διαστάσεις και τα φωνήεντα περιγράφονται συμβατικά ως υψηλά- χαμηλά, εμπρόσθια- οπίσθια και στρογγυλά- μη στρογγυλά.

Όσον αφορά τη θέση της γλώσσας, τα φωνήεντα χωρίζονται κυρίως σε δύο βασικούς άξονες. Στα υψηλά- χαμηλά φωνήεντα (χρησιμοποιούνται και οι όροι κλειστά ή ανοιχτά φωνήεντα), ανάλογα με το αν η γλώσσα βρίσκεται ψηλά ή χαμηλά στη στοματική κοιλότητα. Για παράδειγμα, τα /i/ και /u/ είναι υψηλά (κλειστά), ενώ το /a/ είναι χαμηλό (ανοιχτό). Και στα εμπρόσθια- οπίσθια, ανάλογα με το αν η γλώσσα βρίσκεται μπροστά ή πίσω στη στοματική κοιλότητα. Τέλος, σχετικά με το σχήμα των χειλιών, ένα φωνήεν μπορεί να είναι στρογγυλό, όταν παράγεται με τα χείλη στρογγυλεμένα, ή μη στρογγυλό, όταν παράγεται χωρίς στρογγύλεμα των χειλιών. Λόγου χάριν, το φωνήεν /a/, που είναι το περισσότερο ανοιχτό, είναι επίσης μη στρογγυλό. Σε ορισμένες γλώσσες του κόσμου, τα φωνήεντα διαφέρουν μεταξύ τους και ως προς τη διάρκεια, κατατασσόμενα σε μακρά και βραχέα.

Η διάλεκτος εμφανίζει τα πέντε βασικά φωνήεντα /a, e, i, o, u/, όπως στο σύστημα της κοινής νεοελληνικής. Παρακάτω παρατίθεται ο πίνακας του φωνηεντικού συστήματος του Νότιου Ιδιώματος (Χαραλαμπίδης ΔΔ, 81, 97).

	μπροστινά	πισινά
κλειστά	i	u
ενδιάμεσα	e	o
ανοιχτό		a

Πίνακας 2: Το φωνηεντικό σύστημα του Νότιου ιδιώματος της διαλέκτου

Επίσης, στη διάλεκτο σχηματίζονται δίφθογγοι από ένα φωνήεν και ένα ημίφωνο [i, u]. Ανοδικοί θεωρούνται οι δίφθογγοι [ja], [je], [ju] και καθοδικοί οι δίφθογγοι [aj], [ej]. Παρατηρείται ότι η διάλεκτος αποφεύγει τη δημιουργία καθοδικών ή ανοδικών διφθόγγων (ιδιαίτερα) με το να τονίζει σε μία διαδοχή φωνηέντων, το φωνήεν που θα μπορούσε να αποτελέσει το glide της διφθόγγου (δηλ. το [i] ή το [u]), π.χ. [elía] ελιά, [ríe] πιες, [peráixu] περνώ.

Ο Κωστάκης (1951, 158· βλ. επίσης ΛΚ, 1, λδ') αναφέρει την ύπαρξη ενός [ä] “μεταξύ α και ε”. Ο φθόγγος αυτός είναι αποτέλεσμα μονοφθογγισμού της ακολουθίας /ia/ (ή /iá/), π.χ. [stárä] < /stária/. Συχνά, τα φωνήεντα αυτής της ακολουθίας πραγματώνονται είτε ως i [äa] (ή [ää]), π.χ. [stáräa] ‘στάρια’, είτε συναιρούνται σε /a/, π.χ. [kráda] < /kriáda/ ‘κρύο’. Πλέον

καθώς τα ΤΠ αποτελούν μια νεκρή γλωσσική ποικιλία, καθίσταται σαφές ότι είναι δύσκολη η διαπίστωση της φωνολογικής αξίας του [ä]. Το πιο πιθανό είναι ότι αυ αποτελεί αλλόφωνο του /a/ σε περιβάλλον μετά από το ημίφωνο /i/. Ιστορικά, με βάση τα ίδια παραδείγματα, το [ä] μπορεί να είναι -σπανιότερα βέβαια- αποτέλεσμα μονοφθογγισμού και άλλων φωνηέντων, όπως /aa/: [pää] < /paða/ ‘εδώ δα’, /ea/: [vorädes] < /voreaðes/ ‘βοριάδες’ κτλ.

3.2. Τεμαχισμός φωνηέντων

Ο τεμαχισμός των φωνηέντων είναι ζωτικής σημασίας για την ακουστική ανάλυση. Μάλιστα, η μέτρηση της διάρκειας και της ποιότητας των φωνηεντικών τεμαχίων πρέπει να γίνεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο σε όλη την διαδικασία ανάλυσης του γλωσσικού υλικού και με ένα αυστηρά καθορισμένο τρόπο. Γι’ αυτό τον λόγο, παρουσιάζονται παρακάτω οι πρακτικές που ακολούθησε η παρούσα μελέτη για την μέτρηση της διάρκειας και της ποιότητας των φωνηέντων.

Όπως έγινε κατανοητό από την παραπάνω αρθρωτική ανάλυση των φωνηέντων, η περιγραφή των φωνηέντων με αρθρωτικά κριτήρια γίνεται κατά προσέγγιση και σε καμία περίπτωση δεν είναι τόσο ακριβής όσο αυτή των συμφώνων. Η περιγραφή των φωνηέντων γίνεται συνήθως με ακουστικά κριτήρια, με την ανάλυση δηλαδή των ακουστικών ιδιοτήτων τους. Βεβαίως, οι ακουστικές αυτές ιδιότητες είναι με τη σειρά τους αποτέλεσμα του σχήματος της στοματικής κοιλότητας το οποίο, όπως είδαμε στην προηγούμενη υποενότητα (3.1. Άρθρωση φωνηέντων), διαμορφώνεται κάθε φορά από την θέση της γλώσσας και το σχήμα των χειλιών. Αυτό συμβαίνει επειδή η στοματική κοιλότητα, ανάλογα με το σχήμα που έχει μια συγκεκριμένη στιγμή, λειτουργεί σαν φίλτρο του οποίου η απόκριση διαφέρει στις αρμονικές συχνότητες που παράγονται στις φωνητικές χορδές. Κάποιες από αυτές τις ενισχύει και κάποιες τις εξασθενεί. Οι αρμονικές συχνότητες που ενισχύονται ονομάζονται διαμορφωτές (formants), επειδή ακριβώς διαμορφώνουν την ποιότητα του φωνήεντος (Λέγγερης, 2013α: 6).

Αρχικά, η μέτρηση της διάρκειας των φωνηέντων έγινε χειροκίνητα με την βοήθεια του λογισμικού Praat (Boersman & Weenink, 2017), κάνοντας χρήση της κυματομορφής και του φασματογραφήματος. Επιπρόσθετα, είναι απαραίτητο να τονιστεί ότι η συγκεκριμένη μελέτη εξετάζει τα φωνήεντα σε περιβάλλον συμφώνων, ενώ φωνήεντα που γειτνιάζουν με άλλο φωνήεν ή ημίφωνο αποκλείστηκαν από την ανάλυση. Μάλιστα, η πρακτική αυτή ακολουθείται

και από άλλες μελέτες όπως της Piercy (2010) και της Nicolaidis (2003a). Μετέπειτα, αφού έγινε η απομαγνητοφώνηση και η οριοθέτηση των φωνηέντων, επόμενο βήμα ήταν να εντοπιστούν οι βασικές συχνότητες συντονισμού (formants) των φωνημάτων. Έτσι, για την εκφώνηση των φωνηέντων από κάθε άτομο βρέθηκαν οι δύο πρώτες συχνότητες συντονισμού (F1 και F2) και σχηματίστηκε ο χώρος πραγμάτωσης των φωνηέντων από τον εκάστοτε πληροφορητή. Αναλυτικότερα, η πρώτη συχνότητα συντονισμού (διαμορφωτής F1) σχετίζεται με το αν το φωνήεν πραγματώνεται στο πάνω, μεσαίο ή κάτω μέρος του στόματος, ενώ η δεύτερη συχνότητα συντονισμού (διαμορφωτής F2) σχετίζεται με το αν το φωνήεν πραγματώνεται στο μπροστινό ή στο οπίσθιο μέρος του στόματος.

Σύμφωνα με την Barden (2009) το σημείο που επιλέγεται μέσα στη διάρκεια του φωνήεντος για τη μέτρηση των διαμορφωτών είναι το μέσο της διάρκειάς του. Άλλες βιβλιογραφικές πηγές αναφέρουν ότι πρέπει να επιλέγεται το κέντρο ή κάποιο σημείο κοντά στο κέντρο του φωνήεντος. Επίσης, όπως αναφέρουν οι Wright & Nichols (2015, 1), οι μονοί φθόγγοι, καθώς η μελέτη δεν εστιάζει στους διφθόγγους, έχουν επίπεδο σχήμα διαμορφωτών, δηλαδή «μία ποιότητα σε όλη τους τη διάρκεια». Είναι σημαντικό να αποφεύγεται η μέτρηση κοντά στην αρχή ή στο τέλος του φωνήεντος, διότι οι διαμορφωτές επηρεάζονται σε μεγάλο ποσοστό από τα γειτονικά σύμφωνα. Πρέπει, λοιπόν, να επιλέγεται ένα σταθερό και επίπεδο κομμάτι των διαμορφωτών και αυτό συνήθως βρίσκεται στο κέντρο του φωνήεντος. Τέλος, παρόλο που το δείγμα μελέτης περιέχει αποκλειστικά μονούς φθόγγους, υπάρχει η πιθανότητα κάποιοι να πραγματώνονται ελαφρώς διφθογοποιημένοι.

3.3. Οι πραγματώσεις

Το φώνημα /i/ πραγματώνεται ως ένα κλειστό μπροστινό μη στρογγυλό φωνήεν. Η τσακωνική διάλεκτος, όπως και η νέα ελληνική γλώσσα, διαθέτει μόνο 5 φωνηεντικά φωνήματα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να διευρύνεται η αρθρωτική ζώνη κάθε φωνήεντος, συγκριτικά με άλλες γλώσσες που διαθέτουν υπερδιπλάσιο αριθμό φωνηέντων. Είναι λοιπόν φανερό ότι το φώνημα αυτό μπορεί να εμφανίζει πραγματώσεις που κυμαίνονται από ένα πολύ κλειστό /i/, ως ένα πολύ ανοιχτό /i/. Κοινό τόπο αποτελεί το γεγονός ότι οι πραγματώσεις του /i/ είναι πιο μακρές όταν τονίζεται, και μάλιστα όταν αυτό το τονιζόμενο βρίσκεται σε προφωνηεντική θέση, ενώ βραχείες και χαλαρές όταν είναι άτονο (Χαραλαμπίδης, ΔΔ, 86).

Ο Pernot (1934, 57) πιστεύει ότι στην Τσακωνική υπάρχουν τρία διαφορετικά τουλάχιστον /i/. Σε' εκείνο που δίνει ιδιαίτερη έμφαση είναι σε ένα ανοιχτό /i/, που συμβολίζεται ως /i/, το οποίο βρίσκεται ανάμεσα στο κλειστό /i/ και το μεσαίο /e/. Φυσικά, όπως παρατηρεί ο Χαραλαμπίδης (ΔΔ, 86-7, υποσ. 33), η διαφορετική ιστορική του προέλευση δεν έχει καμία αξία στη συγχρονική ανάλυση του φωνηεντικού φωνολογικού συστήματος και “τα διάφορα i που διαπιστώνει ο Pernot δεν είναι χροιές (timbres) με διακριτική αξία, αλλά πραγματώσεις [...] ενός και του αυτού φωνήματος [...]”. Όσον αφορά στις υπόλοιπες πραγματώσεις των φωνηεντικών φωνημάτων, ο Χαραλαμπίδης προσθέτει ότι καθένα από τα μη κλειστά φωνήεντα μπορεί, σε άτονη θέση και σε χαλαρή ομιλία, να πραγματώνεται ως κεντρικό [ə].

Το φώνημα /e/ πραγματώνεται ως ένα μπροστινό μη στρογγυλό φωνήεν. Τοποθετείται ανάμεσα στο /i/ που είναι το πιο κλειστό φωνήεν της διαλέκτου και στο /a/ που είναι το πιο ανοιχτό. Όπως τονίσαμε και προηγουμένως για την πραγμάτωση του /i/, έτσι και το φώνημα /e/ καλύπτει μια ευρύτερη αρθρωτική ζώνη με πραγματώσεις άλλοτε κλειστότερες και άλλοτε ανοιχτότερες, χωρίς αυτές οι διαφορές να αποκτούν φωνολογική αξία.

Το φώνημα /u/ πραγματώνεται ως ένα κλειστό πισινό στρογγυλό φωνήεν. Όταν τονίζεται αρθρώνεται με περισσότερη ενέργεια, ενώ όταν είναι άτονο έχει πιο χαλαρή άρθρωση.

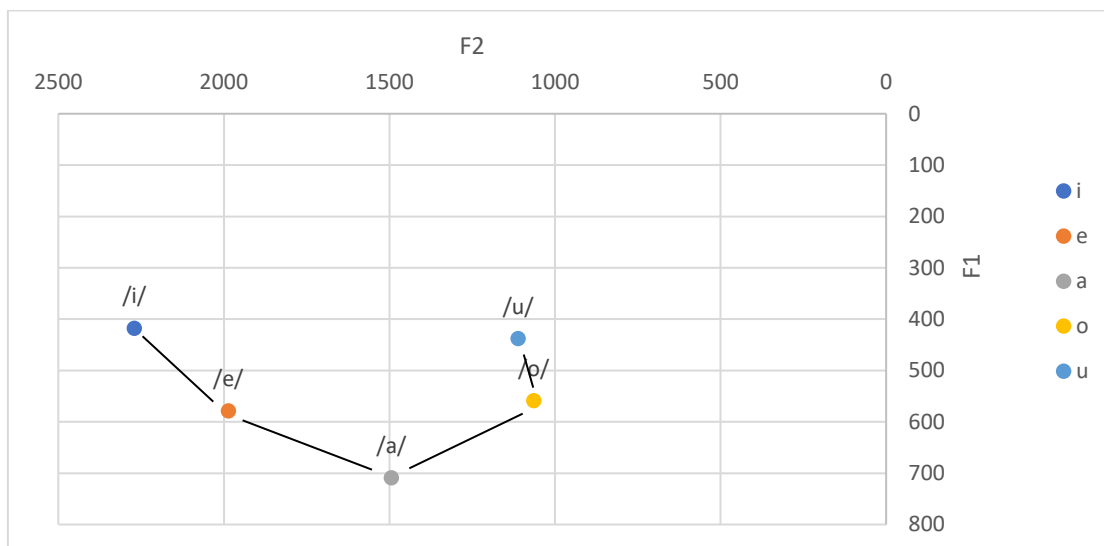
Το φώνημα /o/ πραγματώνεται ως ένα πισινό στρογγυλό φωνήεν, του οποίου το άνοιγμα τοποθετείται ανάμεσα στο /u/ που είναι το πιο κλειστό πισινό φωνήεν της διαλέκτου και στο /a/ που είναι το πιο ανοιχτό φωνήεν. Αντίστοιχα, όπως το μπροστινό φωνήεν /e/, αρθρώνεται κλειστότερο ή ανοιχτότερο.

Τέλος, το φώνημα /a/ διακρίνεται από τα υπόλοιπα φωνήεντα, εξαιτίας του ανοίγματός του. Είναι το πιο ανοιχτό από τα φωνήεντα της διαλέκτου.

Στην συνέχεια, θα γίνει μια λεπτομερής ανάλυση και περιγραφή στα πέντε φωνήεντα της τσακωνικής διαλέκτου σε δύο επίπεδα λόγου, της αυθόρμητης καθημερινής ομιλίας και της προσχεδιασμένης λίστας λέξεων. Από τους διάφορους πιθανούς σχεδιασμούς προέκυψαν ένα σύνολο είκοσι (20) γραφημάτων με βάση τρία επίπεδα ανάλυσης. Αρχικά, συγκρίθηκαν τα δύο είδη λόγου μεμονωμένα, όπως πραγματώθηκαν από τους τρεις ομιλητές. Κατ' επέκταση συγκρίθηκαν τα είδη λόγου μαζί με τα φωνητικά χαρακτηριστικά των φωνηέντων αλλά και τα δύο είδη λόγου με βάση κοινωνιογλωσσικούς παράγοντες. Ενώ, στο τελευταίο επίπεδο

ανάλυσης συσχετίστηκαν τα δύο είδη λόγου σε συνδυασμό με τους φωνητικούς και κοινωνιογλωσσικούς παράγοντες.

Παρακάτω παρατίθεται το γενικό γράφημα μετά από τον συνδυασμό γλωσσικών και εξωγλωσσικών παραγόντων.

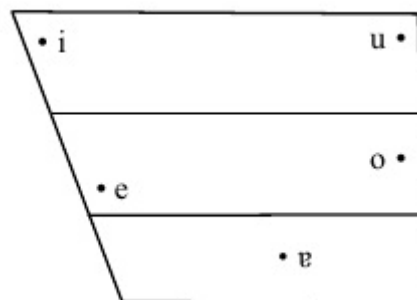
Σχήμα 3.1 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο στα δύο είδη λόγου και των δύο φύλων

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	418	2270	119
/e/	579	1986	77
/a/	709	1494	121
/o/	559	1064	44
/u/	438	1111	89

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	326
o	u	129
a	e	508
a	o	455

Ο παραπάνω πίνακας απεικονίζει τις μέσες τιμές της πρώτης και δεύτερης συχνότητας συντονισμού των πέντε φωνηέντων της τσακωνικής διαλέκτου εξαγόμενα από τους τρεις ομιλητές και των δύο φύλων. Αντίστοιχα, στο σχήμα εμφανίζονται τα πέντε φωνήεντα της Τσακωνικής, τοποθετημένα στο φωνηεντικό τραπέζιο με βάση τις τιμές της πρώτης και δεύτερης συχνότητας συντονισμού. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται τα πέντε φωνήεντα τοποθετημένα στο φωνηεντικό τραπέζιο χωρίς να γίνεται διάκριση στις τρεις παραμέτρους, δηλαδή στα δύο είδη λόγου (φυσικός λόγος, λίστες λέξεων ή αλλιώς μεταφραστικά τεστ), στα φωνητικά χαρακτηριστικά (τονισμένη – άτονη λέξη) και στα κοινωνικά χαρακτηριστικά του φύλου (άνδρας-γυναίκα). Σημαντική παρατήρηση αποτελεί ότι ο φωνηεντικός χώρος παρουσιάζεται ως ένα τετράπλευρο και πιο συγκεκριμένα ένα τραπέζιο, όπου συνιστά μια αφηρημένη παράσταση των θέσεων των φωνηέντων στην στοματική κοιλότητα. Για μια πληρέστερη κατανόηση του φωνηεντικού τραπέζιου παραθέτω παρακάτω το φωνηεντικό τραπέζιο της Κοινής Νέας Ελληνικής (Arvaniti, 2007).

Εικόνα 1: Το φωνηεντικό τραπέζιο της ΚΝΕ

Σύμφωνα με ορισμένες φωνητικές/ακουστικές μελέτες (Arvaniti 1999b, Arvaniti 2007, Baltazani 2007, Lengeris 2011, Nicolaidis 2003, Sfakianaki 2002), το χαμηλό κεντρικό φωνήεν /a/ αρθρώνεται λίγο πιο ψηλά στον φωνηεντικό χώρο, και επομένως, αν θέλουμε να το περιγράψουμε με ακρίβεια πρέπει να χρησιμοποιήσουμε το σύμβολο [ɐ]. Το ίδιο ισχύει και για το πρόσθιο φωνήεν [e], το οποίο αρθρώνεται πιο χαμηλά στον φωνηεντικό χώρο, με αποτέλεσμα το ακριβές σύμβολο για την περιγραφή του να είναι το [ɛ]. Όμως, για λόγους ευκολίας στη βιβλιογραφία χρησιμοποιούνται τα σύμβολα [e] και [a], καθώς δεν είναι καθορισμένη η ακριβής θέση των φωνηέντων στον φωνηεντικό χώρο.

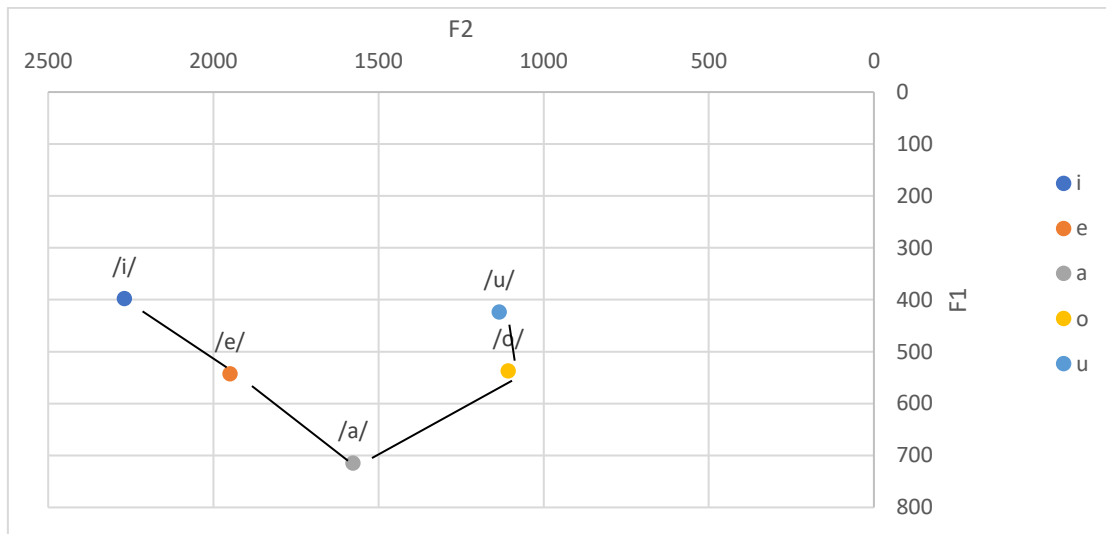
Λεπτομερώς, το μέσο φωνήεν /o/ βλέπουμε να πραγματώνεται σε υψηλότερη θέση ως προς τον κάθετο άξονα της στοματικής κοιλότητας σε σχέση με το αρχικό σημείο άρθρωσης

του, με την τιμή της πρώτης συχνότητας συντονισμού να φτάνει στα 559 Hz, με αποτέλεσμα η απόστασή του από το υψηλό φωνήεν /u/ να είναι μικρότερη, από την απόσταση του ιδίου από το κεντρικό χαμηλό /a/, όπως διαφαίνεται και από τις τιμές της ευκλείδειας απόστασης. Ταυτόχρονα, το μέσο /e/ πραγματώνεται υψηλότερα στη στοματική κοιλότητα με την πρώτη συχνότητα συντονισμού (F1) να ανέρχεται στα 579Hz. Επίσης, όπως μαρτυρούν οι αριθμητικές τιμές της ευκλείδειας απόστασης, η απόσταση ανάμεσα στο /i/ και στο /e/ είναι μικρότερη της απόστασης του/e/ με το /a/. Σχετικά με τη δεύτερη συχνότητα συντονισμού (F2), η οποία απεικονίζει το βαθμό οπισθιότητας των φωνηέντων βλέπουμε ότι τόσο το φωνήεν /i/ όσο και το φωνήεν /e/ εμφανίζουν ψηλές τιμές F2, αφού για το μεν /i/ ανέρχεται στα 2270Hz, ενώ για το /e/ φτάνει στα 1986Hz. Όσο πιο ψηλές είναι οι τιμές της F2 τόσο πιο μπροστά πραγματώνονται τα φωνήεντα. Σύμφωνα με την τυπική απόκλιση παρατηρείται μερική επικάλυψη μεταξύ του υψηλού και μέσου φωνήεντος /i/ και /e/ αλλά και των αντίστοιχων /o/ και /u/. Συγκεκριμένα, το /u/ διαχέεται προς τα κάτω και αριστερά καταλαμβάνοντας σημαντικό τμήμα από την πραγμάτωση του μέσου φωνήεντος /o/. Ομοίως και το φωνήεν /i/ διαχέεται προς τα κάτω επικαλύπτοντας μικρό τμήμα του φωνήεντος /e/. Η αλληλοεπικάλυψη που παρατηρείται είναι απόρροια της κοντινής απόστασης μεταξύ των προαναφερθέντων φωνηέντων.

3.1. Α' επίπεδο ανάλυσης- δύο είδη λόγου

Αρχικά, στην υποενότητα αυτή θα γίνει μια λεπτομερής ανάλυση και περιγραφή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στα δύο επίπεδα λόγου, του αυθόρμητου λόγου και της εκφοράς λίστας λέξεων από τους τρεις πληροφορητές. Η παρακάτω ανάλυση θα βασιστεί στα γραφήματα που προέκυψαν λαμβάνοντας υπόψιν τις μέσες τιμές της πρώτης και δεύτερης συχνότητας συντονισμού (F1, F2).

Αυθόρμητος λόγος

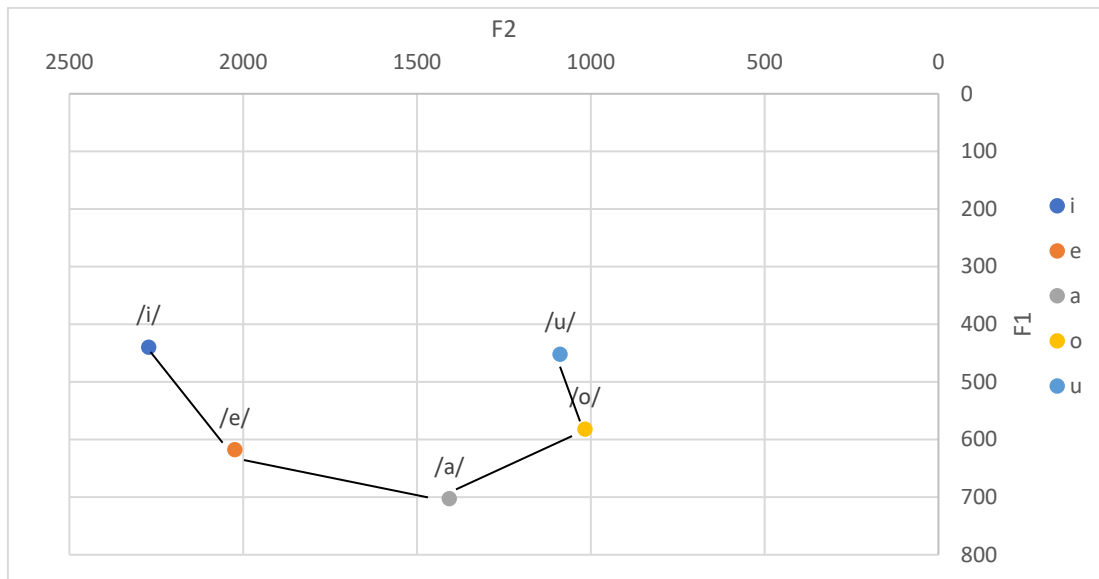
Σχήμα 3.2 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο στον αυθόρμητο λόγο και των δύο φύλων

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	398	2269	119
/e/	543	1949	77
/a/	715	1577	121
/o/	537	1107	44
/u/	424	1134	89

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	351
o	u	116
a	e	372
a	o	502

Λίστα λέξεων

Σχήμα 3.3 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο στην λίστα λέξεων και των δύο φύλων

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	440	2272	119
/e/	618	2024	77
/a/	703	1407	121
/o/	582	1017	44
/u/	452	1088	89

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	305
o	u	148
a	e	623
a	o	408

Στα σχήματα 3.2, 3.3 παρουσιάζονται τα γραφήματα των φωνηέντων της διαλέκτου, όπως εκφωνήθηκαν στα δύο είδη λόγου. Όπως φαίνεται, η σχετική θέση των φωνηέντων στο φωνηεντικό χώρο είναι παρόμοια. Υπάρχει όμως μια σημαντική διαφοροποίηση σχετικά με την

θέση των φωνηέντων στα δύο είδη λόγου, που καθιστά φανερή την φωνηεντική μείωση ως αποτέλεσμα του διαφορετικού είδους λόγου στο οποίο εκφωνήθηκαν τα φωνήεντα. Τα φωνήεντα που εκφωνήθηκαν στη λίστα λέξεων (Σχ. 3.3) απλώνονται περισσότερο στον φωνηεντικό χώρο, ενώ τα φωνήεντα που εκφωνήθηκαν στον αυθόρμητο λόγο καταλαμβάνουν μια πιο κεντρική θέση στον φωνηεντικό χώρο. Αυτό είναι κατανοητό, καθώς η άρθρωση στη λίστα λέξεων είναι πιο αργή και προσεκτική με αποτέλεσμα τα φωνήεντα να αρθρώνονται πιο καθαρά και διακριτά μεταξύ τους.

Μάλιστα, όπως φαίνεται στο σχήμα 3.2, ο φωνηεντικός χώρος του αυθόρμητου λόγου σχηματίζει ένα τραπέζιο, αλλά μικρότερο συγκριτικά με τον αναγνωσμένο λόγο, με τα φωνήεντα να εμφανίζονται συμμαζεμένα στο κέντρο. Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι η διαφορά ύψους ανάμεσα στο φωνήεν /o/ και /u/ χάνεται, καθώς όπως μαρτυρούν και οι τιμές της ευκλείδειας απόστασης το υψηλό φωνήεν /u/ πραγματώνεται αρκετά κοντά από το μέσο φωνήεν /o/. Παράλληλα, αξιοπρόσεκτο είναι το γεγονός ότι πραγματώνεται αρκετά μπροστά στην στοματική κοιλότητα σε σχέση με το αρχικό σημείο άρθρωσης. Αυτό αποδεικνύεται εύκολα από τη δεύτερη συχνότητα συντονισμού, η οποία σχετίζεται με την προσθιότητα ή μη ενός φωνήεντος. Αναλυτικότερα, η δεύτερη συχνότητα συντονισμού αντανακλά τον βαθμό προσθιότητας και επομένως είναι πιο υψηλή για τα πρόσθια φωνήεντα παρά για τα οπίσθια. Αυτό διαφαίνεται από τις τιμές της F2, όπου το φωνήεν /i/ πραγματώνεται στα 2269 Hz, ενώ το φωνήεν /u/ στα 1134 Hz. Τέλος, το /u/ εμφανίζεται πολύ χαμηλότερα και πρόσθια από την αρχική θέση πραγμάτωσής του, επικαλύπτοντας την πραγμάτωση του μεσαίου /o/.

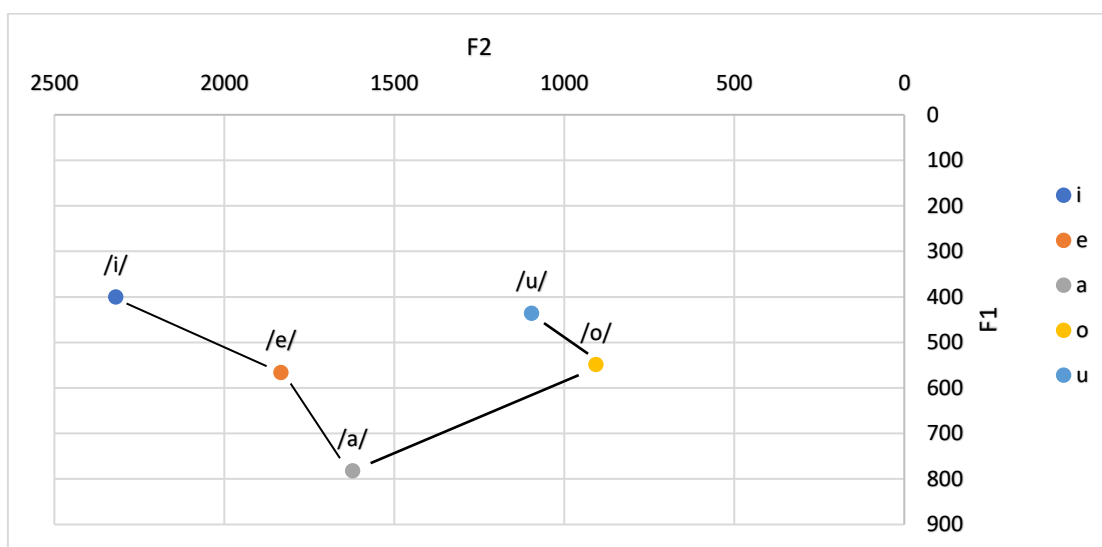
Όσον αφορά, το σχήμα 3.3 του αναγνωσμένου λόγου, η κατανομή των φωνηέντων καταλαμβάνει μεγαλύτερο φωνηεντικό χώρο σε σχέση με τον αυθόρμητο λόγο. Το φωνήεν /a/ πραγματώνεται σε μια κεντρική και χαμηλή θέση, με την τιμή της F1 να ανέρχεται στα 703 Hz. Επίσης, το φωνήεν /a/ απέχει σχεδόν ίση απόσταση από τα φωνήεντα /e/ και /o/. Το μεν πρώτο εμφανίζει την F1 στα 618 Hz, το δε δεύτερο στα 582 Hz. Κλείνοντας, σημειώνεται και εδώ μερική αλληλοεπικάλυψη μεταξύ των φωνηέντων /o/ και /u/, όπως συνήθως συμβαίνει εξαιτίας της ελάχιστης αριθμητικά μεταξύ τους απόστασης.

3.2. Β' επίπεδο ανάλυσης: φωνητικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά στα δύο είδη λόγου (μεμονωμένα)

Ακολούθως θα εξεταστεί το κατά πόσο οι διαφοροποιήσεις που προέκυψαν στα δύο είδη λόγου οφείλονται σε δομικά χαρακτηριστικά της γλώσσας, δηλαδή αν είναι τονισμένο-άτονο, ή αν διαδραματίζει σημαντικό ρόλο η κοινωνιογλωσσική παράμετρος του φύλου (άνδρας-γυναίκα). Έτσι, προχωρώντας σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάλυσης θα περιγράψω τις πραγματώσεις των ομιλητών με βάση αυτά τα χαρακτηριστικά.

Αναλυτικότερα, θα αναλυθούν οι τονισμένες και άτονες συλλαβές του αυθόρμητου λόγου και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του φύλου ξεχωριστά. Εν συνεχεία, θα αναλυθούν κατά τον ίδιο τρόπο οι τονισμένες και άτονες συλλαβές του αναγνωσμένου λόγου των μεταφραστικών τεστ και των αντίστοιχων κοινωνικών χαρακτηριστικών του φύλου και πάλι μεμονωμένα.

Τονισμένες συλλαβές

Σχήμα 3.4 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις στον φυσικό λόγο και των δύο φύλων

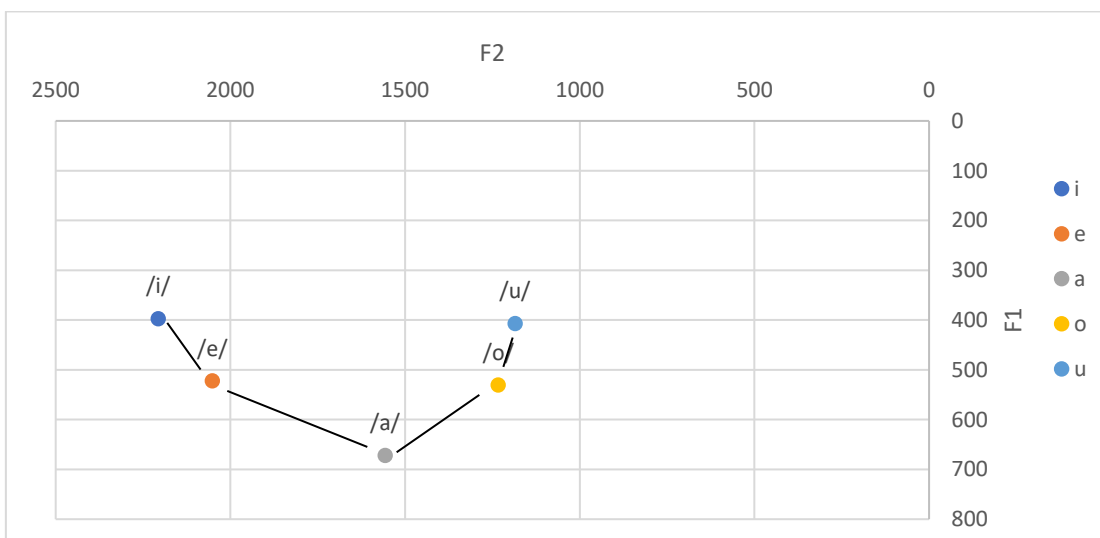
Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	400	2319	67
/e/	566	1833	36
/a/	782	1623	46
/o/	549	907	17

/u/	436	1096	51
-----	-----	------	----

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	513
o	u	290
a	e	301
a	o	752

Άτονες συλλαβές

Σχήμα 3.5 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε άτονες θέσεις στον αυθόρμητο λόγο και των δύο φύλων

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	397	2206	52
/e/	522	2051	41
/a/	672	1557	40
/o/	530	1233	27
/u/	407	1185	29

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	199
o	u	132
a	e	516
a	o	353

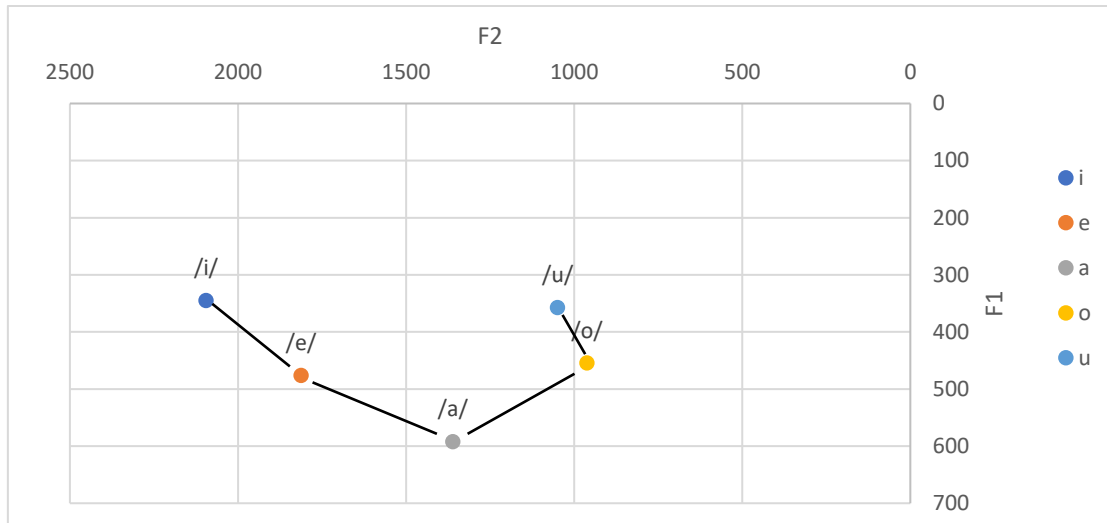
Στα παραπάνω γραφήματα 3.4 και 3.5 απεικονίζεται η πραγμάτωση των φωνηέντων σε τονισμένες και μη θέσεις σε αυθόρμητο φυσικό λόγο. Όπως είναι φυσικό, παρατηρούνται ορισμένες διαφοροποιήσεις στην κατανομή των φωνηέντων στον φωνηεντικό χώρο. Στη περίπτωση των τονισμένων φωνηέντων, οι πραγματώσεις αυτών σχηματίζουν ένα τραπέζιο μεγαλύτερης έκτασης, το οποίο διαχέεται στον φωνηεντικό χώρο και καθιστά πιο ξεκάθαρη την κατανομή των φωνηέντων, όπως μαρτυρείται και από την ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα φωνήεντα. Ειδικότερα, το υψηλό οπίσθιο φωνήεν /u/ πραγματώνεται αρκετά μπροστά στην στοματική κοιλότητα, σε σύγκριση και με το οπίσθιο /o/. Αυτό γίνεται αντιληπτό από τις τιμές της F2 των δύο οπίσθιων φωνηέντων, όπου η μέση τιμή του /u/ ορίζεται στα 1096 Hz, ενώ του /o/ στα 907 Hz. Όσον αφορά την πραγμάτωση του φωνήεντος /e/, πραγματώνεται ως ένα υψηλό πρόσθιο φωνήεν με μέση τιμή 1833 Hz. Το πρόσθιο φωνήεν /i/ πραγματώνεται αρκετά μπροστά στη στοματική κοιλότητα σε σχέση με την αρχική θέση άρθρωσής του, πράγμα που φαίνεται και από τη τιμή της F2 (2319 Hz). Εν κατακλείδι, το /a/ πραγματώνεται κεντρικά και σχετικά χαμηλά σε μια συνήθη θέση.

Ακολούθως, σημαντικές διαφοροποιήσεις συναντάμε και στις άτονες συλλαβές. Κατ' αρχάς παρατηρείται ότι τα άτονα φωνήεντα καταλαμβάνουν μικρότερο χώρο από τα τονισμένα. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τις αποστάσεις μεταξύ των φωνηέντων οι οποίες είναι μικρότερες συγκριτικά με τις αποστάσεις των τονισμένων φωνηέντων. Ακόμα μια φορά το υψηλό οπίσθιο φωνήεν /u/ πραγματώνεται χαμηλότερα από την αρχική του θέση, πλησιάζοντας το μεσαίο οπίσθιο /o/. Αυτό γίνεται εμφανές από την ελάχιστη διαφορά ως προς το ύψος των φωνηέντων, με την πρώτη συχνότητα συντονισμού στο /u/ να εμφανίζει μέση τιμή 407Hz και το /o/ 503 Hz.

Αυθόρμητος λόγος- Κοινωνικά χαρακτηριστικά

Στα ακόλουθα γραφήματα 3.6 και 3.7 παρουσιάζεται η κατανομή των φωνηέντων στο είδος του αυθόρμητου λόγου με βάση το φύλο (άνδρας-γυναίκα). Όπως προκύπτει, δεν υπάρχουν ιδιαίτερες διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα.

Άνδρας ομιλητής

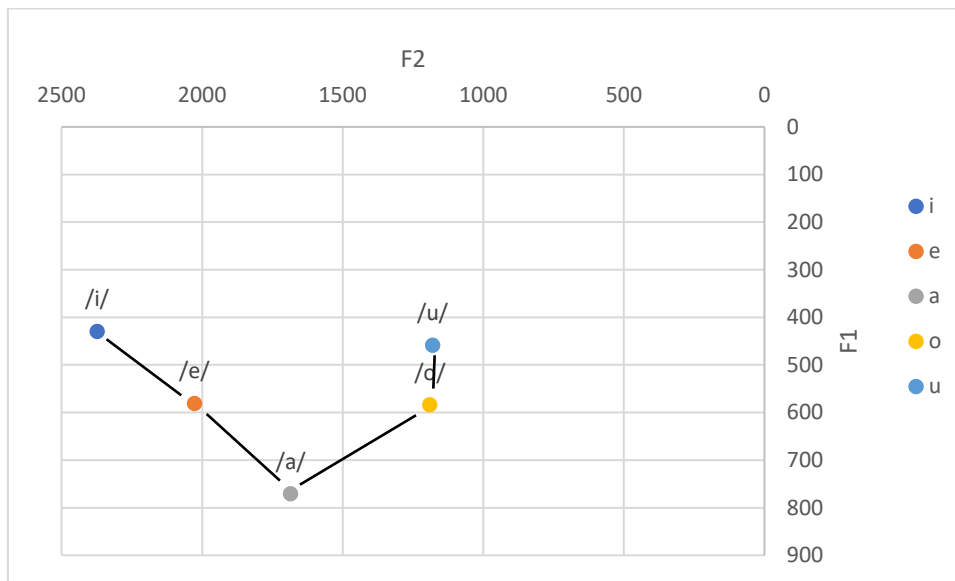
Σχήμα 3.6 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο στον αυθόρμητο λόγο του άνδρα ομιλητή

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	345	2095	45
/e/	476	1812	28
/a/	592	1361	39
/o/	454	962	16
/u/	357	1049	31

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	308
o	u	130
a	e	465
a	o	422

Γυναίκες ομιλήτριες

Σχήμα 3.7 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο στον αυθόρμητο λόγο των γυναικών ομιλητριών

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	430	2373	74
/e/	581	2027	49
/a/	771	1685	82
/o/	584	1190	28
/u/	459	1180	58

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

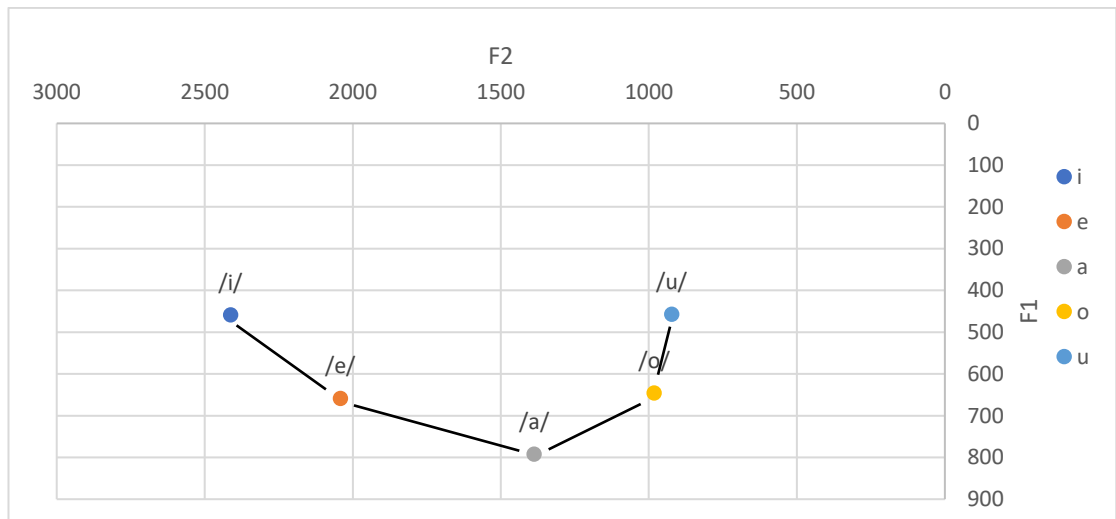
i	e	377
o	u	125
a	e	391
a	o	529

Μελετώντας τις πραγματώσεις των φωνηέντων με βάση τα κοινωνιογλωσσικά χαρακτηριστικά των πληροφορητών, εντοπίζονται ομοιότητες αλλά και διαφορές. Αρχικά, τα φωνήεντα παραγόμενα από τον άνδρα ομιλητή στον αυθόρμητο λόγο καταλαμβάνουν μια διαφοροποιημένη θέση από αυτήν των γυναικών. Είναι εμφανές ότι στο σχήμα 3.6, το οποίο αναφέρεται στον άνδρα ομιλητή, παρουσιάζει μια πιο παράξενη μορφή ενός τετράπλευρου. Ειδικότερα, το οπίσθιο φωνήεν /u/ πραγματώνεται προσθιότερα στη στοματική κοιλότητα, σχετικά με το μέσο οπίσθιο /o/, καθώς η μέση τιμή της F2 ανέρχεται στα 1049 Hz για το οπίσθιο φωνήεν /u/ και στα 962 Hz για το μέσο οπίσθιο φωνήεν /o/. Μάλιστα, η μεταξύ τους απόσταση είναι πολύ κοντινή, όπως μαρτυρεί και η αριθμητική τιμή της ευκλείδειας απόστασης. Επιπλέον, όσον αφορά το μέσο φωνήεν /e/, αυτό πραγματώνεται περίπου στο μέσο της ευρύτερης απόστασης μεταξύ των φωνηέντων /i/ και /a/ αλλά με κλίση προς το υψηλό φωνήεν /i/. Το φωνήεν /a/ πραγματώνεται κεντρικά και χαμηλά, ενώ η απόσταση μεταξύ του /a/ και του /o/ είναι ελάχιστα μικρότερη από την απόσταση του /a/ με το /e/, όπως μαρτυρούν και οι τιμές της ευκλείδειας απόστασης της κατανομής.

Όσον αφορά τις γυναίκες ομιλήτριες, τα φωνήεντα είναι κατανεμημένα καλύτερα και πιο συμμαζεμένα στο φωνηεντικό χώρο. Ξεκινώντας την ανάλυση από τα φωνήεντα /o/ και /u/, αφενός διαφαίνεται ότι βρίσκονται σχεδόν στο ίδιο οπίσθιο μέρος στην στοματική κοιλότητα, αφού η τιμή F2 του φωνήεντος /u/ είναι 1180 Hz και του φωνήεντος /o/ 1190 Hz αντιστοίχως. Αφετέρου, σχετικά με το ύψος των δύο φωνηέντων υπάρχει ελάχιστη διαφορά, καθώς η μέση τιμή της F1, η οποία δηλώνει το ύψος του φωνήεντος /u/, ορίζεται στα 459 Hz, ενώ του φωνήεντος /o/ στα 584 Hz. Επομένως, μεταξύ των φωνηέντων /u/ και /o/ είναι δεδομένη η εμφάνιση μερικής αλληλοεπικάλυψης. Τα υπόλοιπα φωνήεντα /i/, /e/ και /a/ παρουσιάζουν μια τυπική απόκλιση, με ισόποσες αποστάσεις μεταξύ /a/ και /e/ και /i/ και /e/, όπου το μέσο φωνήεν /e/ διαχέεται ελαφρώς προς τα πάνω.

Λίστα λέξεων- Φωνητικά χαρακτηριστικά

Τονισμένες συλλαβές

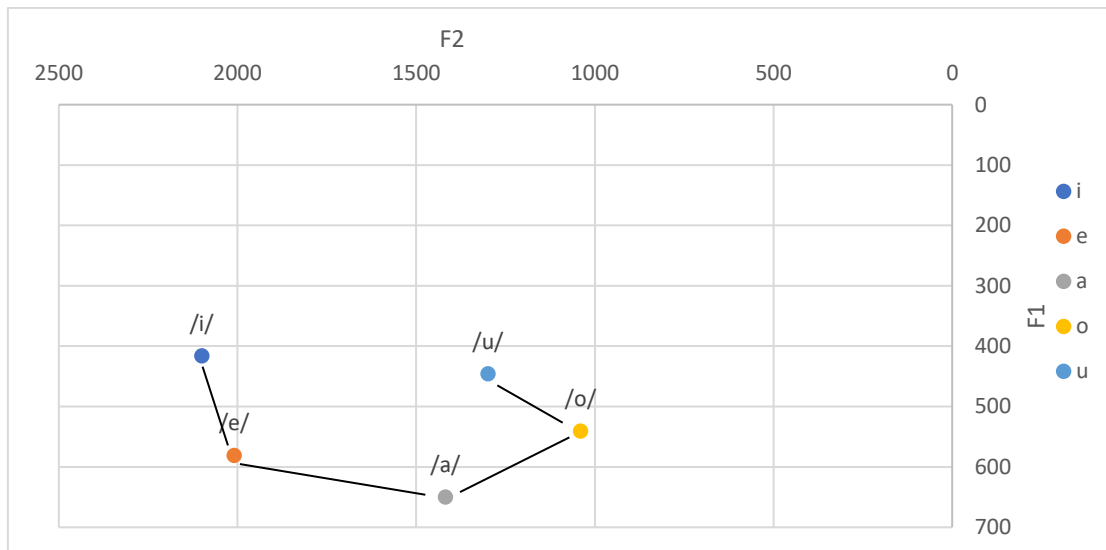
Σχήμα 3.8 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων και των δύο φύλων.

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	459	2413	67
/e/	659	2042	36
/a/	792	1387	46
/o/	646	982	17
/u/	457	923	51

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	421
o	u	197
a	e	668
a	o	430

Άτονες συλλαβές

Σχήμα 3.9 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε άτονες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων και των δύο φύλων.

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	416	2100	52
/e/	581	2009	41
/a/	650	1418	40
/o/	541	1040	27
/u/	446	1299	29

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	188
o	u	275
a	e	595
a	o	393

Με βάση τα γραφήματα 3.8 και 3.9 παρατηρείται έντονη διαφοροποίηση μεταξύ των τονισμένων και άτονων φωνηέντων στον αναγνωσμένο λόγο (μεταφραστικά τεστ). Ειδικότερα, η κατανομή των τονισμένων φωνηέντων στον φωνηεντικό χώρο είναι ξεκάθαρη και διακριτή. Το υψηλό οπίσθιο φωνήεν /u/ παρουσιάζει μια σχετικά τυπική κατανομή με μέση τιμή στα 923

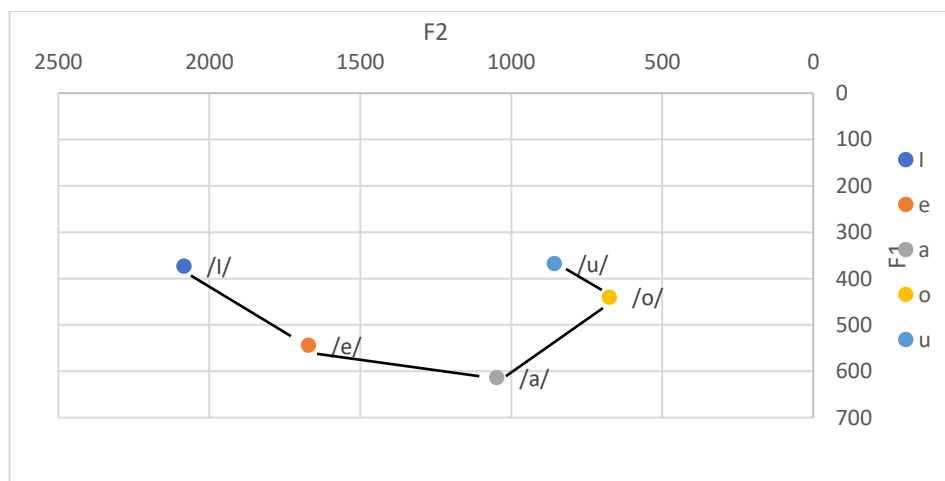
Hz συγκριτικά με το μέσο φωνήεν /o/ με μέση τιμή 982 Hz. Συνάμα, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι βρίσκεται στο ίδιο ύψος με το υψηλό πρόσθιο φωνήεν /i/. Ενώ, το φωνήεν /e/ φαίνεται να πραγματώνεται σε υψηλότερη θέση στον φωνηεντικό χώρο πλησιάζοντας το υψηλό πρόσθιο φωνήεν /i/.

Όσον αφορά το σχήμα 3.9 η κατανομή δε μπορεί να χαρακτηριστεί ομοιόμορφη. Μολονότι διακρίνεται η μορφή ενός τραπεζίου, ο φωνηεντικός χώρος, στον οποίο διαχέονται τα φωνήεντα είναι μικρότερος και τα φωνήεντα είναι μαζεμένα προς το κέντρο. Το φωνήεν /u/ έχει μετατοπιστεί πολύ πιο μπροστά στην στοματική κοιλότητα, γεγονός που επιβεβαιώνει η μέση τιμή της F2, η οποία ανέρχεται στα 1299 Hz και πιο χαμηλά από το αναμενόμενο με τη μέση τιμή της F1 στα 446 Hz. Το φωνήεν /e/ εμφανίζεται πιο κοντά στο /i/, μάλιστα η απόσταση του /i/ με το /e/ είναι η τριπλάσια της απόστασης του /e/ με το /a/. Το τελευταίο τείνει προς το οπίσθιο μέσο /o/.

ΛΙΣΤΑ ΛΕΞΕΩΝ- Κοινωνικά χαρακτηριστικά (φύλο)

Παρακάτω παραθέτω το γενικό γράφημα που προέκυψε από τον άνδρα ομιλητή.

Άνδρας ομιλητής

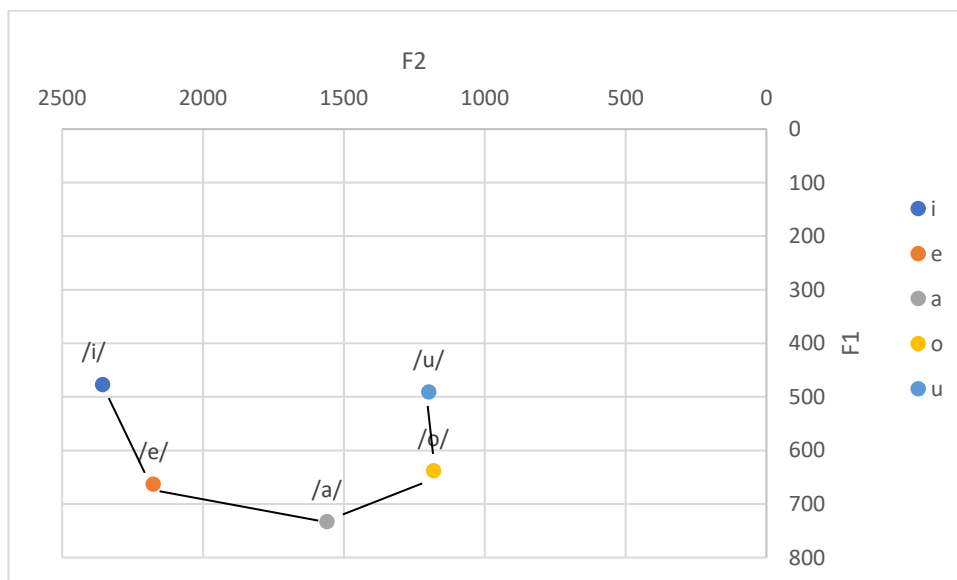
Σχήμα 3.10 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο με βάση τη λίστα λέξεων του άνδρα ομιλητή

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	378	2134	45
/e/	544	1778	28
/a/	640	1093	39
/o/	495	760	16
/u/	390	908	31

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	393
o	u	181
a	e	691
a	o	363

Γυναίκες ομιλήτριες

Σχήμα 3.11 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο με βάση τη λίστα λέξεων στις γυναίκες ομιλήτριες

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	477	2356	74
/e/	663	2177	49
/a/	733	1560	82
/o/	638	1182	28
/u/	491	1199	58

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	258
o	u	148
a	e	621
a	o	390

Μελετώντας τις πραγματώσεις των φωνηέντων με βάση τα κοινωνιογλωσσικά χαρακτηριστικά των πληροφορητών στην διαδικασία της λίστας λέξεων (γραφήματα 3.10 και 3.11), παρατηρούμε κάποιες διαφοροποιήσεις, οι οποίες αξίζουν να σημειωθούν. Πρώτα απ' όλα και τα δύο γραφήματα σχηματίζουν ένα τετράπλευρο σχήμα, με την διαφορά ότι στους άνδρες το τραπέζιο είναι μεγαλύτερο ως προς το πλάτος του (γράφημα 3.10), ενώ στις γυναίκες είναι μεγαλύτερο ως προς το ύψος του (γράφημα 3.11). Μάλιστα, στο γράφημα των γυναικών οι πραγματώσεις των πέντε φωνηέντων είναι ευδιάκριτες. Δηλαδή, το υψηλό φωνήεν /i/ πραγματώνεται πιο ψηλά με βάση την αρχική θέση άρθρωσής του, με την F1 να ανέρχεται στα 477Hz. Πρόκειται για μια τιμή η οποία αντανακλά το ύψος του φωνήεντος και παράλληλα δείχνει ότι το φωνήεν /i/ εκφωνούμενο από γυναίκες πραγματώνεται πιο ψηλά από την αντίστοιχη πραγμάτωση εκφωνούμενο από άνδρες. Επιπλέον, το φωνήεν /i/ στον γυναικείο λόγο πραγματώνεται αρκετά μπροστά στην στοματική κοιλότητα, όπως διαπιστώνουμε από τη τιμή της F2, η οποία φτάνει στα 2356Hz και η οποία συνολικά είναι μεγαλύτερη αριθμητικά από την αντίστοιχη F2 του φωνήεντος /i/ των ανδρών (2134 Hz).

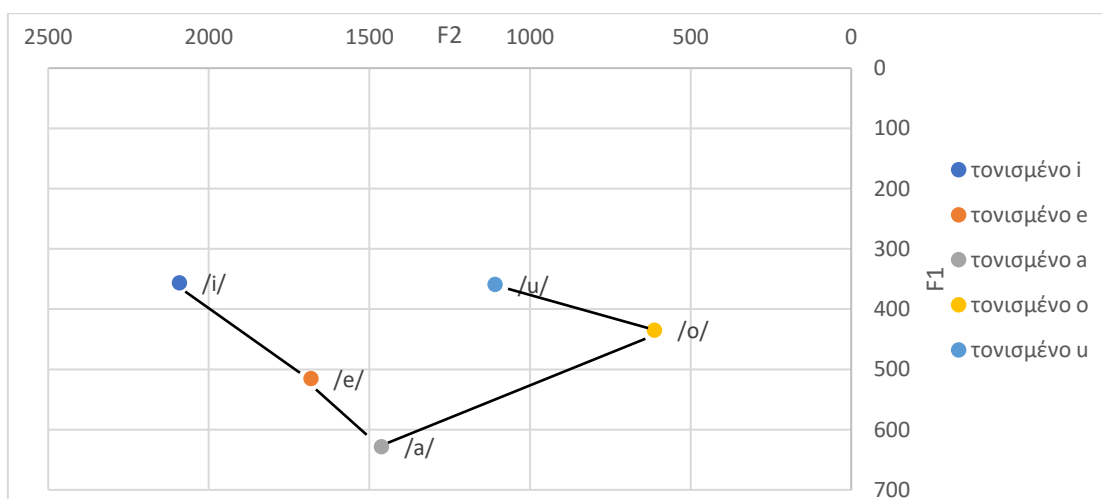
Αντίθετα, και στα δύο γραφήματα παρατηρείται ότι το φωνήεν /i/ απέχει σημαντικά από το μέσο φωνήεν /e/, μάλιστα η μεταξύ τους απόσταση είναι μεγαλύτερη, σχεδόν διπλάσια, από

την απόσταση του /e/ και του /a/ σύμφωνα με τις τιμές της ευκλείδειας απόστασης. Τέλος, μικρή διαφοροποίηση όσον αφορά το ύψος παρουσιάζεται μεταξύ των /u/ και /o/. Αυτό επιβεβαιώνεται από τις τιμές της F1, η οποία φτάνει τα 390 Hz για τους άνδρες και στα 491 Hz για τις γυναίκες.

Συνοπτικά, μέχρι στιγμής σε ένα πρώτο επίπεδο ανάλυσης μελέτησα και περιέγραψα την πραγμάτωση των πέντε φωνηέντων της διαλέκτου στα δύο είδη λόγου των τριών ομιλητών. Στην συνέχεια, σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάλυσης εξετάστηκαν οι διαφοροποιήσεις που συνδέονται με φωνητικά ή κοινωνιογλωσσικά χαρακτηριστικά της γλώσσας στα δύο είδη λόγου μεμονωμένα. Στο τελευταίο επίπεδο ανάλυσης που ακολουθεί θα γίνει μια περαιτέρω ανάλυση των δεδομένων συνδυάζοντας τα είδη λόγου μαζί με τα φωνητικά και κοινωνιογλωσσικά χαρακτηριστικά της γλώσσας, δηλαδή λαμβάνοντας υπόψη γλωσσικές και εξωγλωσσικές παραμέτρους στα δύο είδη λόγου.

3.3. Γ' επίπεδο ανάλυσης : Συνδυασμός Φωνητικών και Κοινωνικών χαρακτηριστικών στα δύο είδη λόγου.

Φυσικός λόγος-τονισμένα φωνήεντα –άνδρες

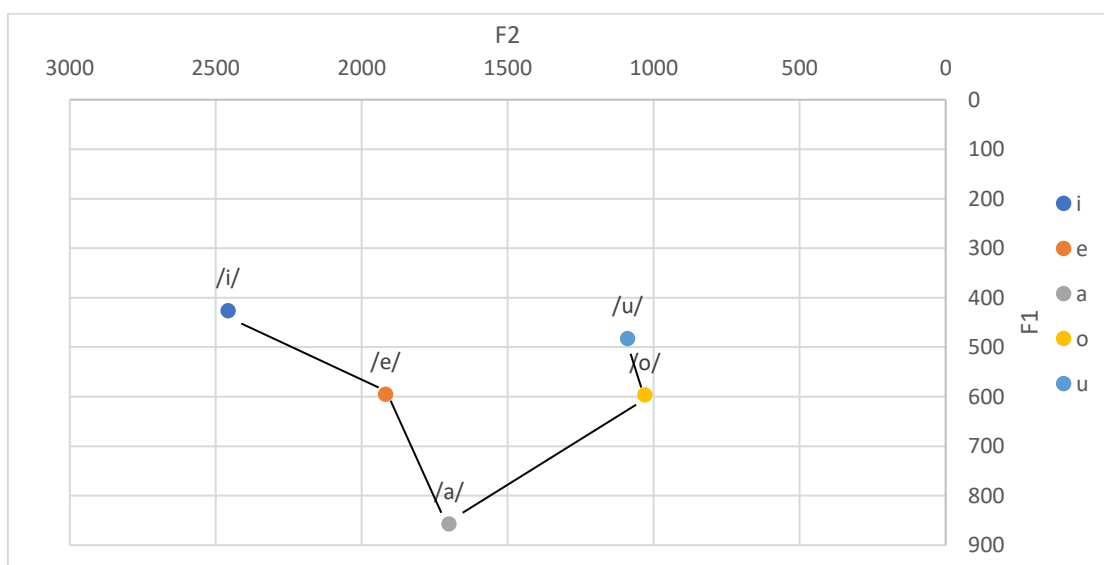
Σχήμα 3.12 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις στον αυθόρμητο λόγο του άνδρα ομιλητή.

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	356	2091	26
/e/	515	1682	13
/a/	628	1462	15
/o/	435	612	5
/u/	359	1109	19

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	439
o	u	503
a	e	247
a	o	871

Φυσικός λόγος-τονισμένα φωνήεντα –γυναίκες

Σχήμα 3.13 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις στον αυθόρμητο λόγο των γυναικών ομιλητριών

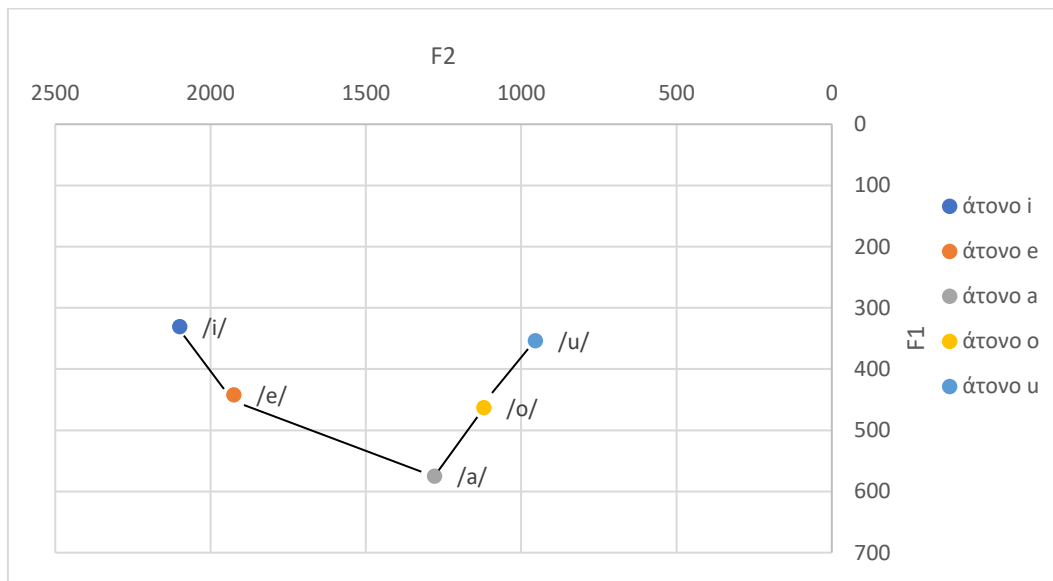
Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	426	2457	41
/e/	595	1918	23
/a/	857	1701	31
/o/	596	1030	12
/u/	482	1089	32

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	565
o	u	128
a	e	340
a	o	720

Μεταξύ των γραφημάτων 3.12 και 3.13 παρατηρείται μια εντελώς διαφορετική κατανομή των τονισμένων φωνηέντων στον αυθόρμητο λόγο από τις γυναίκες και άνδρες ομιλητές/-τριες. Αρχικά, στο γράφημα των ανδρών (3.12) εμφανίζεται το υψηλό οπίσθιο φωνήεν /u/ αρκετά μπροστά στην στοματική κοιλότητα με την τιμή της F2 να ανέρχεται στα 1109 Hz. Αντίθετα, η κατανομή του τονισμένου φωνήεντος /u/ στο γράφημα των γυναικών είναι πιο τυπική με την F2 να ανέρχεται στα 1089 Hz. Φυσικά έχει χάσει και αυτό την οπισθιότητά του αλλά όχι σε τόσο μεγάλο βαθμό από το τονισμένο /u/ των ανδρών. Επίσης, στους άνδρες το μέσο /o/ αρθρώνεται ιδιαίτερα μακριά, όπως αποκαλύπτει και η ευκλείδεια απόσταση, ενώ στις γυναίκες βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από το υψηλό φωνήεν /i/. Παράλληλα, το φωνήεν /a/ πραγματώνεται πιο κεντρικά και χαμηλά στις γυναίκες απ' ότι στους άνδρες. Έπειτα, το μέσο /e/ στους άνδρες έχει χάσει το ύψος του προσεγγίζοντας το κεντρικό /a/ και στις γυναίκες κατά παρόμοιο τρόπο εμφανίζεται σε σημαντικό βαθμό προς το κέντρο με την μέση τιμή της F2 στα 1918 Hz. Κλείνοντας, το υψηλό πρόσθιο και τονισμένο /i/ και στα δύο φύλα διατηρεί τα φωνητικά χαρακτηριστικά του.

Φυσικός λόγος-άτονα φωνήεντα-άνδρες

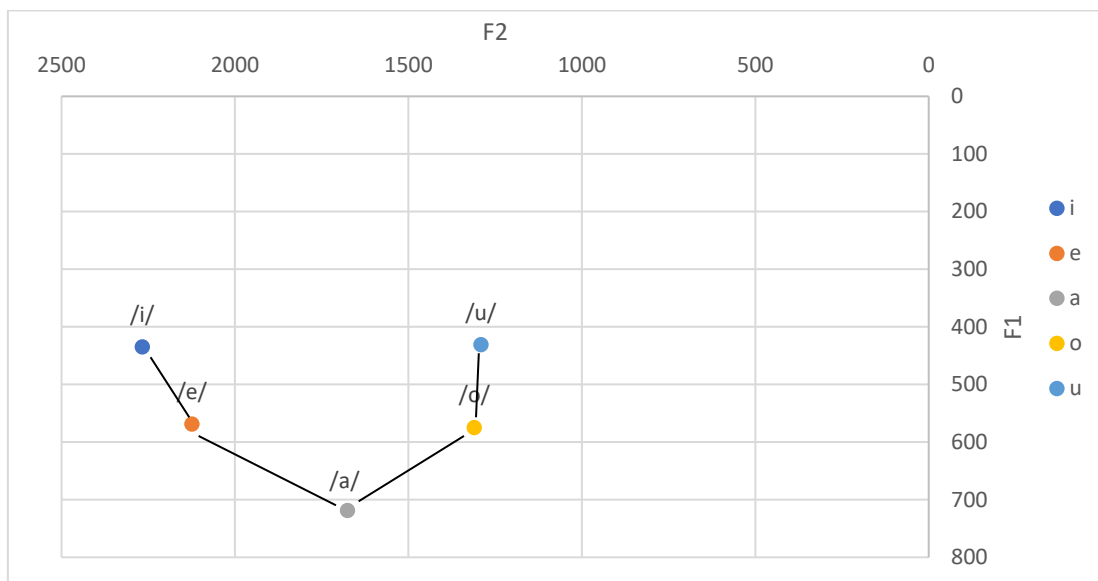
Σχήμα 3.14 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε άτονες θέσεις στον αυθόρμητο λόγο του άνδρα ομιλητή.

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	331	2099	19
/e/	442	1925	15
/a/	568	1296	24
/o/	463	1120	11
/u/	354	954	12

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	206
o	u	198
a	e	641
a	o	205

Φυσικός λόγος -άτονα φωνήεντα -γυναίκες

Σχήμα 3.15 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε άτονες θέσεις στον αυθόρμητο λόγο των γυναικών ομιλητριών.

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	435	2267	33
/e/	569	2124	26
/a/	719	1675	51
/o/	575	1310	16
/u/	431	1291	26

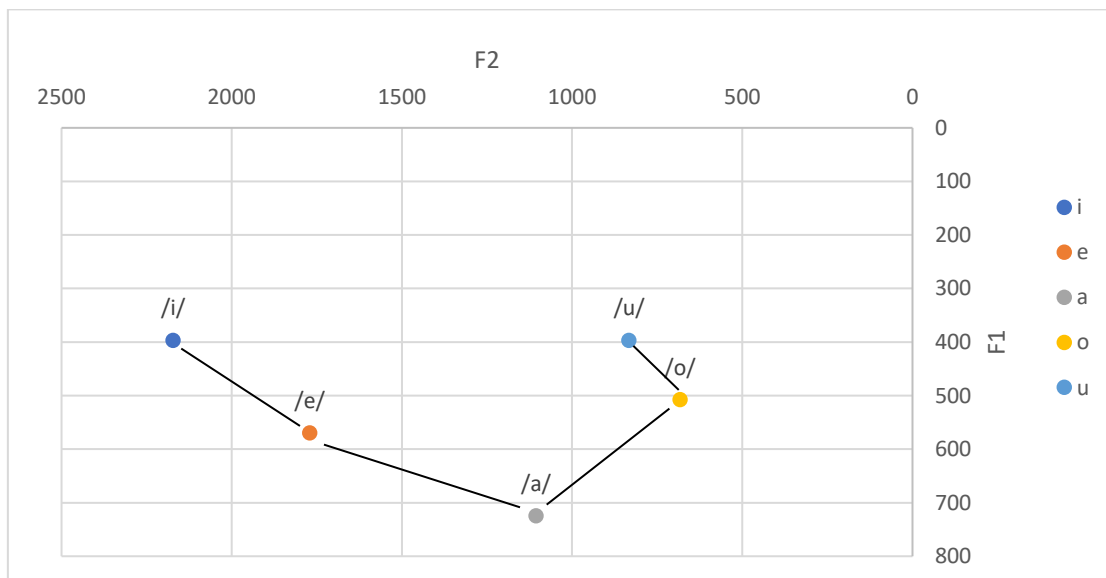
Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	196
o	u	147
a	e	473
a	o	369

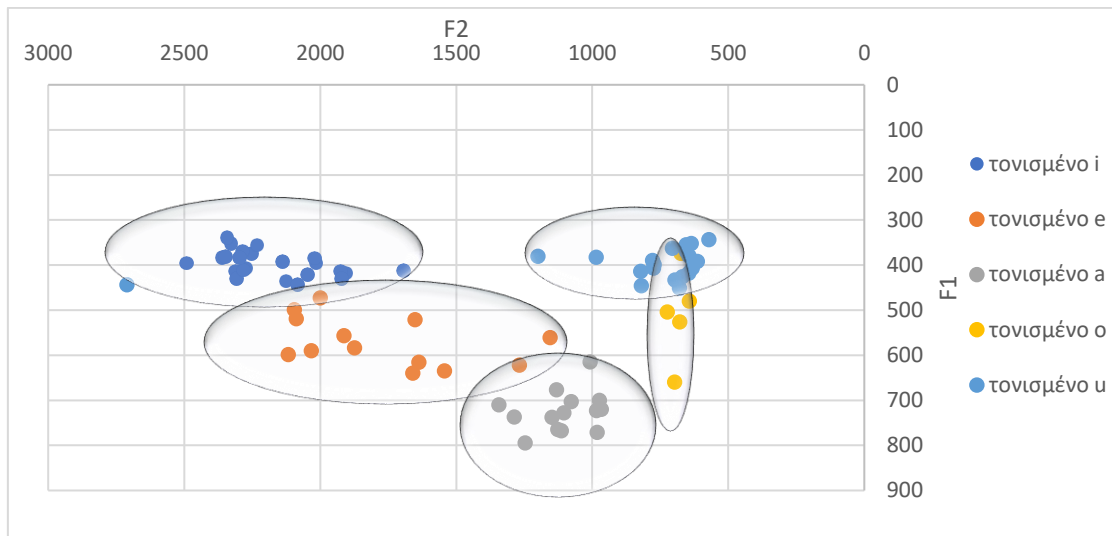
Όπως παρατηρούμε στα γραφήματα 3.14 και 3.15 εμφανίζεται και στα δύο φύλα στην πραγμάτωση των άτονων φωνηέντων στον αυθόρμητο λόγο μια σχετικά ομοιόμορφη κατανομή

στο φωνηεντικό τραπέζιο. Αρχικά, στο γράφημα των ανδρών (3.14), παρατηρείται μια αρμονική κατανομή των φωνηέντων /a/, /o/ και /u/, τα οποία διακρίνονται πλήρως και βρίσκονται σε ίση απόσταση μεταξύ τους, όπως μαρτυρεί και η ευκλείδεια απόσταση. Επίσης, το μέσο φωνήεν /e/ πραγματώνεται ελαφρώς πιο ψηλά συγκριτικά με το αντίστοιχο μέσο φωνήεν /o/, δημιουργώντας μια τεράστια απόσταση από το κεντρικό, χαμηλό φωνήεν /a/. Μάλιστα, και τα δύο φωνήεντα πραγματώνονται σε πολύ κοντινή απόσταση από τα αντίστοιχα υψηλά /i/ και /u/ σύμφωνα με τις τιμές της ευκλείδειας απόστασης, με αποτέλεσμα να υπάρχουν αλληλοεπικαλύψεις. Αντίθετα, το γράφημα των γυναικών (3.15) σχηματίζει ένα ομοιόμορφο τραπέζιο. Άξιο σχολιασμού είναι το γεγονός ότι το υψηλό οπίσθιο φωνήεν /u/ έχει χάσει το βαθμό οπισθιότητάς του και βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από το μέσο /o/. Τέλος, το μέσο φωνήεν /e/ συγκρατημένα τείνει προς το υψηλό πρόσθιο /i/ σε μικρότερο βαθμό συγκριτικά με τους άνδρες. Βέβαια, η πραγμάτωση του φωνήεντος /u/ σε πολύ κοντινή απόσταση από το μέσο /o/ και η απώλεια της οπισθιότητας αλλά και η διάχυση του μέσου /e/ προς το υψηλό πρόσθιο /i/ αποτελούν ένα συνεχόμενο μοτίβο στα γραφήματα που ήδη αναλύσαμε.

Λίστα λέξεων- τονισμένα φωνήεντα -άνδρες

Σχήμα 3.16 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων του άνδρα ομιλητή.

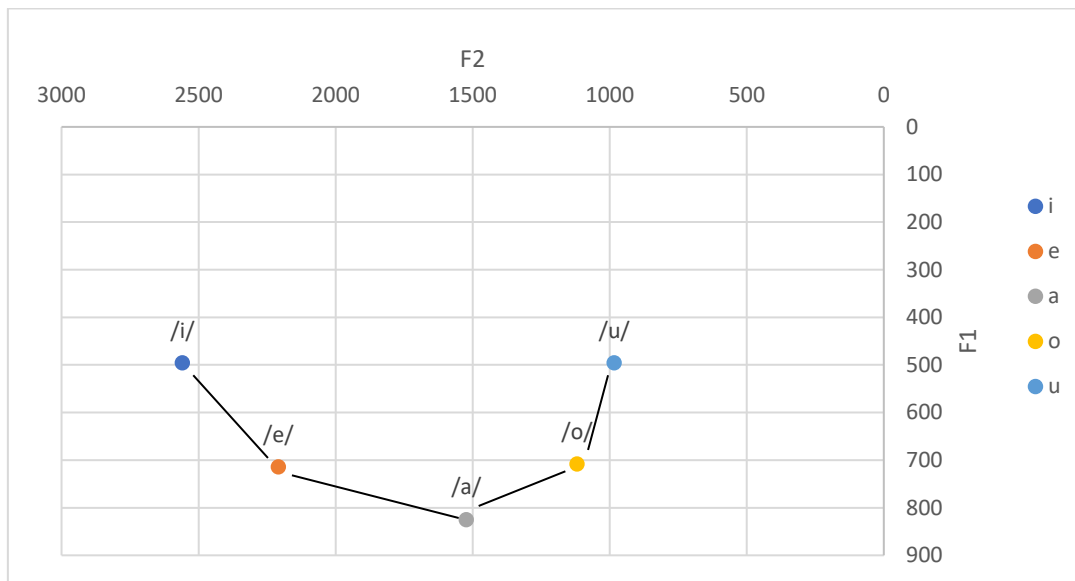
Σχήμα 3.17 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων του άνδρα ομιλητή αναλυτικά

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	397	2172	26
/e/	570	1771	13
/a/	725	1106	15
/o/	508	683	5
/u/	397	833	19

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	437
o	u	186
a	e	683
a	o	475

Λίστα λέξεων- τονισμένα φωνήεντα- γυναίκες

Σχήμα 3.18 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε τονισμένες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων των γυναικών ομιλητριών

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	496	2559	41
/e/	714	2209	23
/a/	825	1523	31
/o/	708	1119	12
/u/	496	984	32

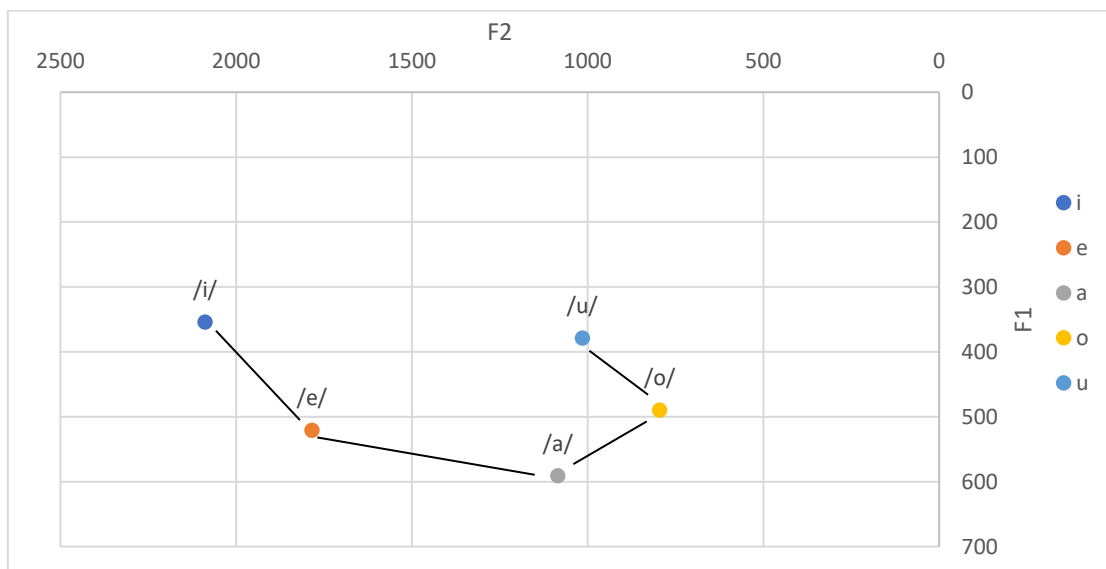
Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	412
o	u	251
a	e	695
a	o	420

Στα γραφήματα 3.16 και 3.18 παρατηρείται ότι η κατανομή των τονισμένων φωνηέντων στον φωνηεντικό χώρο στη διαδικασία ανάγνωσης λίστας λέξεων είναι παρόμοια με αυτή που

αναλύθηκε στο είδος του αυθόρμητου λόγου. Συγκεκριμένα, το γράφημα των ανδρών (3.16) και σε συνδυασμό με το συμπληρωματικό γράφημα (3.17) αναδεικνύει ότι το υψηλό οπίσθιο φωνήεν /u/ έχει χάσει την οπισθιότητά του και κινείται προς το κέντρο με την μέση τιμή της F2 στα 833 Hz, όπως και το ύψος του εμφανίζεται χαμηλότερο από το επιθυμητό, με την μέση τιμή της F1 να ανέρχεται στα 397 Hz. Συνάμα, και το πρόσθιο φωνήεν /i/ βρίσκεται ακριβώς στο ίδιο ύψος (F1: 397 Hz). Επίσης, από το σχήμα 3.17 και από τις αριθμητικές τιμές της ευκλείδειας απόστασης φαίνεται να μην παρουσιάζονται αλληλοεπικαλύψεις μεταξύ των φωνηέντων. Σχετικά με το γράφημα των γυναικών (3.18), η κατανομή των τονισμένων φωνηέντων είναι ευρύτερη στον φωνηεντικό χώρο και απλώνεται μέσα σε αυτόν, καθιστώντας ευδιάκριτες τις αποστάσεις μεταξύ των φωνηέντων. Το μέσο φωνήεν /e/ πραγματώνεται υψηλότερα πλησιάζοντας το φωνήεν /i/, συγκριτικά με τους άνδρες. Παράλληλα, το μέσο φωνήεν /o/ πραγματώνεται σε κοντινή απόσταση από το υψηλό /u/, διατηρώντας όμως τον βαθμό της οπισθιότητάς του. Τέλος, και στα δύο γραφήματα το φωνήεν /a/ παραμένει χαμηλά και κεντρικά, απέχοντας ισότιμα από τα μέσα φωνήεντα /e/ και /o/ και στα δύο φύλα με μια τάση προς το οπίσθιο φωνήεν /o/.

Λίστα λέξεων- άτονα φωνήεντα- άνδρες

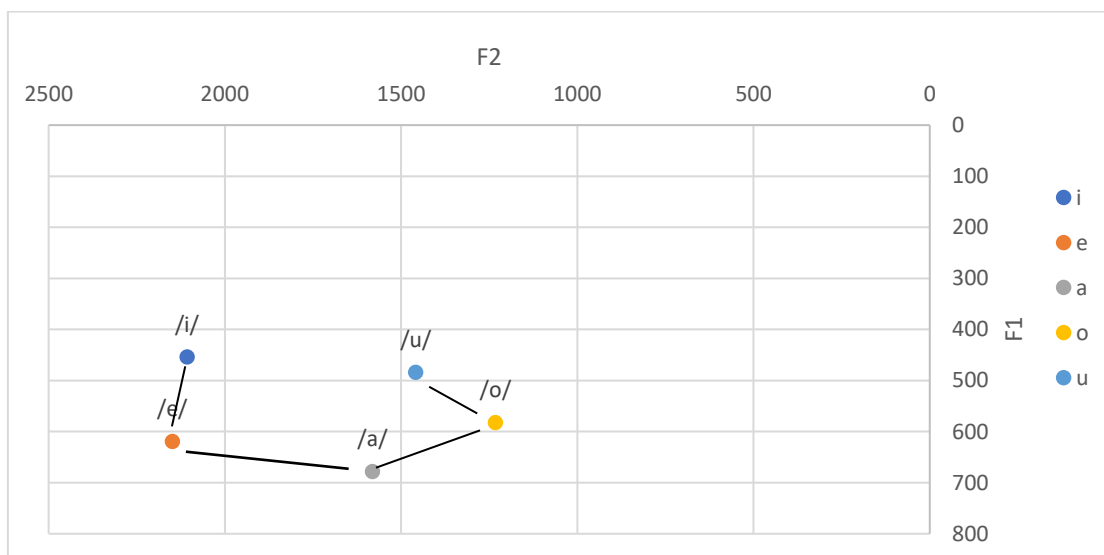
Σχήμα 3.19 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε άτονες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων του άνδρα ομιλητή

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	354	2088	19
/e/	521	1784	15
/a/	591	1085	24
/o/	490	795	11
/u/	379	1015	12

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	347
o	u	247
a	e	702
a	o	307

Λίστα λέξεων –άτονα φωνήεντα – γυναίκες

Σχήμα 3.20 Η κατανομή των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής στο φωνηεντικό τραπέζιο σε άτονες θέσεις κατά τη διάρκεια ανάγνωσης λίστας λέξεων των γυναικών ομιλητριών

Φωνήεν	F1	F2	Αριθμός
/i/	454	2107	33
/e/	619	2149	26
/a/	678	1581	51
/o/	582	1232	16
/u/	484	1458	26

Ευκλείδεια απόσταση ανάμεσα στα:

i	e	170
o	u	246
a	e	571
a	o	362

Περνώντας στα γραφήματα 3.19 και 3.20 η κατανομή των άτονων φωνηέντων ανδρών και γυναικών στην ανάγνωση λίστας λέξεων είναι κατά πολύ διαφορετική από αυτή των τονισμένων φωνηέντων. Και τα δύο γραφήματα (3.19,3.20) συγκροτούν ένα περίεργο τραπέζιο, με αυτό των ανδρών (3.19) να είναι μεγαλύτερο σε πλάτος συγκριτικά με αυτό των γυναικών (3.20). Και στα δύο φύλα παρατηρείται η απώλεια της οπισθιότητας του φωνηέντος /u/. Αυτό επιβεβαιώνεται από τη τιμή της F2, η οποία για τους άνδρες φτάνει στα 1015 Hz, ενώ για τις γυναίκες στα 1458 Hz, με αποτέλεσμα να φτάνει στο ίδιο σχεδόν ύψος με το κεντρικό /a/. Στην συνέχεια, το μέσο φωνήεν /o/ απέχει περίπου το ίδιο και για τα δύο φύλα σε σχέση με τα φωνήεντα /u/ και /a/ αλλά πραγματώνεται χαμηλότερα συγκριτικά με τους άνδρες, αφού η τιμή της F1 ανέρχεται στα 582 Hz και των ανδρών στα 490 Hz. Το μέσο φωνήεν /e/ τοποθετείται περίπου στο μέσο της ευρύτερης απόστασης /i/ και /a/ σύμφωνα με τις τιμές της ευκλείδειας απόστασης, και με τα δύο φύλα να πλησιάζουν το υψηλό /i/ ως προς το ύψος. Ως προς το πλάτος, τα δύο σχήματα παρουσιάζουν αξιοπρόσεχτη διαφοροποίηση, καθώς το μέσο φωνήεν πραγματώνεται πιο κεντρικά με την F2 στα 1784 Hz στους άνδρες ομιλητές, ενώ στις γυναίκες ομιλήτριες το μέσο /e/ πραγματώνεται πιο πρόσθια με την F2 στα 2149 Hz. Τέλος, το υψηλό φωνήεν /i/ αρθρώνεται πιο υψηλά στο γράφημα των ανδρών με την τιμή της F1 στα 354 Hz, ενώ των γυναικών στα 454 Hz.

Σε ένα επόμενο στάδιο έλεγξα την διάρκεια πραγμάτωσης των φωνηέντων της διαλέκτου, για να ολοκληρωθεί η μελέτη των φωνηέντων σχετικά με την ποιότητά τους. Αφού πραγματοποίησα τις μετρήσεις διάρκειας όλων των φωνηέντων, συγκέντρωσα τους μέσους όρους διάρκειας των τονισμένων και άτονων φωνηέντων στα δύο είδη λόγου που εξέτασα. Στον παρακάτω πίνακα εμφανίζονται συγκεντρωμένοι οι μέσοι όροι διάρκειας των φωνηέντων της διαλέκτου. Συγκεκριμένα, οι μετρήσεις προέρχονται από τα φωνήεντα που εκφωνήθηκαν από 3 πληροφορητές (2 γυναίκες και 1 άντρα) κατά τη διάρκεια αυθόρμητου προφορικού λόγου και λίστας λέξεων (μεταφραστικών τεστ).

Φωνήεντα	Μεταφραστικά τεστ	Φυσικός λόγος
Τονισμένα	162 ms	146,4 ms
Άτονα	110,8 ms	97,6 ms

Πίνακας 3: Μέση τιμή διάρκειας (ms) των φωνηέντων της τσακωνικής διαλέκτου στα δύο είδη λόγου

Φωνήεν	Τονισμένα	Άτονα
/i/	139 ms	111 ms
/e/	167 ms	110 ms
/a/	164 ms	120 ms
/o/	184 ms	110 ms
/u/	156 ms	103 ms

Πίνακας 4: Μέσες τιμές διάρκειας των φωνηέντων στον αναγνωσμένο λόγο

Φωνήεν	Τονισμένα	Άτονα
/i/	135ms	93ms
/e/	144ms	98ms
/a/	143ms	100ms
/o/	176ms	92ms
/u/	134ms	105ms

Πίνακας 5: Μέσες τιμές διάρκειας φωνηέντων στον αυθόρμητο λόγο

Οι παραπάνω πίνακες εμφανίζουν τις μέσες τιμές των πέντε φωνηέντων της τσακωνικής διαλέκτου στα δύο είδη λόγου. Παρατηρείται λοιπόν, ότι και στα δύο είδη λόγου η διάρκεια των τονισμένων φωνηέντων είναι μεγαλύτερη από τα άτονα. Μάλιστα, τα ευρήματα αυτά έχουν ήδη αναφερθεί στη βιβλιογραφία από τους Fourakis et al 1999, Nicolaidis 2003 και Baltazani, 2007. Τέλος, συγκρίνοντας τα δύο είδη λόγου μεταξύ τους η μέση τιμή των τονισμένων φωνηέντων στον αναγνωσμένο λόγο είναι μεγαλύτερη (162 ms) σε σχέση με τα τονισμένα φωνήεντα στον αυθόρμητο λόγο (146,4 ms). Αυτό θεωρείται κάτι αναμενόμενο καθώς στον αναγνωσμένο λόγο η άρθρωση είναι πιο αργή και προσεχτική, η ταχύτητα των εκφωνημάτων είναι μικρότερη και προφανώς η διάρκεια των φωνηέντων μεγαλύτερη συγκριτικά με το φυσικό λόγο όπου η άρθρωση είναι ταχύτερη και συνεπώς η διάρκεια των φωνηέντων μικρότερη. Παρόμοια κατανομή εμφανίζεται και στα άτονα φωνήεντα με τα άτονα φωνήεντα να έχουν στον αναγνωσμένο λόγο μέση τιμή 110,8 ms και στον αυθόρμητο λόγο 97,6 ms αντίστοιχα.

Ένα τελευταίο σημείο που θα ήθελα να αναφέρω είναι η συχνότητα εμφάνισης των πέντε φωνηέντων της τσακωνικής διαλέκτου. Σύμφωνα με τα δύο είδη λόγου, μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης παρουσιάζει το φωνήεν /a/ με 121 πραγματώσεις, ακολουθεί το φωνήεν /i/ με 119 πραγματώσεις, τα φωνήεντα /u / και /e/ με 89 πραγματώσεις και 77 αντιστοίχως. Τέλος, μικρότερο ποσοστό εμφάνισης παρατηρείται για το φωνήεν /o/ με 44 πραγματώσεις.

3.4. Τα σύμφωνα της τσακωνικής διαλέκτου

Στο συμφωνικό σύστημα της διαλέκτου εμφανίζονται όλα τα σύμφωνα της κοινής νεοελληνικής και επιπλέον ορισμένα σύμφωνα με διακριτική λειτουργία που δεν εμφανίζονται σε αυτήν. Τα συμφωνικά φωνήματα είναι οι δασείς κλειστοί φθόγγοι (/ p^h, /t^h, /k^h), τα συριστικά (/ʃ/, /z/), οι ουρανικοί φθόγγοι (/ɲ/, /ʎ/) ως ξεχωριστά φωνήματα, τα προστριβόμενα σύμφωνα (/ts^h, /tʃ^h) με μονοφωνηματική αξία και η ύπαρξη του / ts/ ως ανεξάρτητο φώνημα.

		χειλικά	οδοντικά	συριστικά	παχ. συριστικά	ουρανικά	υπερωικά
κλειστά	δασέα	p ^h	t ^h	ts ^h	tʃ ^h		k ^h
	μή δασέα	p	t	ts			k
τριβόμενα	άηχα	f	θ	s	ʃ		x
	ηχηρά	v	δ	z	ʒ		ɣ
έρρινα		m	n			ɲ	
πλευρικά			l			ʎ	
παλλόμενα			r				

Πίνακας 6: Τα συμφωνικά φωνήματα της τσακωνικής διαλέκτου (Χαραλαμπίδης (ΔΔ, 82))

Στο σημείο αυτό να αναφέρουμε πως ο Χαραλαμπίδης (ΔΔ, 82), όπως γίνεται αντιληπτό και από τον παραπάνω πίνακα των συμφωνικών φωνημάτων της διαλέκτου, χρησιμοποιεί τους όρους συριστικά και παχιά συριστικά αντί φατνιακά και μεταφατνιακά αντίστοιχα για να τονίσει την πλούσια εκπροσώπηση των συριστικών (/tsʃ/, /ts/, /s/, /z/, /tʃʃ/, (/ʃ/, /ʒ/) στην διάλεκτο.

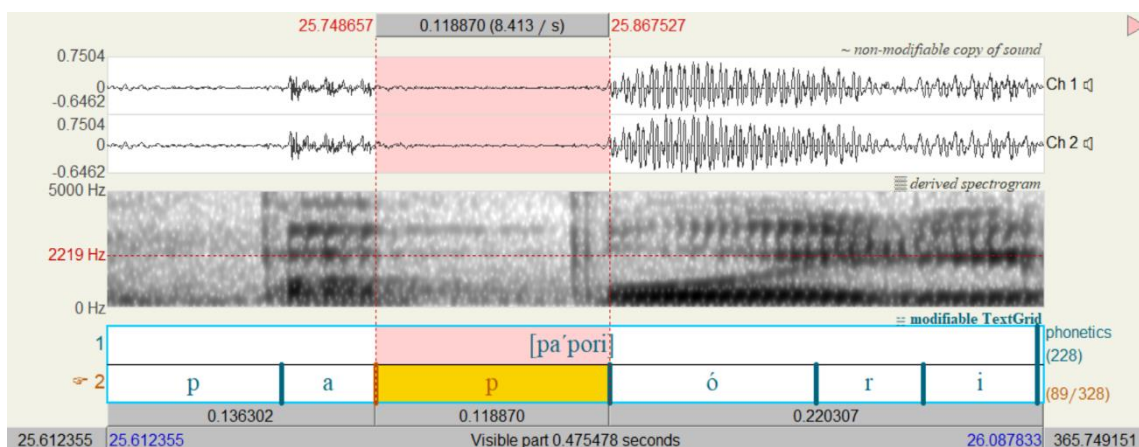
Η ανάλυση των συμφώνων είναι βασισμένη κυρίως στην διαδικασία των μεταφραστικών τεστ, όπου ζητήθηκε από τους πληροφορητές συγκεκριμένα να εκφωνήσουν μια σειρά από λέξεις που ξεκινάνε με κάθε σύμφωνο της διαλέκτου, ώστε να είμαστε σίγουροι ότι θα έχουμε τουλάχιστον μια φωνητική πραγμάτωση για κάθε συμφωνικό φθόγγο. Συμπληρωματικά, λήφθηκαν υπόψιν και οι πραγματώσεις αυτών των συμφώνων στον αυθόρμητο λόγο.

3.4.1 Τα άηχα κλειστά σύμφωνα της διαλέκτου

Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, το οποίο διακρίνει την διάλεκτο από την κοινή νεοελληνική γλώσσα είναι η εμφάνιση των δασέων συμφώνων. Στην Τσακωνική εντοπίζονται τα άηχα μη δασέα κλειστά σύμφωνα [p, t, k], τα οποία απαντούν και ως άηχα δασυνόμενα κλειστά σύμφωνα [p^h, t^h, k^h]. Όπως παρατηρείται και από τον πίνακα συμφώνων, οι δασείς κλειστοί φθόγγοι είναι πλήρεις (αν λάβουμε υπόψιν το ουρανικό

αλλόφωνο /c^h/), συγκριτικά με την σειρά των άηχων μη δασέων. Πιο συγκεκριμένα, ως δασύτητα ορίζεται από τον Ladefoged (2007: 78) «μια περίοδος έλλειψης ηχηρότητας μετά την άρθρωση του κλειστού και πριν την έναρξη φώνησης του φωνήεντος». Ως διπλά σύμφωνα νοούνται σύμφωνα με τις Μανωλέσσου & Μπασέα-Μπεζαντάκου (2012: 951) οι συμφωνικοί φθόγγοι «που εμφανίζουν αυξημένη διάρκεια εκφοράς εν συγκρίσει προς αντίστοιχους «απλούς», η οποία γίνεται αντιληπτή είτε ως επιμήκυνση είτε ως επανάληψη, ή πραγματώνεται ως διάσπαση σε δύο φθόγγους με διαφορετική άρθρωση (δάσυνση, προστριβοποίηση)». Μάλιστα, η δασύτητα και η δίπλωση αποτελούν κοινό στοιχείο των νοτιοανατολικών νεοελληνικών διαλεκτικών ποικιλιών (Τριανταφυλλίδης, 1938· Καραναστάσης, 1997· Κοντοσόπουλος, 2008· Μανωλέσσου & Μπασέα-Μπεζαντάκου, 2012).

Το φώνημα /p/ πραγματώνεται ως ένα διχειλικό, κλειστό, μη δασύ, άηχο και στιγμικό σύμφωνο (Χαραλαμπίδης, ΔΔ, 37, 72). Συγκεκριμένα, το άηχο κλειστό διχειλικό [p] παρουσιάζει μέση διάρκεια τα 118 ms με διάρκεια κλεισίματος περίπου 98 ms και άφεση περίπου 20 ms. Εμφανίζει μη περιοδικότητα, ηρεμία και έκρηξη στην κυματομορφή του (Εικόνα 2). Ειδικότερα, η ηρεμία αντιστοιχεί στην χρονική περίοδο κατά την οποία οι αρθρωτές είναι κλειστοί και στην συνέχεια ακολουθεί ένα κύμα έκρηξης. Βέβαια, μία ηχογράφιση που δε γίνεται σε στούντιο είναι πιθανό να μη παρουσιάζει απόλυτη απουσία διαφοροποίησης του πλάτους κύματος, μιας και το μικρόφωνο μπορεί να ηχογραφήσει το θόρυβο του περιβάλλοντος, ηχώ κλπ.

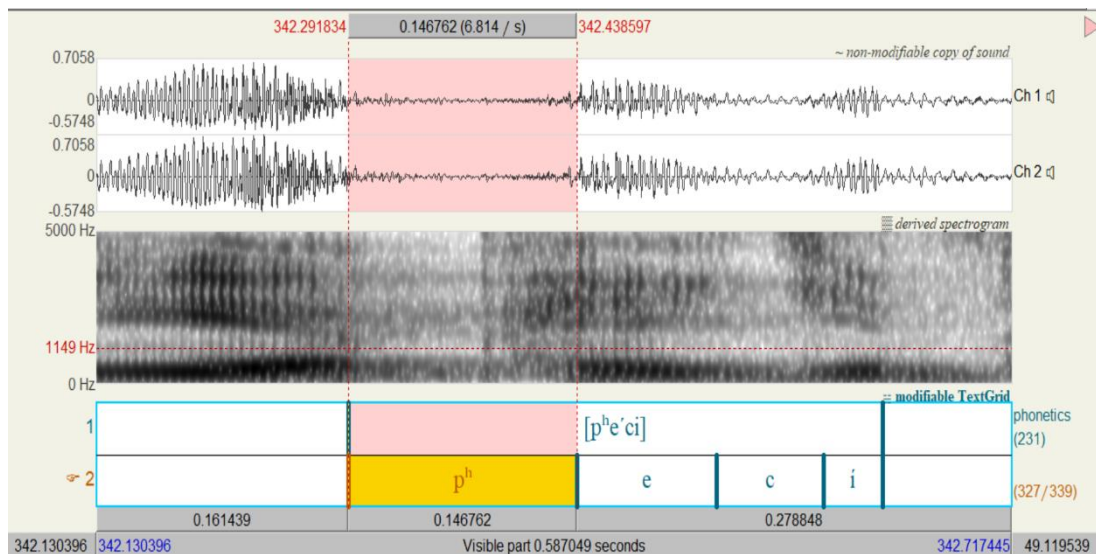

Εικόνα 2: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [pa'pori]

Το αντίστοιχο δασυνόμενο /p^h/ πραγματώνεται ως ένα διχειλικό, κλειστό, δασύ, άηχο και στιγμικό σύμφωνο (Χαραλαμπίδης, ΔΔ, 47). Η δασύτητα εντοπίζεται μεσοφωνηεντικά ή στην αρχή της λέξης πριν από φωνήεν. Μπορεί να εμφανιστεί σε συνδυασμό με όλα τα φωνήεντα /a, e, i, o, u/. Πώς, λοιπόν, διαφοροποιείται η πραγμάτωση του [p] από αυτή του δασυνόμενου [p^h];

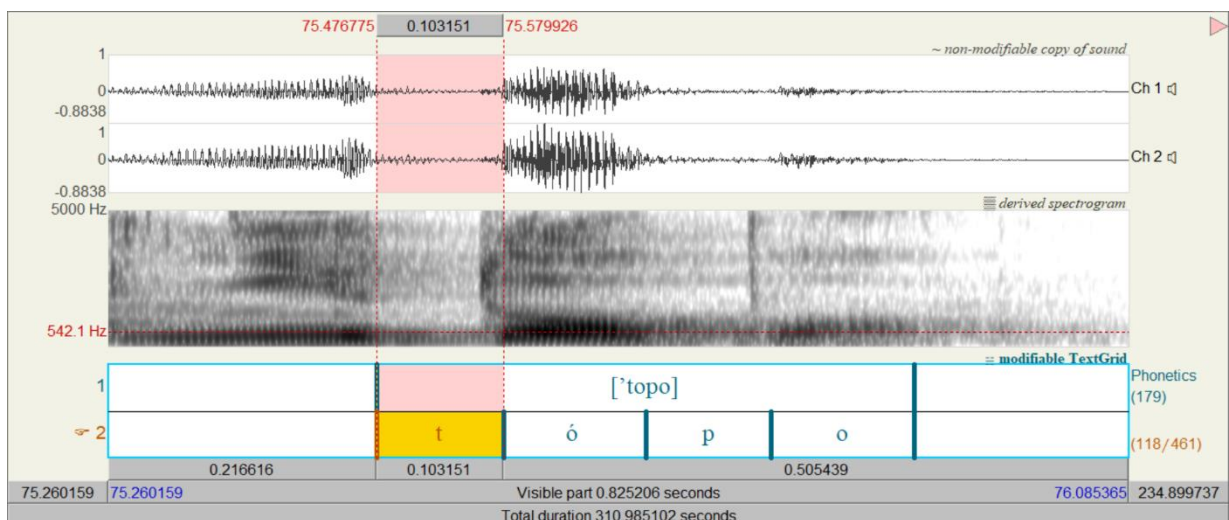
Κατά τον A. Martinet (1976: 57), την στιγμή της έκρηξης του [p] στην περίπτωση που προφέρουμε [pa] οι φωνητικές χορδές βρίσκονται αρκετά κοντά η μία στην άλλη ώστε να αρχίσουν να πάλλονται και το φωνήεν θα ακουστεί αμέσως μετά την χαλάρωση του κλεισίματος του [p]. Αντίθετα, αν οι φωνητικές χορδές έχουν κρατηθεί σε διάσταση όσο διαρκεί η εκφορά του [p], θα χρειαστεί κάποιος χρόνος για να επιστρέψουν στη θέση που απαιτείται για να αρχίσουν να πάλλονται. Αντίστοιχα, το ίδιο ισχύει και για τα δασυνόμενα φωνήματα [t^h, k^h].

Το δασυνόμενο διχειλικό [p^h] εμφανίζει μεγαλύτερη διάρκεια από το αντίστοιχο απλό με μέση διάρκεια τα 146 ms, διάρκεια κλεισίματος περίπου 86 ms και άφεση περίπου 61 ms (Εικόνα 3). Ενώ, τέλος, το p^h έχει τη μικρότερη συχνότητα εμφάνισης από όλα τα δασέα φωνήματα της διαλέκτου (Χαραλαμπίδης, ΔΔ, 48).

Εικόνα 3: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [p^he'ci]

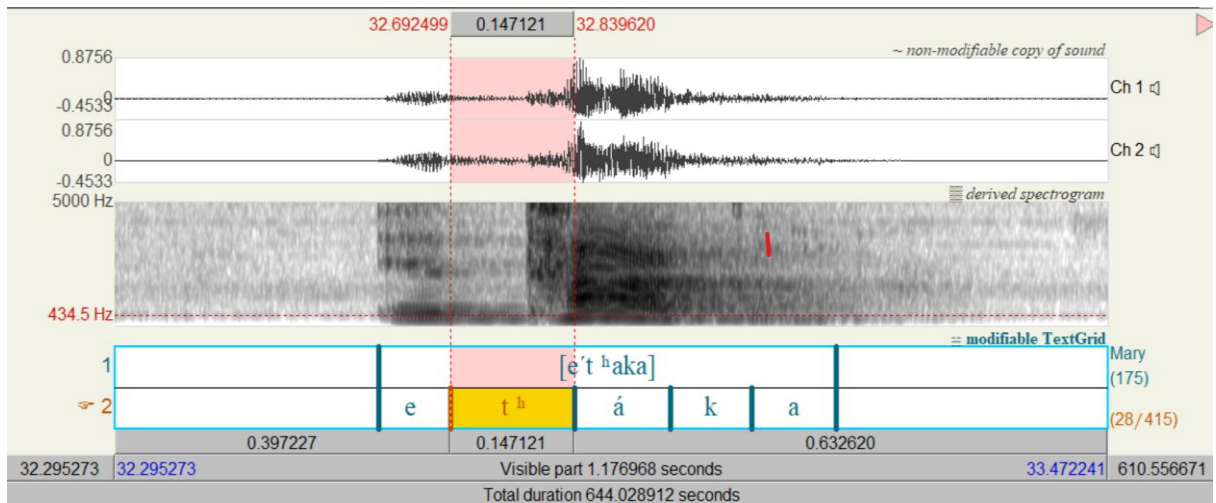
Το φώνημα /t/ πραγματώνεται ως ένα οδοντικό, κλειστό, άηχο, μη δασύ και στιγμικό σύμφωνο. Εμφανίζει αντίστοιχα το οδοντικό δασυνόμενο [tʰ], το οποίο έχει μικρή συχνότητα στο λεξιλόγιο, όπως και το [pʰ], όμως χρησιμοποιείται σε διάφορους ρηματικούς τύπους με ιδιαίτερη συχνότητα, όπως [έτʰε], [ανύτʰε], [ενάτʰε] κτλ. Η κυματομορφή του παρουσιάζει μη περιοδικότητα, χαμηλό εύρος, κύμα ηρεμίας και στη συνέχεια κύμα έκρηξης. Ταυτόχρονα, στο φασματογράφημα εμφανίζει ουδέτερη περιοχή κατά τη διάρκεια κλεισίματος πριν το κύμα έκρηξης και ένταση στην ενέργεια σε λεπτή κατακόρυφη λωρίδα στο σημείο έκρηξης κατά την άφεση. Εμφανίζει μέση διάρκεια 103 ms, με μέση διάρκεια κλεισίματος 83 ms και άφεσης 20 ms (Εικόνα 4).

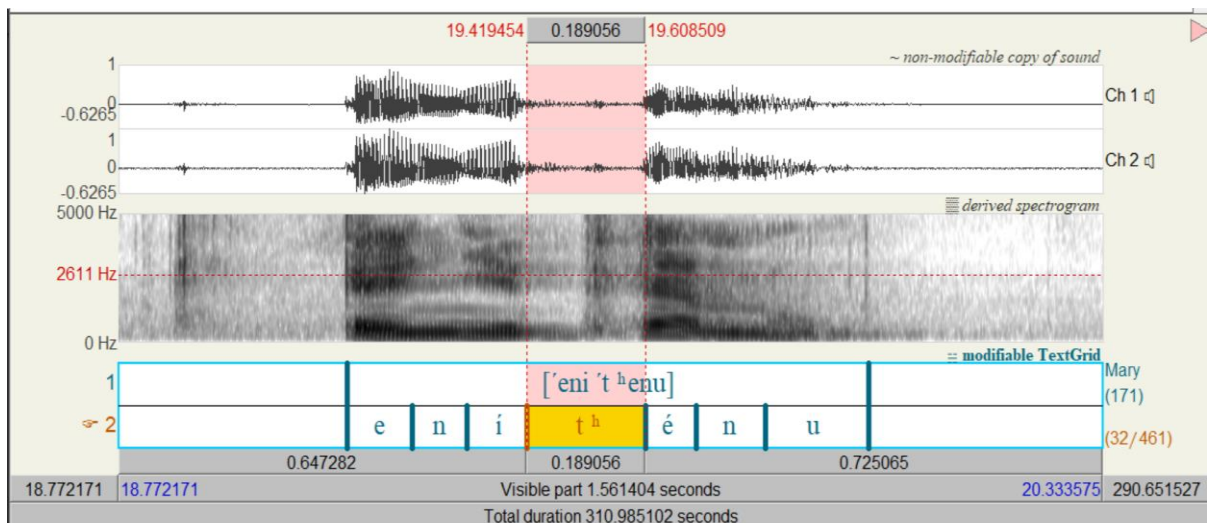
Εικόνα 4: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['topo]

Στην συνέχεια, το φώνημα [tʰ] πραγματώνεται ως ένα οδοντικό, κλειστό, άηχο, δασύ και στιγμικό σύμφωνο. Το δασυνόμενο φώνημα [tʰ] εμφανίζει διάρκεια περίπου 2 φορές μεγαλύτερη από το αντίστοιχο απλό φώνημα. Συγκεκριμένα, η μέση διάρκεια φτάνει τα 176 ms με τη διάρκεια κλεισίματος να κυμαίνεται στα 103 ms και άφεσης στα 73 ms. Επιπρόσθετα, η δασύτητα εντοπίζεται, όπως και στο [pʰ], σε μεσοφωνηεντική θέση ή στην αρχή της λέξης πριν από οποιοδήποτε φωνήεν /a, e, i, o, u/ (Εικόνες 5, 6). Ακόμα, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι παρατηρήθηκαν πραγματώσεις του [tʰ] ως supergeminate («υπερ-διπλό») (Εικόνα 7). Σημαντικό κρίνεται να αναφερθεί ότι ένας από

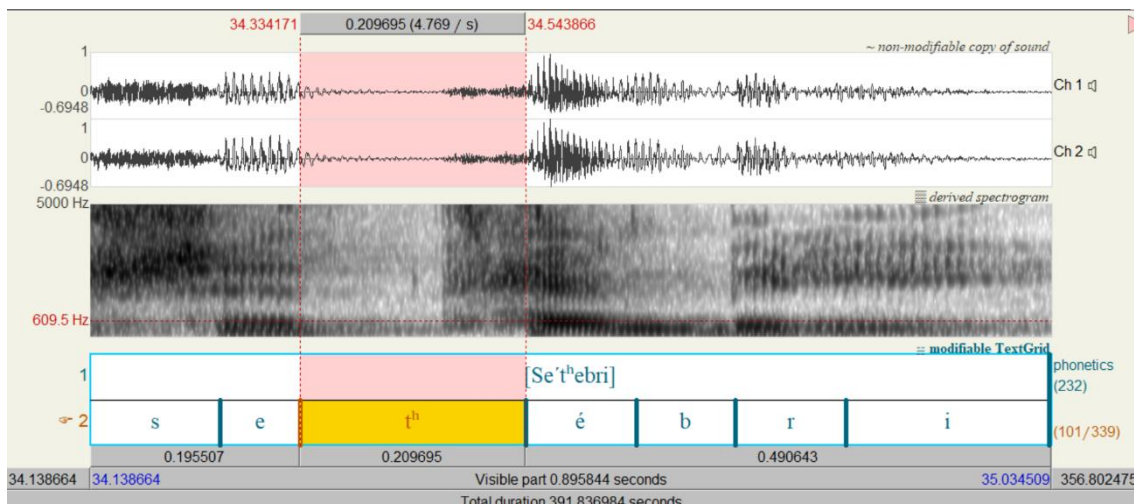
τους τρεις ομιλητές δεν φαίνεται να πραγματώνει τις αντίστοιχες λέξεις με οδοντικό δασυνόμενο [t^h], αλλά με το αντίστοιχο απλό [t].

Εικόνα 5: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [e't^haka]

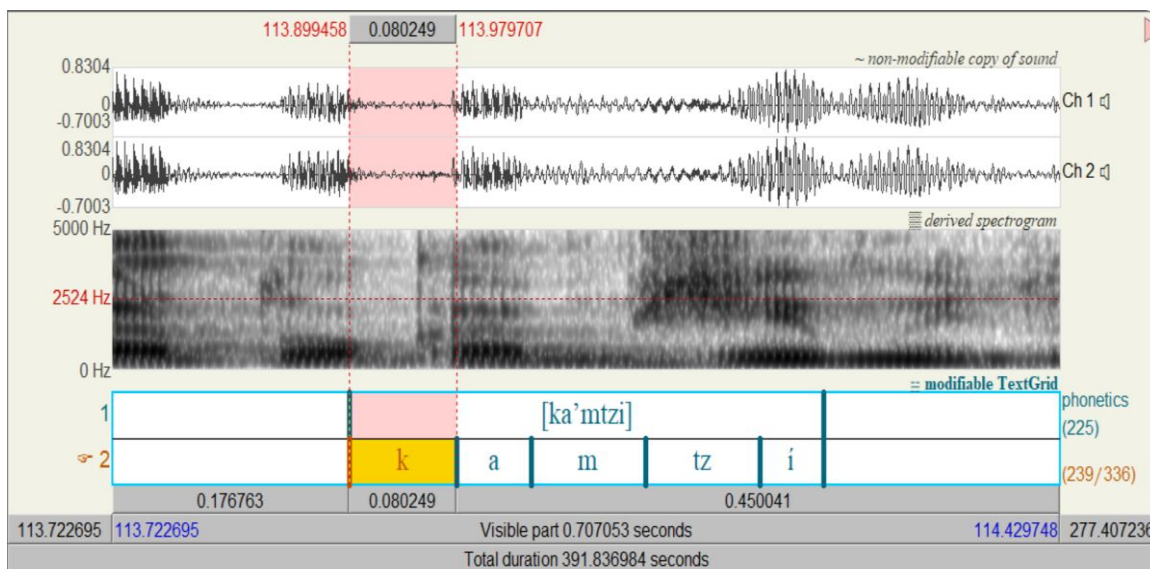

Εικόνα 6: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['eni't^henu]

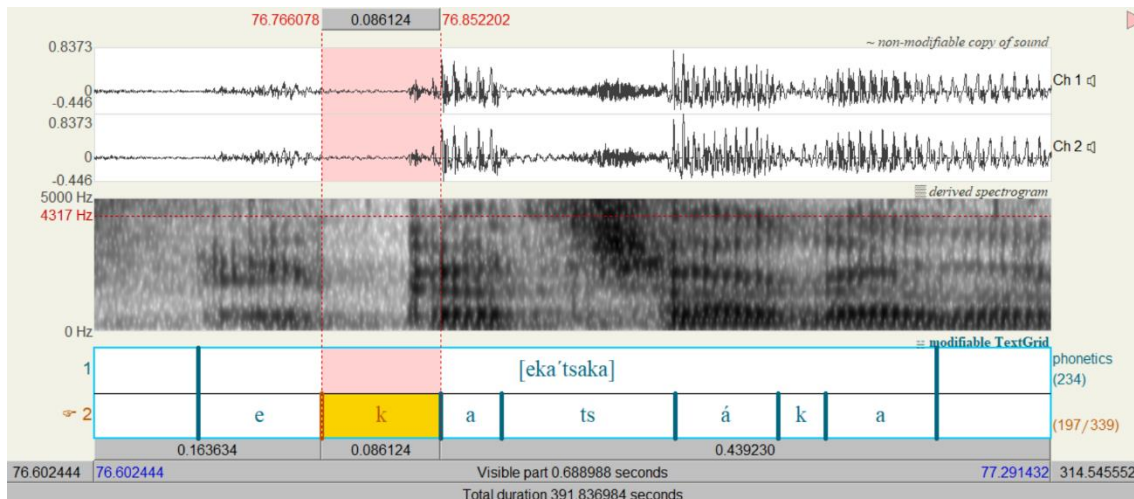

Εικόνα 7: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [Se'tʰebri]

Ακολούθως, το φώνημα /k/ αποτελεί ένα υπερωικό, κλειστό, άηχο, μη δασύ και στιγμικό σύμφωνο. Εμφανίζει μέση διάρκεια 83 ms, με μέση διάρκεια κλεισίματος 57 ms και άφεσης 27 ms. Σε αναλογία με τα υπόλοιπα άηχα κλειστά εντοπίζεται χαμηλό εύρος, μη περιοδικότητα, κύμα ηρεμίας και στη συνέχεια κύμα έκρηξης στην κυματομορφή του. Επίσης, εντοπίζεται ουδέτερη περιοχή κατά τη διάρκεια κλεισίματος πριν το κύμα έκρηξης και ένταση στην ενέργεια σε λεπτή κατακόρυφη λωρίδα στο σημείο έκρηξης κατά την άφεση στο φασματογράφημα (Εικόνα 8,9).

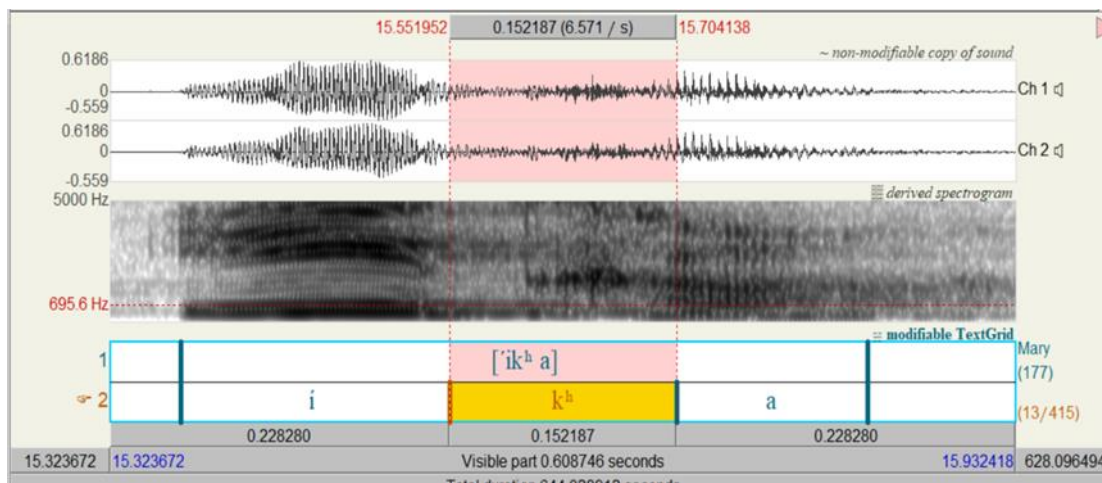
Εικόνα 8: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [ka'mtzi]

Εικόνα 9: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [eka'tsaka]

Το υπερωικό άηχο κλειστό /k/ εμφανίζεται και ως υπερωικό δασυνόμενο [k^h] αλλά και ως αλλόφωνο δασυνόμενο ουρανικό [c^h]. Το υπερωικό δασυνόμενο [k^h] αποτελεί ένα υπερωικό, κλειστό, άηχο, δασύ και στιγμικό σύμφωνο. Η πραγμάτωσή του είναι διπλάσια από το απλό [k] με μέση διάρκεια 152 ms, με την διάρκεια κλεισίματος στα 80 ms και την άφεση στα 72 ms (Εικόνα 10). Τα διπλά δασυνόμενα [k^h] και [c^h] εντοπίζονται, όπως και τα προηγούμενα κλειστά, μεσοφωνηεντικά και στην αρχή της λέξης πριν από φωνήεν.

Οι υπερωικές πραγματώσεις [k^h], [k] εμφανίζονται σε περιβάλλοντα που ακολουθούν τα φωνήεντα /a, o, u/. Τα ουρανικά σύμφωνα όμως εμφανίζονται και σε αυτά τα περιβάλλοντα αλλά και μετά από /i, e/, όπου δεν εμφανίζονται τα υπερωικά φωνήματα. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι τα ουρανικά και υπερωικά φωνήματα αποτελούν δυο ξεχωριστές κατηγορίες. Ο Χαραλαμπίδης (ΔΔ, 53) προτείνει να θεωρούνται τα ουρανικά και υπερωικά φωνήματα αλλόφωνα με συμπληρωματική κατανομή του ίδιου φωνήματος. Υποστηρίζει ότι τα ουρανικά αλλόφωνα εμφανίζονται πριν από /i, e/ και τα υπερωικά πριν από /a, o, u/. Σχετικά με τα ουρανικά φωνήματα [ch], [c], [ç], [j] τα οποία εμφανίζονται πριν από /a, o, u/ δίνει την λύση να αναλύονται φωνολογικά ως / k^h, k, x, γ/.

Εικόνα 10: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [ˈi:kʰa]

Σχετικά με την συχνότητα εμφάνισης των διαλεκτικών πραγματώσεων σε σχέση με το αντίστοιχο φώνημα, το άηχο διχειλικό κλειστό [p] εμφανίζεται στα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας με ποσοστό χρήσης 96,9 % στο σύνολο των πληροφορητών της διαλέκτου, ενώ το αντίστοιχο δασυνόμενο [pʰ] στο 3,1 %. Τέτοιες είναι οι λέξεις [paʰe:re], [eʰe:ri], [ksanepʰe:ka]. Επίσης, το ποσοστό εμφάνισης του άηχου φατνιακού κλειστού [t] βρίσκεται στο 93,4 % με το αντίστοιχο δασυνόμενο [tʰ] στο 6,6 %, όπως παρατηρείται στις λέξεις [tʰ u:ma], [uristʰ a:], [ena:tʰ e], [setʰ e:bri], [eskuʰ u:ta], [kondu:tʰe] και [xtʰ i:zu]. Τέλος, το ποσοστό εμφάνισης του άηχου υπερωικού κλειστού [k] εκτείνεται στο 90,6 % σε σχέση με το 9,4 % χρήσης του αντίστοιχου δασυνόμενου [kʰ] σε λέξεις όπως [pekʰe:], [kʰ o:ntu], [kʰ o:a], [pekʰaka]. Μάλιστα, όπως παρατηρείται από τις ποσοστιαίες διαφοροποιήσεις η χρήση των απλών άηχων κλειστών συμφώνων είναι συχνότερη συγκριτικά με τα αντίστοιχα δασυνόμενα. Μάλιστα, κατά την απομαγνητοφώνηση των ηχογραφήσεων παρατηρήθηκε ότι ο άνδρας ομιλητής συνολικά έκανε μεγαλύτερη χρήση των δασυνόμενων συγκριτικά με τις γυναίκες ομιλήτριες που χρησιμοποιούν τα δασυνόμενα σε μικρό βαθμό στον φυσικό τους λόγο (Πίνακας 7).

Φώνημα	Ομιλητής 1	Ομιλητής 2	Ομιλητής 3 (άνδρας)
[p]	30	52	79
[pʰ]	1	-	4

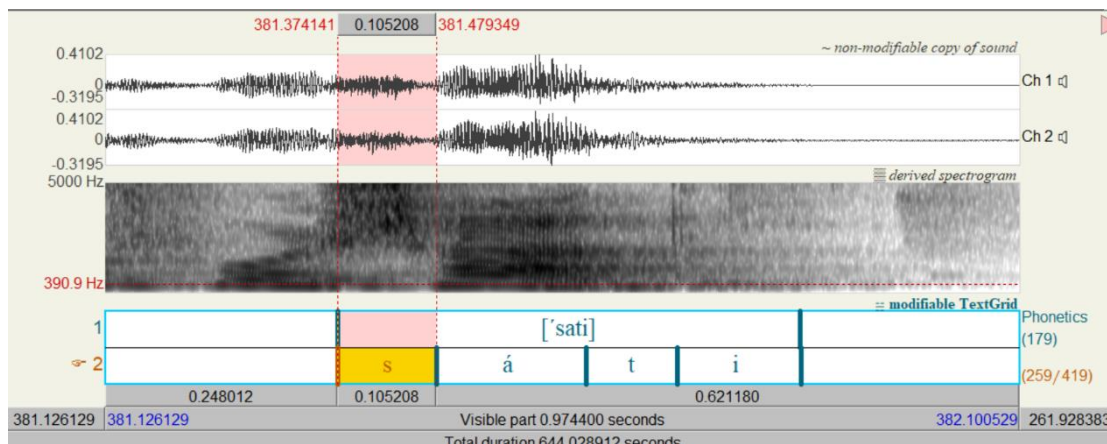
[t]	53	76	113
[t ^h]	3	2	12
[k]	41	27	76
[k ^h]	1	-	14

Πίνακας 7: Αριθμός πραγματώσεων των [p], [p^h], [t], [t^h], [k], [k^h] ανά ομιλητή

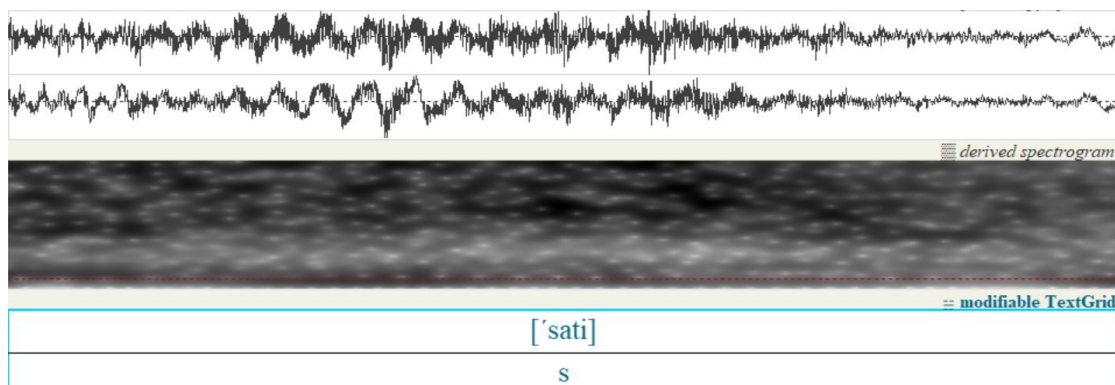
3.4.2. Τα συριστικά φωνήματα της διαλέκτου

Πέρα από την αισθητή παρουσία των δασέων συμφώνων, ιδιαίτερα εντυπωσιακή είναι και η εκπροσώπηση των συριστικών συμφώνων στο τσακωνικό συμφωνικό σύστημα. Στην συγκεκριμένη υποενότητα, θα αναλυθούν τα φατνιακά συριστικά /s, z/ και τα μεταφατνιακά/παχιά συριστικά /ʃ, ʒ/.

Αρχικά, το φώνημα /s/ πραγματώνεται ως ένα φατνιακό, συριστικό, άηχο τριβόμενο σύμφωνο, όπως και το αντίστοιχο φώνημα της κοινής νέας ελληνικής. Στα τριβόμενα σύμφωνα, οι αρθρωτές προσεγγίζουν πολύ ο ένας τον άλλον δημιουργώντας ένα στενό πέρασμα στην φωνητική οδό. Η στένωση αυτή δεν επιτρέπει στον αέρα που έρχεται από τους πνεύμονες να περάσει ανεμπόδιστος – αντίθετα, προξενεί μια αναταραχή στη ροή του αέρα που μπορεί να παρομοιαστεί με φύσηγμα. Η αναταραχή αυτή δημιουργεί τη λεγόμενη τριβή, η οποία είναι παρούσα καθ' όλη τη διάρκεια της παραγωγής του τριβόμενου συμφώνου (Λέγγερης, 2013 α, 5). Το φώνημα /s/ αποτελεί έναν διαρκή άηχο ήχο, ο οποίος απεικονίζεται με ένα μη-περιοδικό ή τυχαίο κύμα συνήθως μεγάλης διάρκειας (Εικόνα 11, 12).

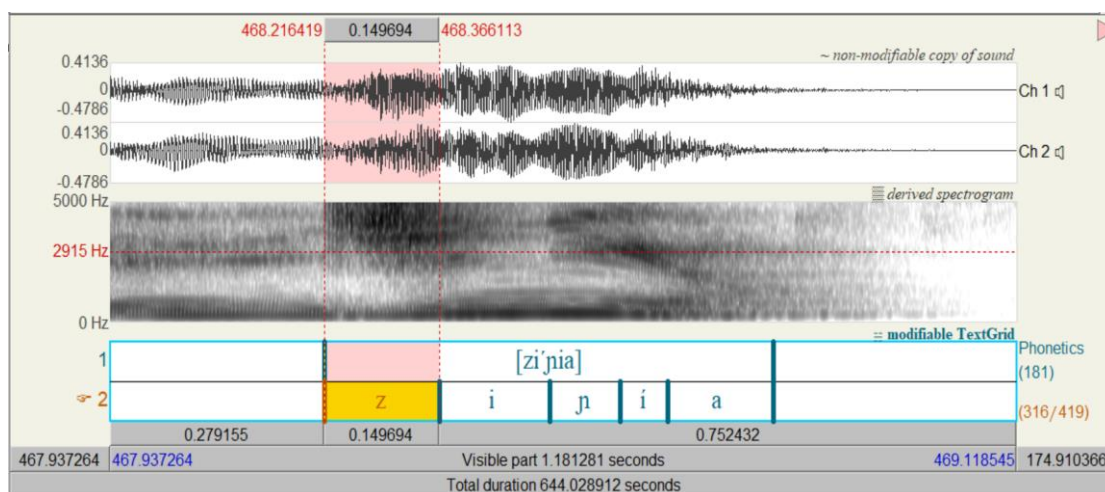
Εικόνα 11: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['sati]

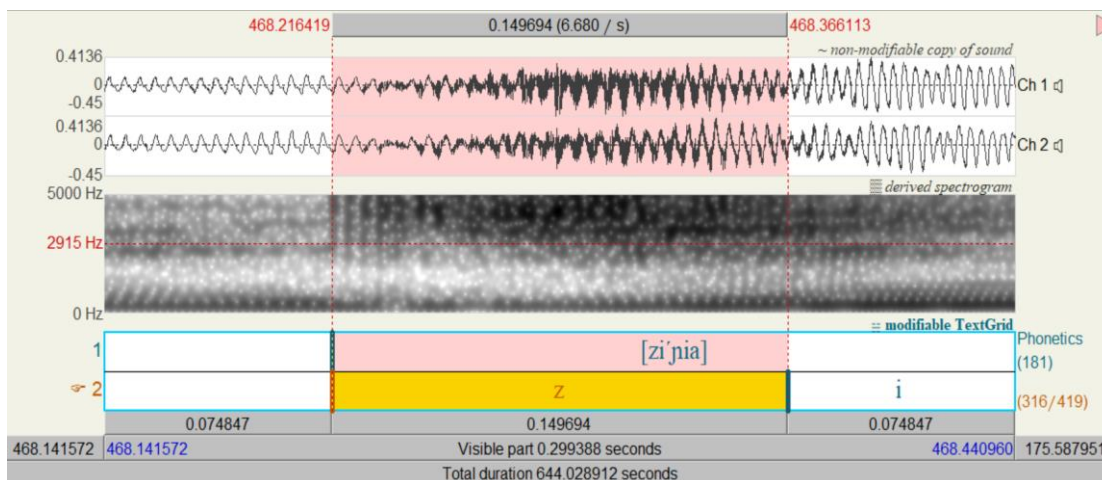
Εικόνα 12: Ανάπτυξη του ήχου [s] της εικόνας, όπου φαίνεται το τυχαίο κύμα

Επομένως, με βάση τις πραγματώσεις των τριών ομιλητών που μελετήθηκαν η μέση τιμή διάρκειας του συριστικού άηχου φωνήματος /s/ είναι τα 139 ms.

Ακολούθως, το φώνημα /z/ αποτελεί το αντίστοιχο φωνητικό, συριστικό, ηχηρό τριβόμενο σύμφωνο, όπως και το αντίστοιχο φώνημα της κοινής νέας ελληνικής. Πραγματώνεται ως ένας διαρκής ηχηρός ήχος, ο οποίος απεικονίζεται από έναν συνδυασμό περιοδικού κύματος πάνω στον οποίο επικάθεται ένα μη περιοδικό κύμα. Μάλιστα, θεωρείται ο πιο ισχυρός σε ένταση διαρκής ηχηρός ήχος. Εν κατακλείδι, σχετικά με την διάρκειά του, η μέση τιμή του ανέρχεται στα 120 ms (Εικόνες 13, 14).

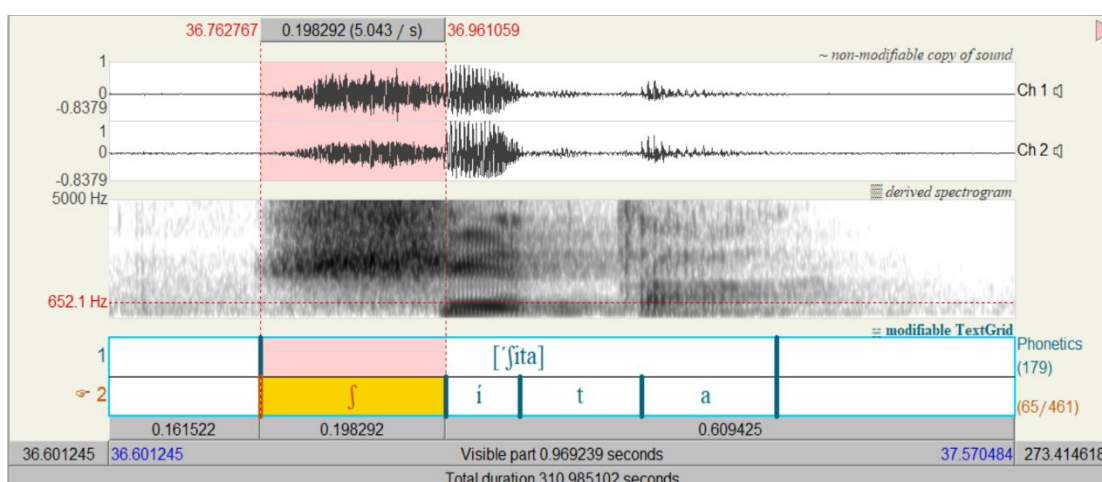

Εικόνα 13: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [zi'nia]

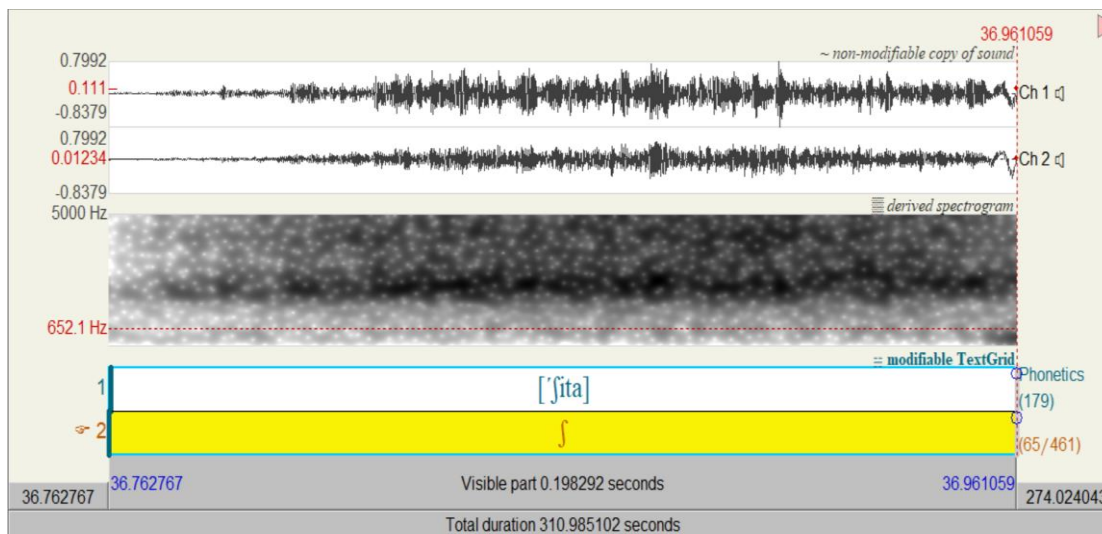

Εικόνα 14: Ανάπτυξη του ήχου [z] της εικόνας. Συγκρίνετε την παρούσα κυματομορφή με την κυματομορφή του [s] στην εικόνα.

Έπειτα, αναλύθηκαν τα παχιά συριστικά /ʃ/, ʒ/, ενώ δόθηκε ιδιαίτερη μνεία στην ιδιοτυπία του φωνήματος /ʒ/. Αρχικά, το φώνημα /ʃ/ πραγματώνεται ως ένα μεταφατνιακό, (παχύ) συριστικό, άηχο σύμφωνο. Το φώνημα /ʃ/ απεικονίζεται με ένα μη-περιοδικό κύμα και παρουσιάζει μεγαλύτερη διάρκεια συγκριτικά με το συριστικό άηχο [s], με μέση διάρκεια τα 182 ms (Εικόνες 15, 16).

Εικόνα 15: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [ʃita]

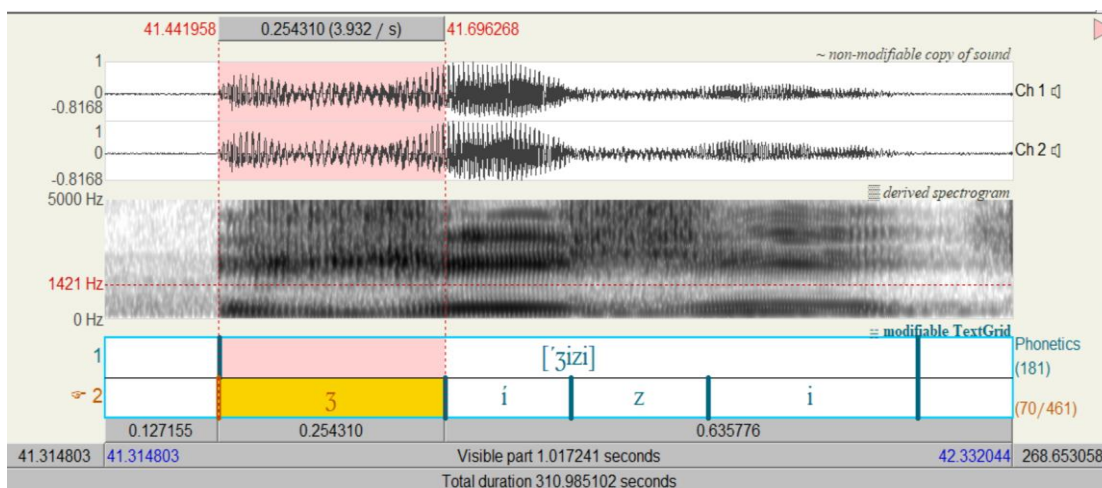

Εικόνα 16: Ανάπτυξη του ήχου [ʝ] της εικόνας. Συγκρίνετε την παρούσα κυματομορφή με την κυματομορφή του [s] στην εικόνα

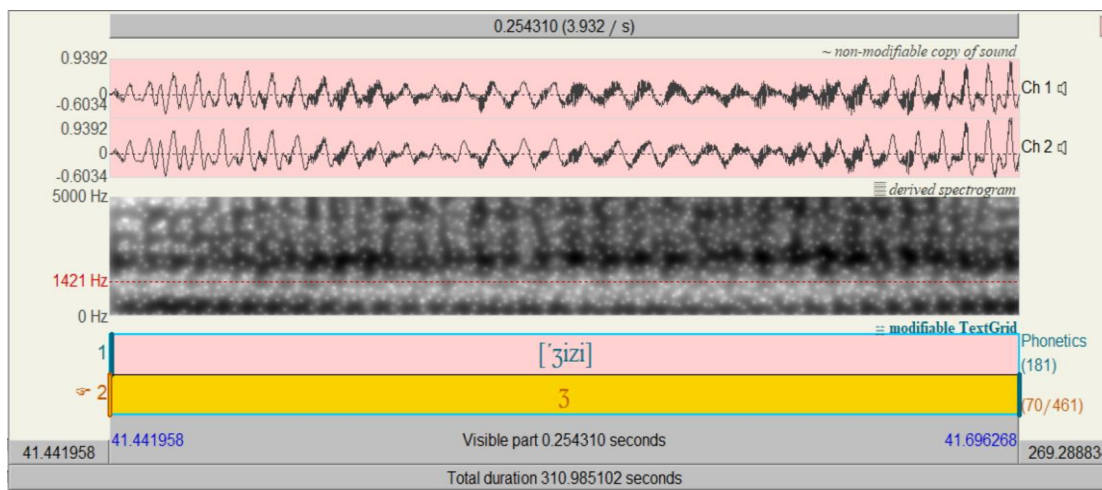
Ιδιαίτερη και λεπτομερής είναι η μελέτη από τον Χαραλαμπίδου (ΔΔ, 34-40), ο οποίος παραθέτει όλες τις μελέτες που έχουν γίνει ιστορικά και αποδεικνύει την διακριτική αξία του /z/ στα Νότια Τσακωνικά, με τρόπο παρόμοιο προς τα φωνήματα /k/ και /ɲ/. Κατά τον Χαραλαμπίδου, το φώνημα /z/ αποτελεί ένα χαρακτηριστικό διαφοροποίησης ανδρών και γυναικών, γι' αυτό και στην συνέχεια αναφέρεται σε γυναικεία και ανδρική ομιλία. Παρατήρησε, λοιπόν, ότι οι γυναίκες κάνουν συστηματική χρήση του /z/ (κυρίως από τις περιοχές του Τυρού, στη Βασκίνα και στο Λεωνίδιο), ενώ οι άνδρες χρησιμοποιούν το φώνημα /r/.

Προκύπτει, λοιπόν, ότι το φώνημα /z/ αποτελεί ένα προουρανικό, παχύ συριστικό, ηχηρό, εξακολουθητικό σύμφωνο. Εντάσσεται στη σειρά των ηχηρών τριβόμενων και δημιουργεί ζεύγος με το αντίστοιχο άηχο παχύ συριστικό [ʝ]. Βέβαια, ακόμα και οι γυναίκες που εμφανίζουν συστηματικά το φώνημα /z/ τείνουν να το αντικαταστούν με το /r/. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, μερικές λέξεις να προφέρονται αδιάκριτα με /z/ ή /r/. Από τους ομιλητές/-τριες το φώνημα /z/ πραγματώνεται ως ένας διαρκής ηχηρός ήχος, με μέση τιμή διάρκειας τα 143 ms (Εικόνες 17, 18). Η ανάλυση των ηχογραφήσεων δείχνει ότι και οι άνδρες ομιλητές κάνουν χρήση του φωνήματος /z/, πραγματώνοντας την λέξη «ρύζι» ως [ˈzizi] ή [ˈrizi]. Επομένως, είναι δύσκολο να θεωρήσουμε ότι η διαφοροποίηση στα φωνολογικά συστήματα των ανδρών και γυναικών σχετίζεται με τη θέση της

γυναίκας στην τσακωνική κοινωνία ή σε κάποιο συντηρητισμό των γυναικών σε σχέση με τους άνδρες. Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι η πραγμάτωση του φωνήματος /z/ αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της γυναικείας ομιλίας σε κάποιες περιοχές.

Εικόνα 17: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [ˈzizi]

Εικόνα 18: Ανάπτυξη του ήχου [z] της εικόνας. Συγκρίνετε την παρούσα κυματομορφή με την κυματομορφή του [j] στην εικόνα

Αναφορικά με τα ποσοστά εμφάνισης των διαλεκτικών πραγμάτσεων των αντίστοιχων φωνημάτων, το άηχο συριστικό [s] εμφανίζεται κατά 88,51 %, ενώ το αντίστοιχο συριστικό τριβόμενο [ʃ] στο 11,49 %. Χαρακτηριστικά παραδείγματα του άηχου συριστικού είναι οι λέξεις [sa:mere], [sa:ti], [si:logo], [ɣy:sa] και του συριστικού τριβόμενου [ʃ] οι λέξεις [ʃi:na], [preʃu:] κ.ά. Επιπρόσθετα, το ηχηρό συριστικό [z] βρίσκεται σε ποσοστό χρήσης 91,3 % στις λέξεις [ezu:], [eza:ka], [ko:zmo], [xɪʰi:zu], ενώ

το αντίστοιχο φώνημα [ʒ] στο 8,7 %. Μάλιστα, χρήση του συριστικού τριβόμενου [ʒ] στον φυσικό λόγο έγινε μόνο από έναν ομιλητή στις λέξεις [vzi:si] και [ecipaʒi:nde] και στα μεταφραστικά τεστ στις λέξεις [zi:zi], [ʒuʒaʒi] και [ʒufaʒi].

3.4.3. Τα προστριβόμενα σύμφωνα της διαλέκτου

Ένα ακόμα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της διαλέκτου είναι η εμφάνιση των προστριβόμενων συμφώνων /ts, ts^h, tʃ^h/. Αρχικά, θα γίνει ανάλυση των προστριβόμενων /ts^h, tʃ^h/ σχετικά με το ερώτημα της μονοφωνηματικής τους αξίας, του ακριβή καθορισμού της αξίας του δασυνόμενου παχέος συριστικού /tʃ^h/ αλλά και της φωνητικής τους πραγμάτωσης. Έπειτα, θα γίνει αναφορά στα φωνήματα /ts, ts^h/ όπου θα προσδιοριστεί η γλωσσική τους αξία και η θεμελίωσή τους ως δύο ξεχωριστά φωνήματα της τσακωνικής διαλέκτου.

Ο όρος προστριβόμενα σύμφωνα χρησιμοποιείται για την ταξινόμηση των συμφώνων με βάση τον τόπο άρθρωσής τους. Ο τόπος άρθρωσης είναι το σημείο εκείνο της φωνητικής οδού όπου σχηματίζεται εμπόδιο στη ροή του αέρα. Πρόκειται για ένα εξακολουθητικό σύμφωνο που παράγεται από τον συνδυασμό ενός αρχικού φατνιακού στιγμιαίου /t, d/ και ενός τελικού τριβόμενου /s, z, ʃ, ʒ/ στον ίδιο τόπο άρθρωσης. Κατά την παραγωγή αυτού του φωνήματος αρχικά ανακόπτεται η ροή του αέρα και η αυξανόμενη πίεση απελευθερώνεται απότομα, αντί όμως η άφεση να καταλήξει σε ελεύθερη ροή διατηρείται μερικώς το εμπόδιο στον ίδιο τόπο άρθρωσης και εξαιτίας της τυρβώδους ροής του αέρα παράγεται διαρκής ήχος (θόρυβος).

Το φώνημα /tʃ^h/ πραγματώνεται ως ένα μεταφατνιακό, προστριβόμενο, παχύ συριστικό, άηχο σύμφωνο, το οποίο συνοδεύεται με δασύτητα. Η άρθρωσή του ακούγεται όπως η λέξη *cheap* «φθηνός» στην αγγλική γλώσσα, μόνο που στην τσακωνική διάλεκτο είναι πιο έντονη. Το ζητούμενο της δασύτητας στους συριστικούς φθόγγους - είτε είναι απλοί είτε είναι προστριβόμενοι- είναι προβληματικό από μόνο του (Πετρούνιας 1984, 315-6). Πάνω στο θέμα αυτό, ο ίδιος ο Χαραλαμπίδης (ΔΔ, 74) χαρακτηριστικά αναφέρει ότι “η δασύτητα του /tʃ^h/ θα μπορούσε να μη θεωρηθεί διακριτικό χαρακτηριστικό αφού στη διάλεκτο δεν υπάρχει παχύ συριστικό κλειστό μη δασύ με το οποίο θα μπορούσε να συγχυθεί και ότι το /tʃ^h/ (ΔΔ, 61) αρκετά συχνά (=

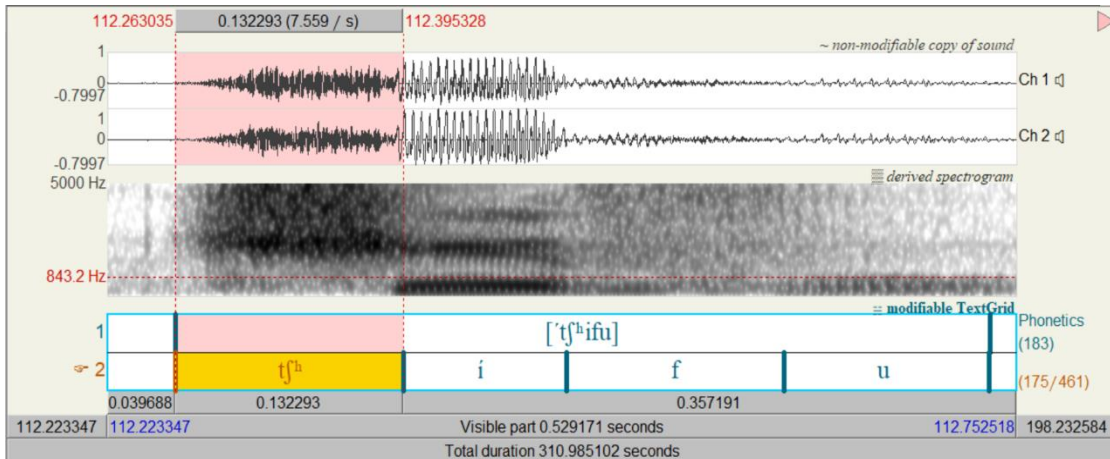
άλλοτε ναι άλλοτε όχι) συνοδεύεται από δασύτητα.”. Να σημειωθεί στο σημείο αυτό, ότι στο υπό εξέταση δείγμα δεν υπάρχει σαφή ακουστική διάκριση μεταξύ /t/ και /tʰ/. Επομένως, ίσως θα ήταν προτιμότερο η σειρά των κλειστών συμφώνων να απεικονιστεί ως εξής (Λιόσης, ΔΔ, 342):

		χειλικά	οδοντικά	συριστικά	παχ. συριστικό	υπερωικά
κλειστά	δασέα	p ^h	t ^h	ts ^h	tʃ	k ^h
	μη δασέα	p	t	ts		k

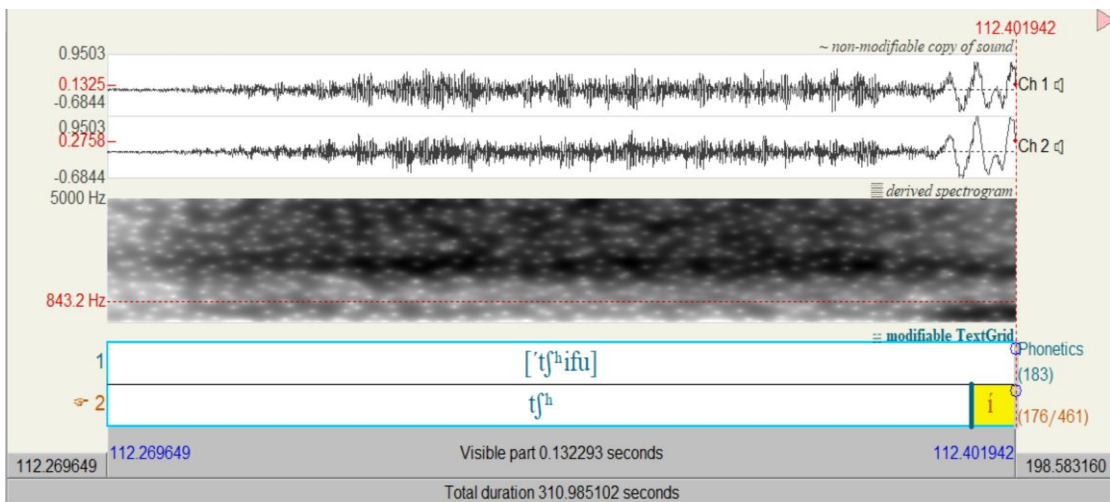
Πίνακας 8: Τα κλειστά σύμφωνα της τσακωνικής διαλέκτου

Όσον αφορά το ζήτημα της διφωνηματικής ή μονοφωνηματικής αξίας του φωνήματος /tʰ/, αποτελεί ένα ακόμα ζητούμενο για τα προστριβόμενα σύμφωνα. Κατ' αρχάς, το γεγονός ότι το /t/ και το /ʃ/ εναλλάσσονται με το φώνημα, γίνεται αποδεκτή η διφωνηματική αξία του. Όμως, επειδή η δασύτητα δε μπορεί να χαρακτηρίσει παρά το σύνολο της άρθρωσης και αν αναλύαμε το /tʰ/ ως δύο φωνήματα, τότε θα έμενε κενή η σειρά κλειστών συριστικών, η οποία διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο σε αντιπαραβολή με τα τριβόμενα σύμφωνα, δεν έχουμε παρά να ερμηνεύσουμε το /tʰ/ ως μονοφωνηματικό (Χαραλαμπίδης, ΔΔ, 61-62).

Επίσης, ως προς την πραγμάτωσή του παρατηρείται ένα μη περιοδικό κύμα χαμηλού εύρους πριν το κύμα έκρηξης και ένταση στην ενέργεια σε λεπτή κατακόρυφη λωρίδα στο σημείο έκρηξης κατά την άφεση στο φασματογράφημα, η οποία δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτη. (Εικόνες 19, 20). Η μέση τιμή διάρκειας του φωνήματος είναι στα 117 ms. Ο εν λόγω δασύς ήχος εμφανίζεται σε αρχική θέση πριν από φωνήεν αλλά και σε μεσοφωνηεντική θέση.

Εικόνα 19: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [tʰifu]

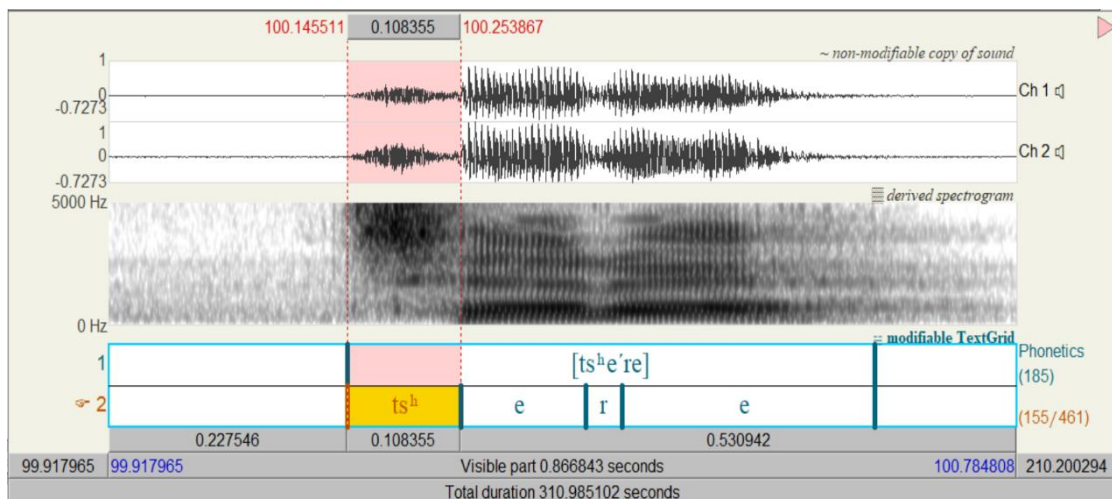

Εικόνα 20: Ανάπτυξη του ήχου [tʰ] της εικόνας

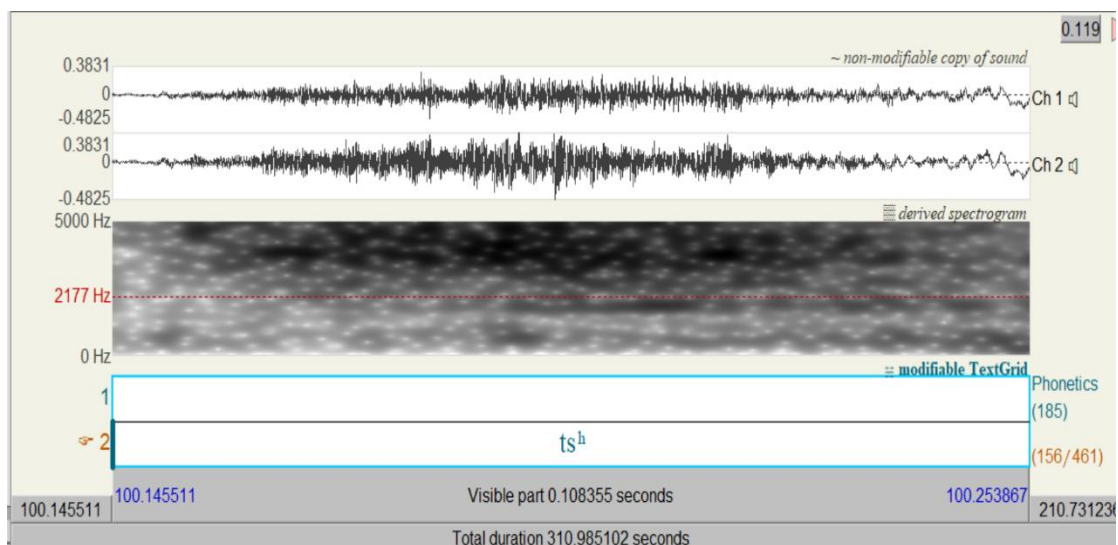
Αντίστοιχα, στην τσακωνική διάλεκτο εντοπίζεται και το προστριβόμενο φώνημα /tsʰ/. Το φώνημα /tsʰ/ είναι δυσδιάκριτο για τους μη φυσικούς ομιλητές που τείνουν να θεωρούν ότι ακούγεται το ίδιο με το κλειστό συριστικό /ts/, καθώς δε μπορούν να διακρίνουν την δασύτητα, δηλαδή μια ποσότητα εκπνεόμενου αέρα αμέσως μετά την πραγμάτωση του φθόγγου. Αποτελεί έναν προστριβόμενο, κλειστό, συριστικό, άηχο και δασύ φθόγγο, ο οποίος εμφανίζεται σε μεσοφωνηεντική θέση και σε αρχική θέση πριν από όλα τα φωνήεντα, εκτός από το /o/, με μέση τιμή διάρκειας 117 ms.

Το φατνιακό προστριβόμενο δασυνόμενο /tsʰ/ εμφανίζει εύρος ανάλογο με την ένταση και τη διάρκεια που παρουσιάζεται στην πραγμάτωση του δασυνόμενου-τριβόμενου μέρους και μη περιοδικό κύμα στην κυματομορφή του. Στο

φασματογράφημα η διάρκεια κλεισίματος αντιστοιχεί σε ουδέτερη περιοχή, ενώ η άφεση σε συνεχή ενέργεια (Εικόνες 21, 22).

Εικόνα 21: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [tsʰe're]

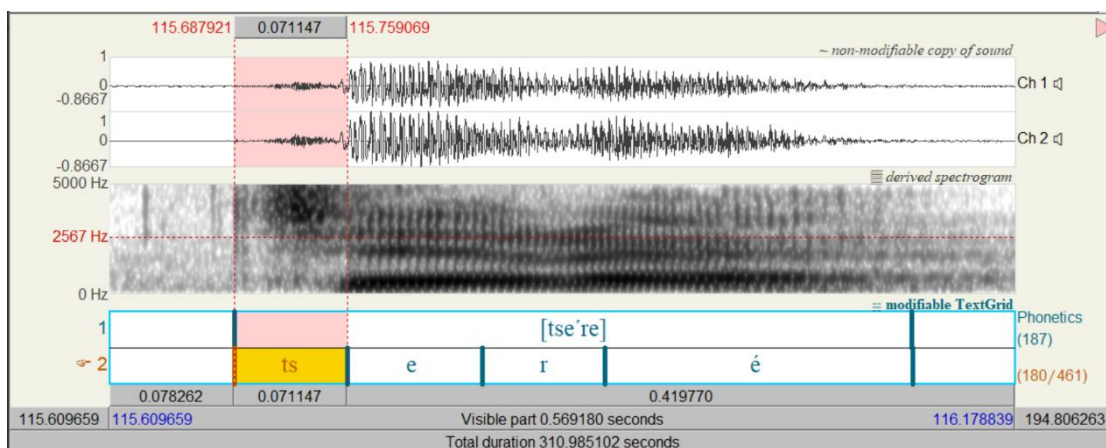
Εικόνα 22: Ανάπτυξη του ήχου [tsʰ] της εικόνας

Το μη δασύ /ts/ αρθρωτικά μοιάζει με το αντίστοιχο φώνημα της κοινής νέας ελληνικής. Πιο συγκεκριμένα, ο φθόγγος αυτός αποτελεί μια αλληλουχία ενός κλειστού φθόγγου και ενός ομοργανικού (παραγόμενου δηλαδή από τον ίδιο αρθρωτή) τριβόμενου φθόγγου. Μπορούμε να φανταστούμε τον προστριβόμενο φθόγγο ως έναν κλειστό φθόγγο ο οποίος όμως δεν απελευθερώνεται με έκρηξη αλλά με την χαρακτηριστική του

τριβόμενου φθόγγου στένωση που οδηγεί στην αναταραχή του αέρα (Λέγγερης 2013α, 5). Η μόνη διαφορά στην τσακωνική διάλεκτο είναι ότι διαρκεί περισσότερο και η άρθρωσή του γίνεται με μεγαλύτερη έμφαση.

Η διαφοροποίηση μεταξύ των δύο φωνημάτων /ts^h/ και /ts/ είναι συνειδητή από τους ομιλητές και έχει γίνει αισθητή ήδη από πολλούς ερευνητές της διαλέκτου, όπως από τον Pernot (1934) και τον Χαραλαμπίδου (σε έρευνες το 1971, 1972 και το 1976 στο χωριό Μέλανα). Και οι δύο, μάλιστα, επιβεβαίωσαν ότι τα δύο /ts/ διακρίνονταν μεταξύ τους. Η δυσκολία διαφοροποίησής τους έγκειται στο γεγονός ότι ο δασύς φθόγγος /ts^h/ καταλήγει σε ένα συριστικό φθόγγο, ο οποίος για την άρθρωσή του προϋποθέτει την ύπαρξη εκπνεόμενου αέρα. Έτσι, δεν γίνεται αντιληπτός ο αέρας της δασύτητας και ιδίως όταν οι πραγματώσεις του λόγω της ταχύτητας της ομιλίας είναι λιγότερο ή περισσότερο εμφατικές.

Από την άλλη πλευρά, το μη δασύ φώνημα /ts/ εμφανίζει μικρότερη διάρκεια άρθρωσης και ξεκινάει με ένα οδοντικό, κλειστό, άηχο φθόγγο και τελειώνει με έναν συριστικό, χωρίς να συνοδεύεται ποτέ από δασύτητα. Επιπρόσθετα, ο ήχος /ts/ απαντά κατά κύριο λόγο πριν από /i/ και /e/, ενώ πριν από /a/ και /u/ σπάνια και καθόλου πριν από /o/. Πράγματι, η μέση τιμή διάρκειας είναι στα 86 ms. Ένας ακόμα λόγος που ενισχύει την διαφοροποίηση μεταξύ των δύο φωνημάτων είναι ότι το μη δασύ /ts/ συμπεριφέρεται όπως τα υπόλοιπα άηχα δασέα σύμφωνα /p, t, k/ πριν από έρρινο σύμφωνο, δηλαδή ηχηροποιείται. Αντίθετα, το δασύ /ts^h/ όπως και τα δασέα /p^h, t^h, k^h/ δεν ηχηροποιούνται. Με αυτόν τον τρόπο, ολοκληρώνεται ομαλά η κυρίαρχη αντίθεση μεταξύ κλειστών και τριβόμενων συμφώνων με το δασύ /ts^h/ να αντιτίθεται στο μη δασύ /ts/ (Εικόνα 23).

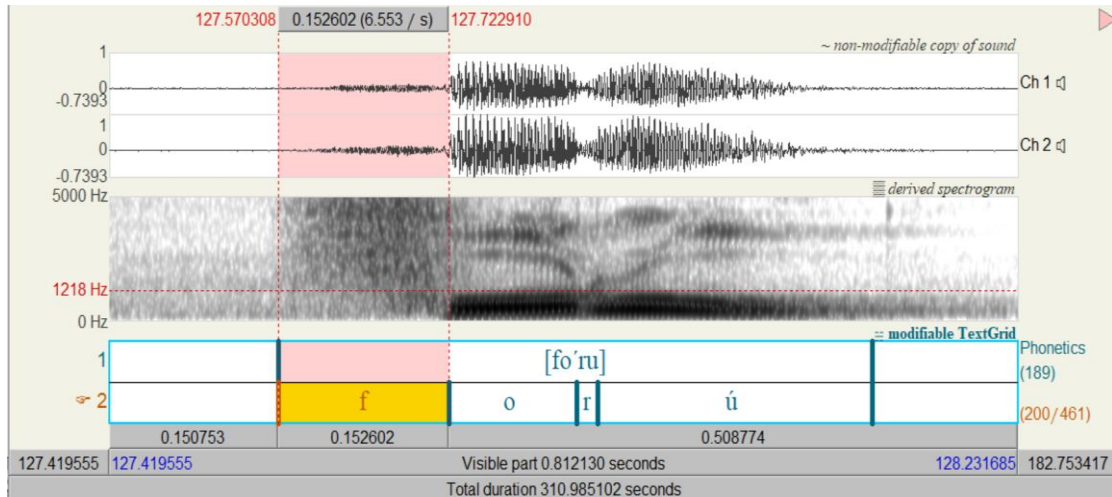
Εικόνα 23: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [tse're]. Συγκρίνετε την παρούσα κυματομορφή με την κυματομορφή του [ts^h] στην εικόνα

Οι διαλεκτόφωνοι/-ες ομιλητές/-τριες εμφανίζουν στον φυσικό λόγο τους το άηχο φατνιακό προστριβόμενο [ts] με ποσοστό συχνότητας εμφάνισης στο 80 % σε λέξεις όπως [kautse:ri], [tse], [tse:a], [atseti:], [embi:tse] κ.ά. Το δασυνόμενο [ts^h] σε ποσοστό εμφάνισης 18,3 %, όπως στις λέξεις [jats^hi:] και [ats^hite:ri], [ka:ts^hi], [o:ts^hi], [ts^hi:], [ðena:ts^hi]. Το δασυνόμενο προστριβόμενο [ts^h] εμφανίστηκε μόνο στις παραπάνω λέξεις πολλαπλές φορές. Τέλος, το προουρανικό παχύ συριστικό προστριβόμενο [tʃ^h] εντοπίζεται στον λόγο των ομιλητών στον αυθόρμητο λόγο με ποσοστό εμφάνισης 1,7 % μόνο στις λέξεις [a: tʃ^he/ a: tʃ^ha].

3.4.4. Τα τριβόμενα της τσακωνικής διαλέκτου

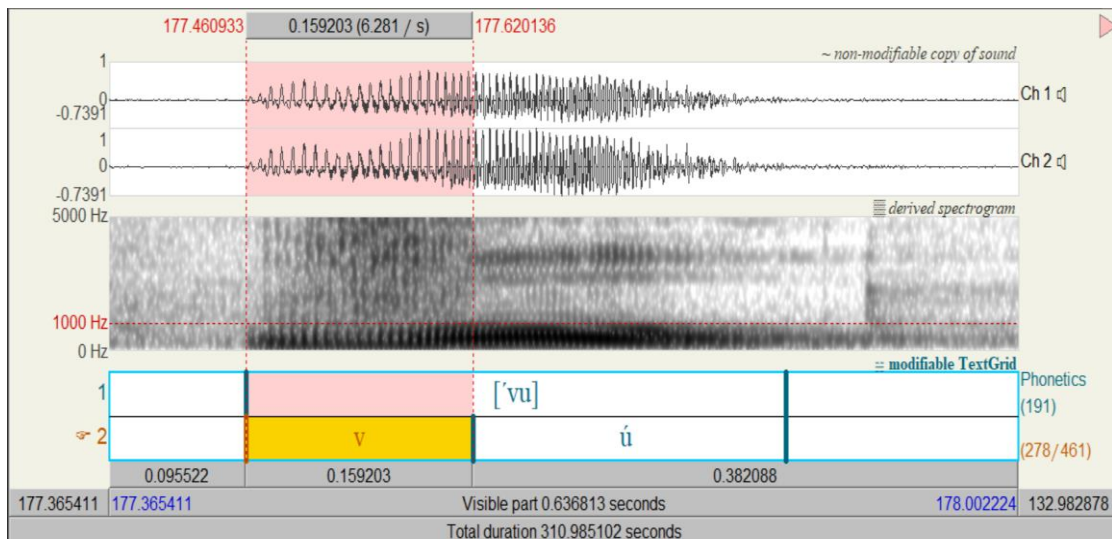
Στην Τσακωνική, υπάρχουν τα άηχα χειλοδοντικά /f/, τα οδοντικά /θ/, τα συριστικά /s/, τα παχιά συριστικά /ʃ/ και τα υπερωικά /x/ τριβόμενα σύμφωνα, όπως εμφανίζονται στις λέξεις φύλλο /fili/, φίλος /θile/, σύκο /súko/, χωράφια /xúre/ καθώς και τα αντίστοιχα ηχηρά χειλοδοντικά /v/, τα οδοντικά /ð/, τα παχιά συριστικά /z/ και τα υπερωικά /ɣ/ τριβόμενα σύμφωνα σε λέξεις όπως βόδι /vú/, κάψιμο /ðáma/, ζω /zú/ και γάλα /ɣá/. Επίσης, τα υπερωικά σύμφωνα /x, ɣ/ πραγματώνονται ως ουρανικά /ε, ɟ /, όπως γουρούνι /εúre/ και γέρος /ɟ éru/.

Ξεκινώντας την ανάλυση του κάθε φωνήματος ξεχωριστά, το άηχο χειλοδοντικό /f/ πραγματώνεται ως ένα χειλοδοντικό, τριβόμενο, άηχο, εξακολουθητικό σύμφωνο, ακριβώς όπως το αντίστοιχο φώνημα της κοινής νέας ελληνικής. Κατά την άρθρωσή του, οι αρθρωτές πλησιάζουν πολύ μεταξύ τους αφήνοντας ένα πολύ στενό πέρασμα απ' όπου το ρεύμα αέρα περνάει δημιουργώντας μια αναταραχή. Συγκεκριμένα, το στενό πέρασμα μεταξύ χειλιού και άνω δοντιών είναι το κενό. Στην ακουστική ανάλυση το φώνημα /f/ αποτελεί έναν διαρκή άηχο ήχο, ο οποίος απεικονίζεται με ένα μη-περιοδικό ή τυχαίο κύμα χαμηλού εύρους και συνήθως μεγάλης διάρκειας. Στο γλωσσικό δείγμα που αναλύθηκε, παρουσιάζει μέση τιμή διάρκειας τα 126 ms (Εικόνα 24).

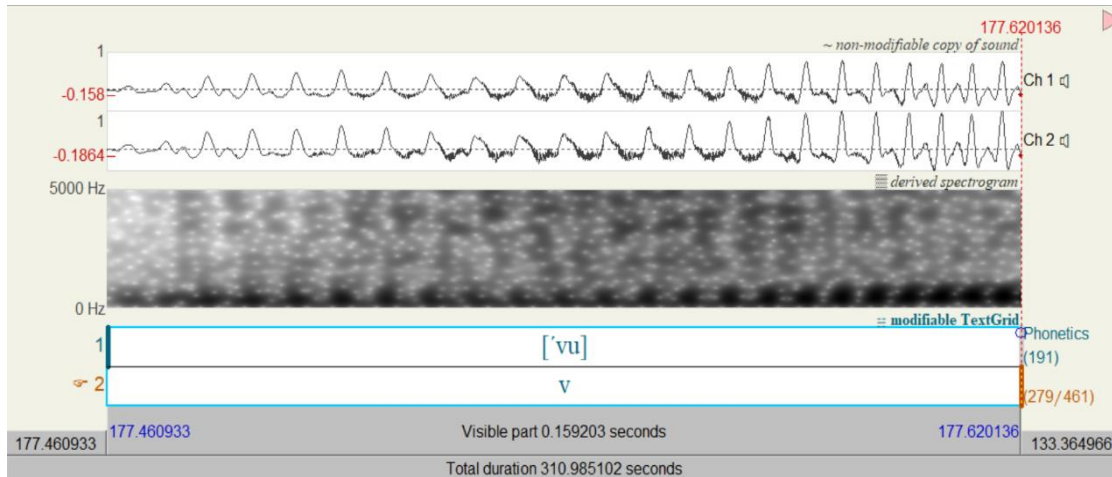

Εικόνα 24: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [fo'ru]

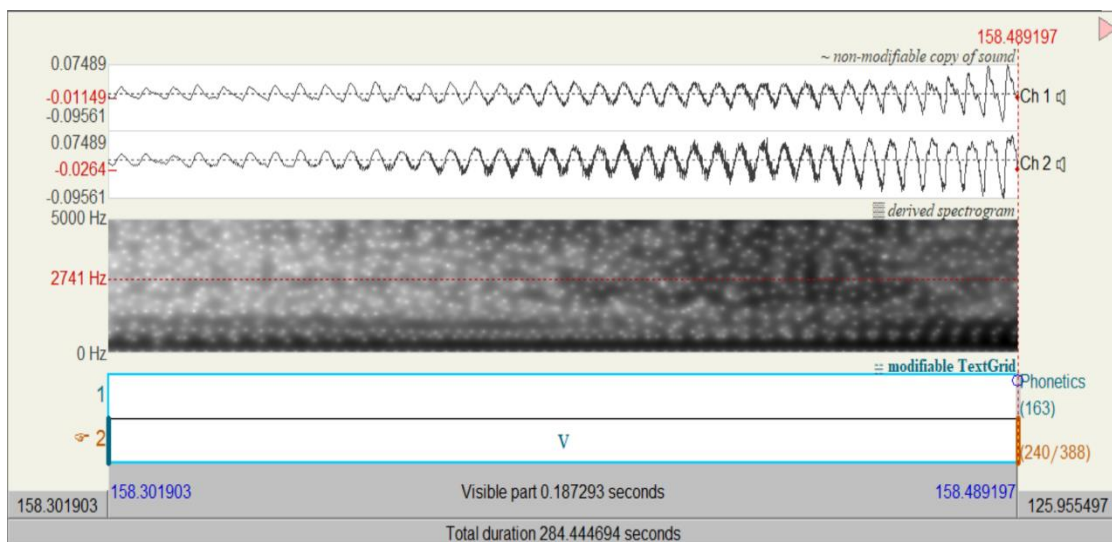
Ταυτόχρονα το φώνημα /v/ πραγματώνεται ως ένα χειλοδοντικό, τριβόμενο, ηχηρό, εξακολουθητικό σύμφωνο, σε αντιστοιχία με το φώνημα της κοινής νέας ελληνικής. Αποτελεί έναν διαρκή ηχηρό ήχο με μέση τιμή διάρκειας τα 119 ms (Εικόνες 25, 26, 27).

Εικόνα 25: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [vu] από άνδρα ομιλητή

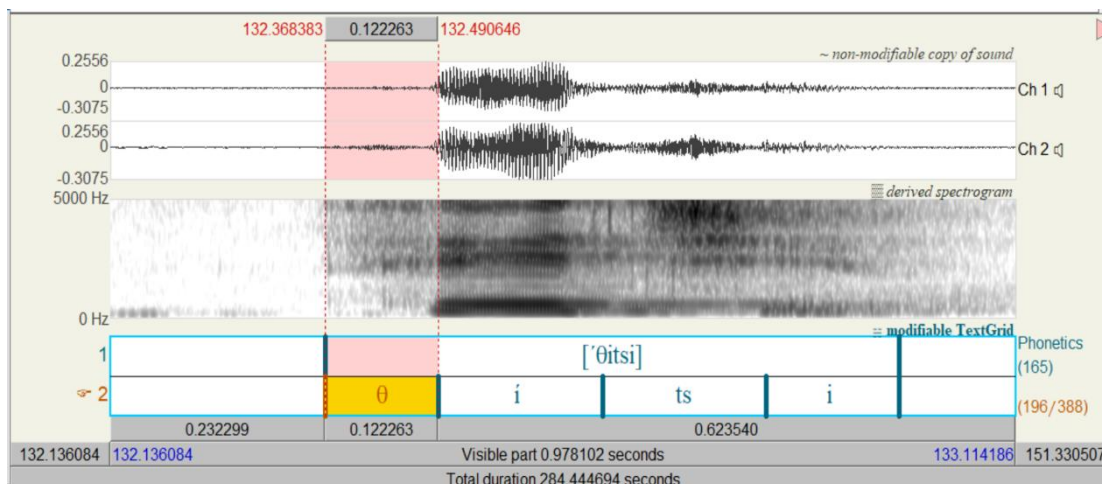
Εικόνα 26: Ανάπτυξη του ήχου [v] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η περιοδικότητα του ήχου

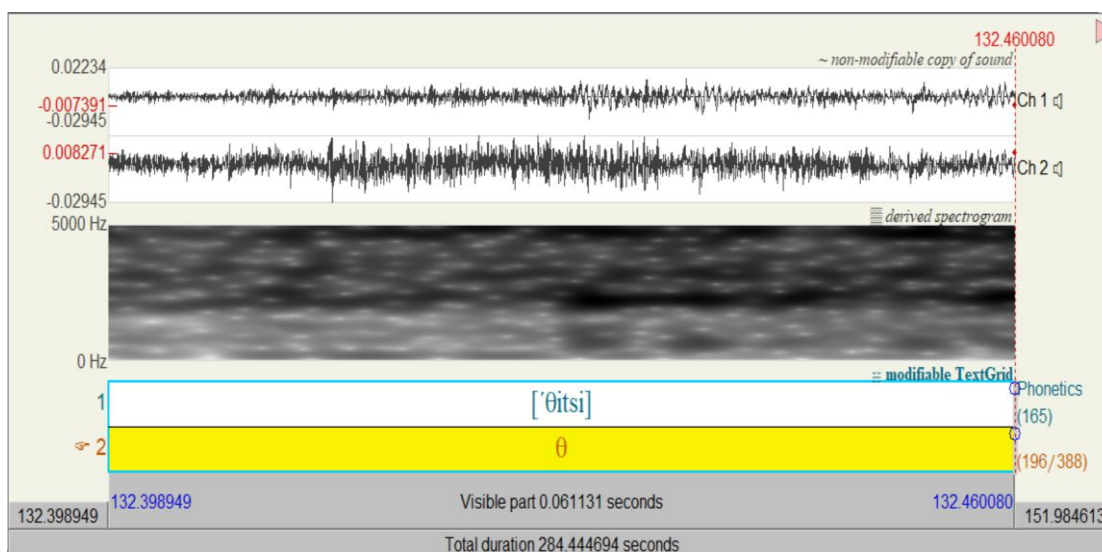
Εικόνα 27: Ανάπτυξη της λέξης [vu] από γυναίκα ομιλήτρια

Προχωρώντας, θα αναλυθούν το άηχο οδοντικό /θ/ και το ηχηρό οδοντικό /ð/. Και τα δύο φωνήματα έχουν τον ίδιο τρόπο άρθρωσης, καθώς ανήκουν στα οδοντικά τριβόμενα, με διαφοροποιητικό στοιχείο την ηχηρότητά τους. Το φώνημα /θ/ αποτελεί ένα μεσοδοντικό, τριβόμενο, άηχο, εξακολουθητικό σύμφωνο, ενώ το φώνημα /ð/ ένα μεσοδοντικό, τριβόμενο, ηχηρό και εξακολουθητικό σύμφωνο. Κατά συνέπεια, όταν αρθρώνονται το στενό πέρασμα εντοπίζεται στα άνω δόντια, αλλά σε αυτή την περίπτωση πλησιάζει πολύ η άκρη της γλώσσας. Όμοια με τα χειλοδοντικά τριβόμενα είναι η

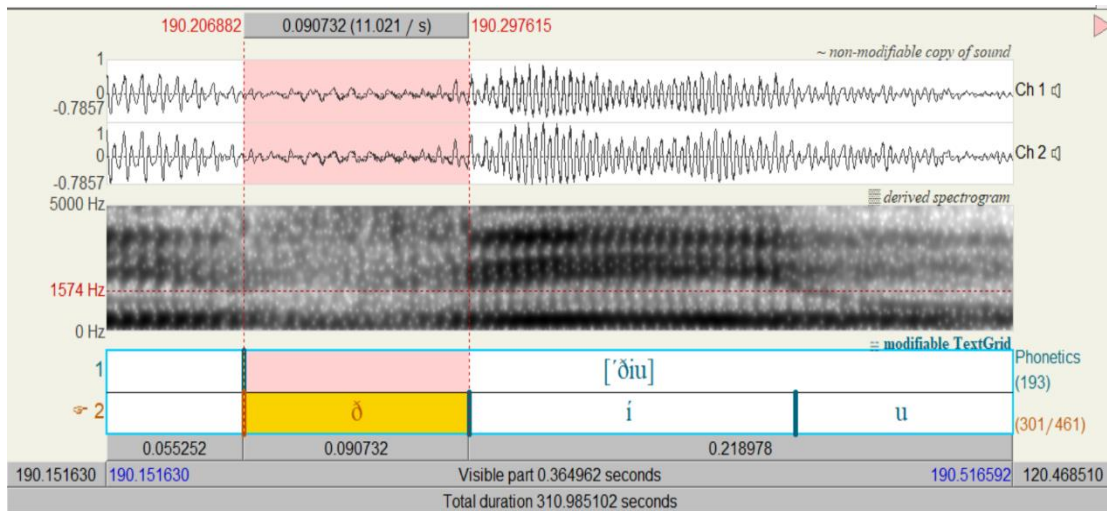
ακουστική ανάλυση των οδοντικών τριβόμενων. Η διάρκεια πραγμάτωσης του ήχου /θ/ ανέρχεται στα 118 ms (Εικόνες 28, 29), ενώ του ήχου /ð/ στα 139 ms (Εικόνες 30, 31).

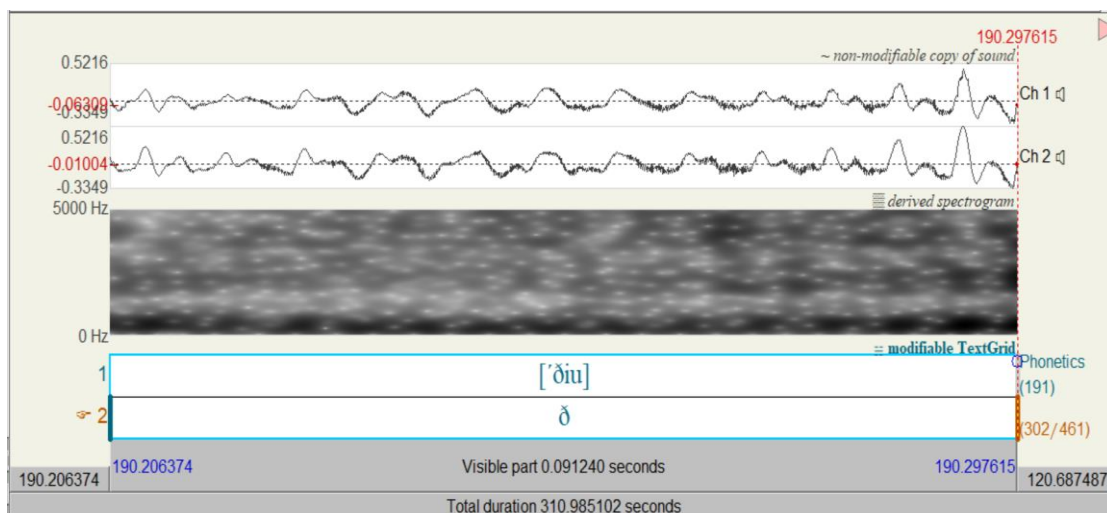
Εικόνα 28: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['θitsi]

Εικόνα 29: Ανάπτυξη του ήχου [θ] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η μη περιοδικότητα του ήχου

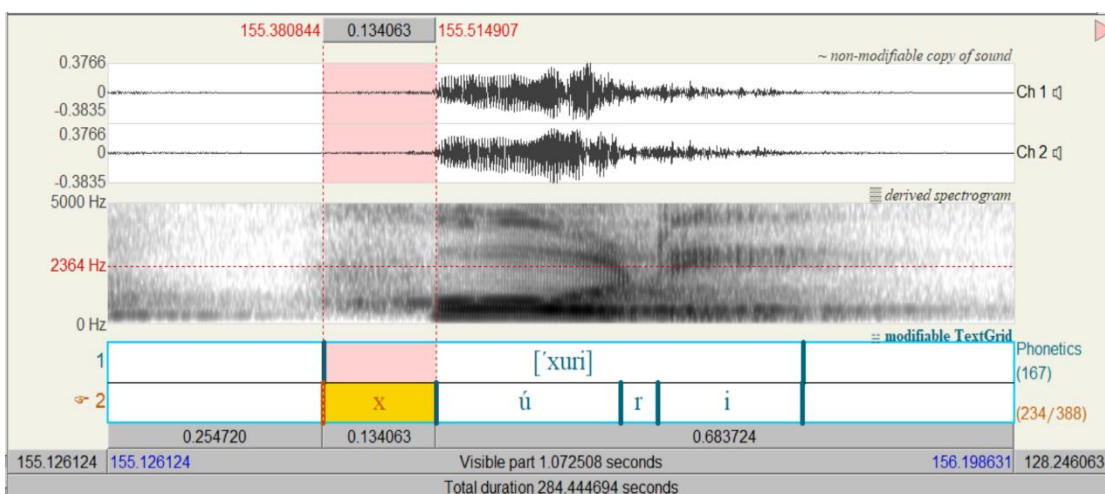
Εικόνα 30: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['diu]

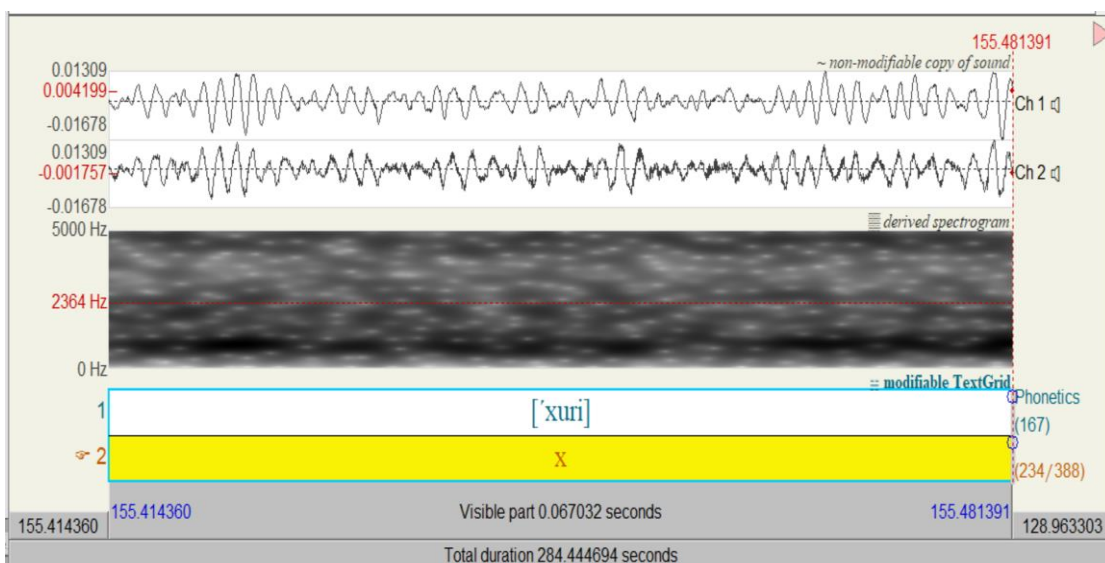
Εικόνα 31: Ανάπτυξη του ήχου [δ] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η περιοδικότητα του ήχου, και ταυτόχρονα –ειδικά στο μέσω της κυματομορφής- το τυχαίο κύμα το οποίο επικάθεται στο ημι-περιοδικό

Τέλος, θα ασχοληθούμε με τα υπερωικά τριβόμενα σύμφωνα, ενώ σχετική αναφορά για την ουρανικοποίηση των υπερωικών συμφώνων έχει γίνει παραπάνω. Στα υπερωικά τριβόμενα ανήκουν το άηχο /x/ και το ηχηρό /ɣ/. Το φώνημα /x/ πραγματώνεται ως ένα υπερωικό, τριβόμενο, άηχο, εξακολουθητικό σύμφωνο και το φώνημα /ɣ/ ως ένα υπερωικό, τριβόμενο, ηχηρό και εξακολουθητικό σύμφωνο. Στα υπερωικά τριβόμενα το στενό πέρασμα από όπου το ρεύμα αέρα περνάει και δημιουργεί αναταραχή εμφανίζεται

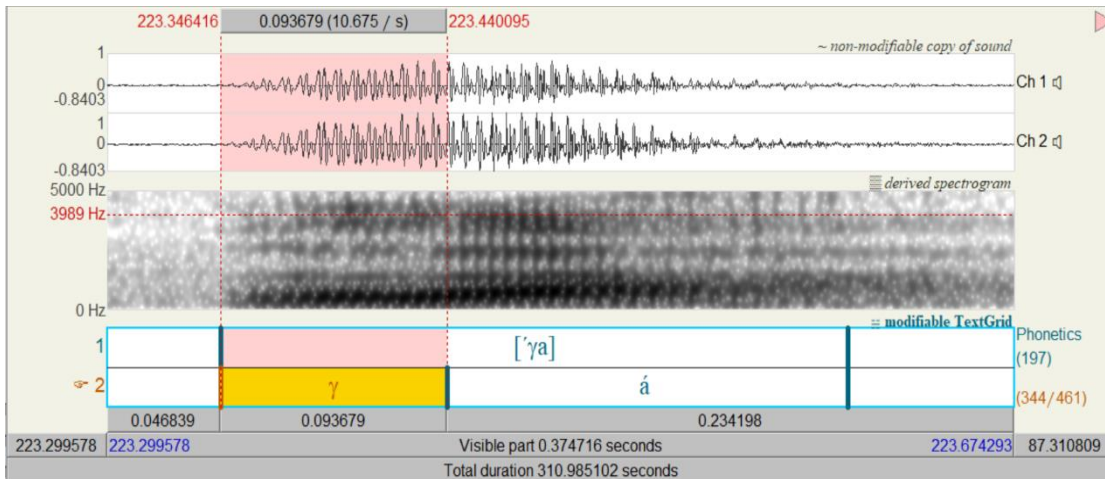
στη μαλακή υπερώα. Ειδικότερα, το φώνημα /x/, όπως τα χειλοδοντικά και τα οδοντικά άηχα τριβόμενα, θεωρείται ένας διαρκής ήχος που εμφανίζει ένα μη περιοδικό ή τυχαίο κύμα χαμηλού εύρους και συνήθως μεγάλης διάρκειας. Αντίθετα, το φώνημα /ɣ/, όπως τα χειλοδοντικά και τα οδοντικά ηχηρά τριβόμενα, θεωρείται ένας διαρκής ήχος που εμφανίζει έναν συνδυασμό περιοδικού κύματος με τυχαίο κύμα. Η τιμή της μέσης διάρκειας του ήχου /x/ ορίζεται στα 107 ms (Εικόνες 32, 33), ενώ του ήχου /ɣ/ στα 110 ms (Εικόνες 34, 35).

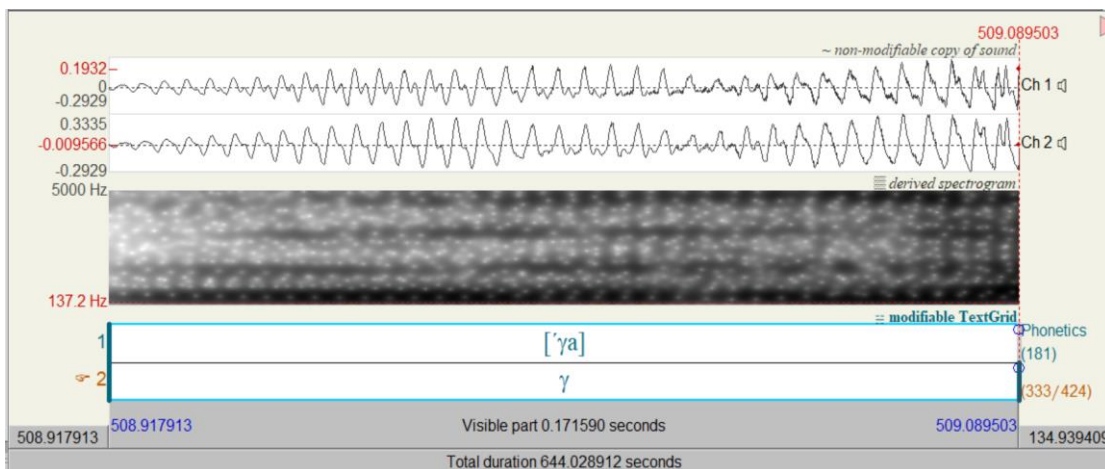
Εικόνα 32: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [ˈxuri]

Εικόνα 33: Ανάπτυξη του ήχου [x] της εικόνας. Συγκρίνετε τις κυματομορφές των [f] και [x]

Εικόνα 34: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης ['γα]

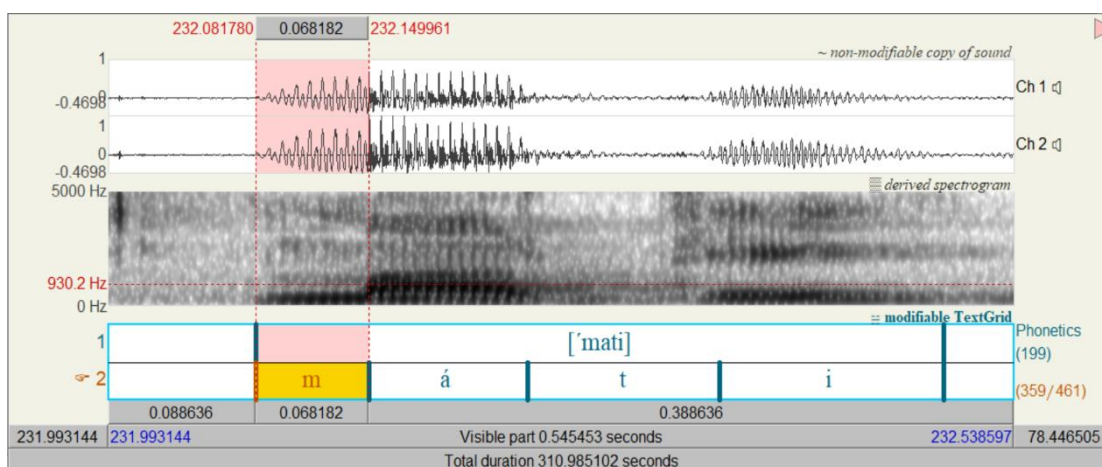
Εικόνα 35: Ανάπτυξη του ήχου [γ] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η περιοδικότητα του ήχου, και ταυτόχρονα –ειδικά στο μέσω της κυματομορφής- το τυχαίο κύμα το οποίο επικάθεται στο ημι-περιοδικό

3.4.5. Τα έρρινα σύμφωνα της τσακωνικής διαλέκτου

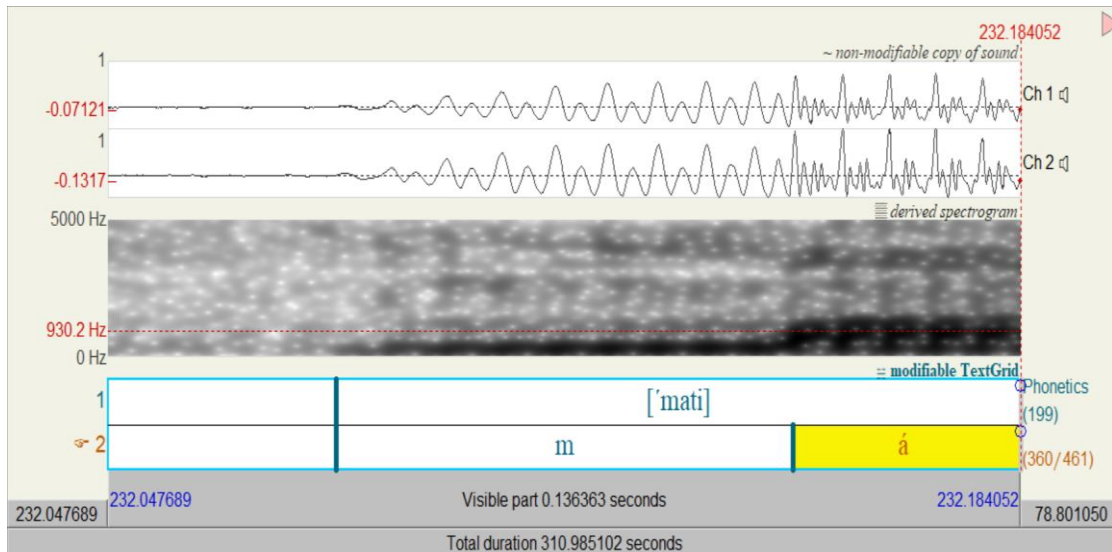
Στα έρρινα σύμφωνα της διαλέκτου ανήκουν το διχειλικό /m/, το οδοντικό /n/ και το ουρανικό /ɲ/, όπως εμφανίζονται στις λέξεις γιαγιά /maɲú/, νους /nú/ και μιλώ /ɲú/. Μάλιστα, το οδοντικό /n/ πραγματώνεται ως υπερωικό /ɲ/ πριν από υπερωικά σύμφωνα

/x, γ/. Χαρακτηριστικά, αναφέρει ο Λέγγερης (2013α, 5) για τα ρινικά σύμφωνα ότι «οι αρθρωτές φράζουν εντελώς τη φωνητική οδό αλλά η μαλακή υπερώα, η οποία στην περίπτωση των κλειστών συμφώνων είναι υπερυψωμένη φράζοντας τη ρινική οδό, χαμηλώνει με αποτέλεσμα ο αέρας να διαφεύγει από εκεί, όπως όταν αναπνέουμε από τη μύτη. Αν και οι ρινικοί φθόγγοι μπορούν να χαρακτηριστούν κλειστοί από τη στιγμή που κατά την παραγωγή τους η στοματική κοιλότητα είναι φραγμένη, συνήθως όταν λέμε κλειστός φθόγγος εννοούμε τους στοματικούς κλειστούς φθόγγους. Κατά την παραγωγή των ρινικών συμφώνων επομένως απουσιάζει η συμπίεση αέρα πίσω από τη στοματική φραγή, καθώς ο αέρας διοχετεύεται μέσω της ρινικής κοιλότητας κατά τη διάρκεια της άρθρωσης του συμφώνου από τη μύτη». Τέλος, οι ρινικοί ήχοι ακουστικά, απεικονίζονται με ένα περιοδικό κύμα, σχετικά ισχυρό αλλά με χαμηλότερη ακουστότητα από τα φωνήεντα. Επίσης, είναι λιγότερο σύνθετο σε σύγκριση με τα φωνήεντα (Εικόνα 36).

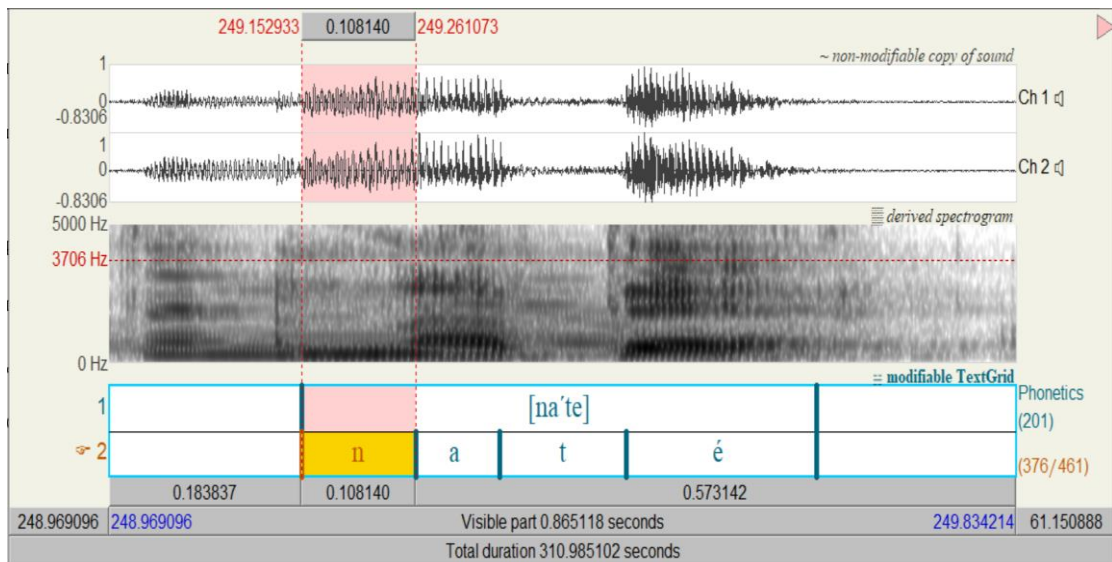
Αναλυτικά, το φώνημα /m/ πραγματώνεται ως ένα διχειλικό, κλειστό, ηχηρό, έρρινο σύμφωνο και παρουσιάζει την ίδια κατανομή με το αντίστοιχο φώνημα στην ΚΝΕ. Εμφανίζει μέση τιμή διάρκειας τα 84 ms (Εικόνες 36, 37). Το φώνημα /n/ πραγματώνεται ως ένα έρρινο, οδοντικό, κλειστό και ηχηρό σύμφωνο, όμοιο με αυτό της ΚΝΕ και μέση τιμή διάρκειας στα 129 ms (Εικόνες 38, 39). Έπειτα, το φώνημα /ɲ/ πραγματώνεται ως ένα ρινικό, ουρανικό και ηχηρό σύμφωνο με μέση τιμή διάρκειας στα 116 ms (Εικόνες 40, 41). Σε αντίθεση με την ΚΝΕ που αποτελεί αλλόφωνο του φωνήματος /n/, στην τσακωνική διάλεκτο θεωρείται ξεχωριστό φώνημα. Ωστόσο, μοιάζουν ως προς την πραγμάτωσή τους.

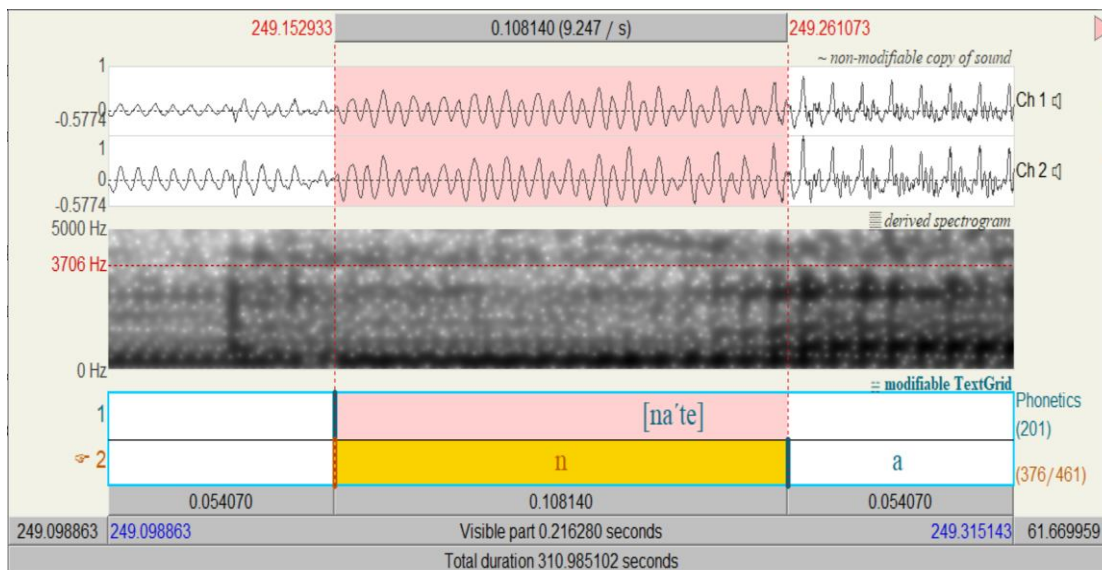
Εικόνα 36: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [ˈmati]

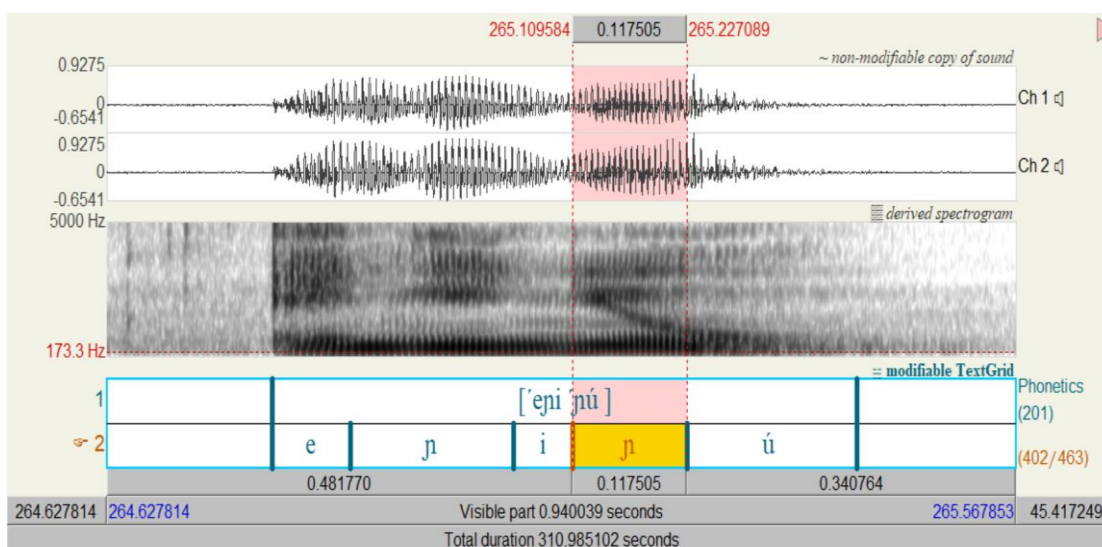
Εικόνα 37: Ανάπτυξη του ήχου [m] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η περιοδικότητα του κύματος, με μικρότερη συνθετότητα από το φωνήεν

Εικόνα 38: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [na'te]

Εικόνα 39: Ανάπτυξη του ήχου [n] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η περιοδικότητα του κύματος, με μικρότερη συνθετότητα από το φωνήεν

Εικόνα 40: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [επί ηύ]

Εικόνα 41: Ανάπτυξη του ήχου [ɲ] της εικόνας. Σ' αυτή την κυματομορφή φαίνεται η περιοδικότητα του κύματος

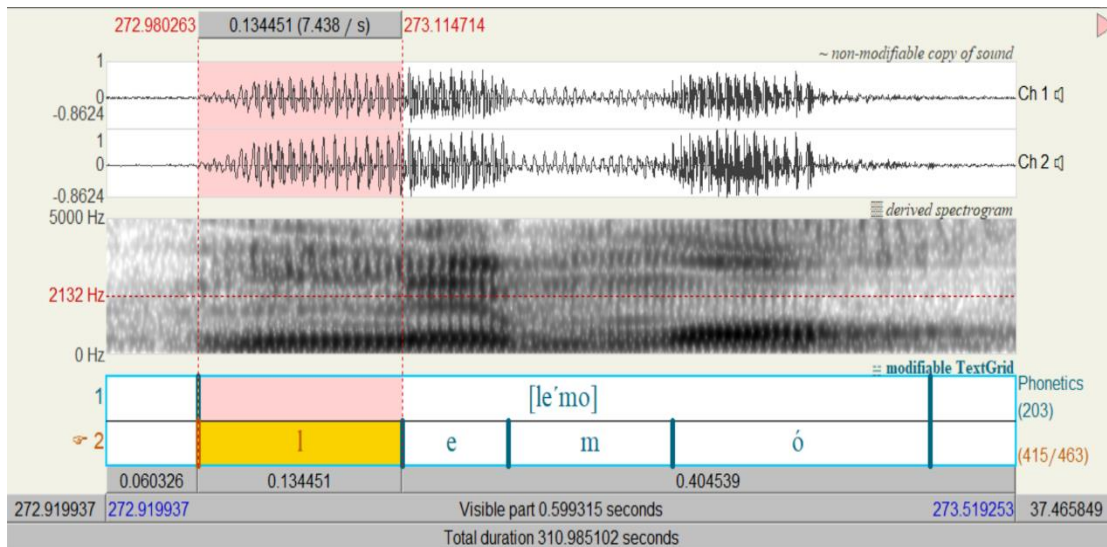
Η συχνότητα εμφάνισης του οδοντικού [ɲ] βρίσκεται στο 82,0 %, δηλαδή από τις 315 πραγματώσεις εμφανίζεται στις 258. Έπειτα, το ουρανικό έρρινο [ɲ] εμφανίζεται με ποσοστό 11,4 % κυρίως στις λέξεις [e:ɲi], [ɲiɲiau:nde], [aɲi:mera], [ɲi:a] κτλ. Και τέλος, το υπερωικό έρρινο [ɲ] σε μικρότερη κλίμακα στο 6,6% κατά κύριο λόγο στις λέξεις [a:ɲga], [toɲgu:e], [taɲgalama:ta] κτλ.

3.4.6. Τα πλευρικά σύμφωνα της τσακωνικής διαλέκτου

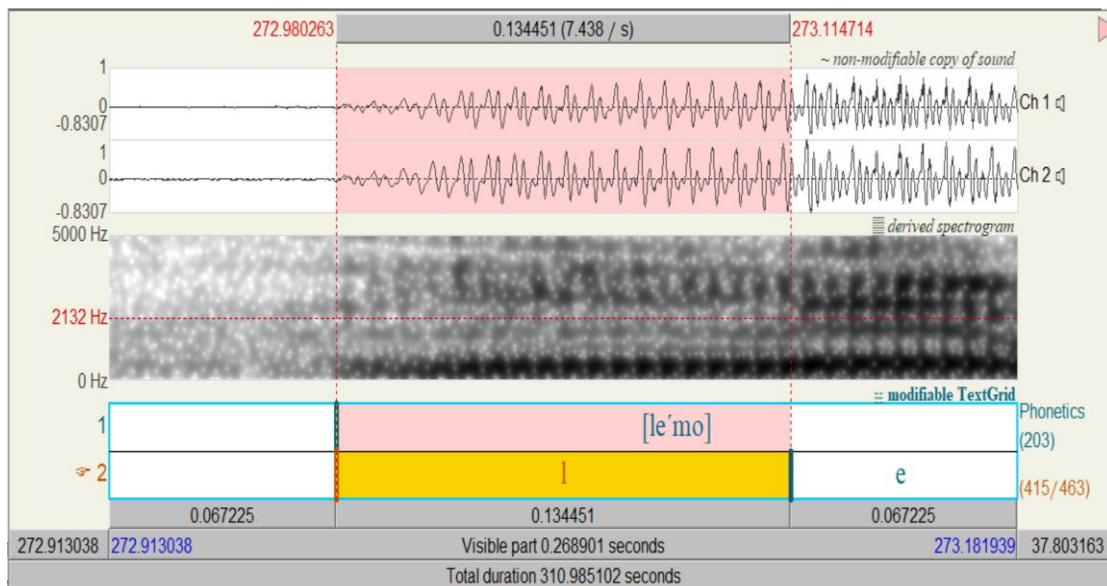
Στα πλευρικά σύμφωνα συγκαταλέγονται τα σύμφωνα /l/ και /ʎ/, όπως ακούγονται στις λέξεις λάσπη /laʃpi/ και λύπη /ʎici/. Στα πλευρικά σύμφωνα η γλώσσα εμποδίζει την ροή αέρα στο κέντρο του στόματος αλλά ο αέρας διαφεύγει από τα πλάγια, συγκεκριμένα από το ένα ή και τα δύο άκρα της γλώσσας με τον τρόπο που αναλύθηκε προηγουμένως (Λέγγερης, 2013α, 5). Το φώνημα /l/ πραγματώνεται ως ένα πλευρικό προσεγγιστικό σύμφωνο, ενώ το /ʎ/ ως ένα ουρανικό, πλευρικό σύμφωνο. Η μέση τιμή του φωνήματος ορίζεται στα 87 ms (Εικόνες 42, 43). Αντίστοιχη ακουστική κατανομή παρουσιάζει και το ουρανικό πλευρικό σύμφωνο /ʎ/, με μέση τιμή στα 129 ms (Εικόνες 44, 45).

Αναλυτικότερα, το ουρανικό, πλευρικό σύμφωνο /ʎ/ εμφανίζεται ισόποσα (50-50 %) στο δείγμα που αναλύθηκε κατά την διαδικασία του αυθόρμητου λόγου. Μεγαλύτερη

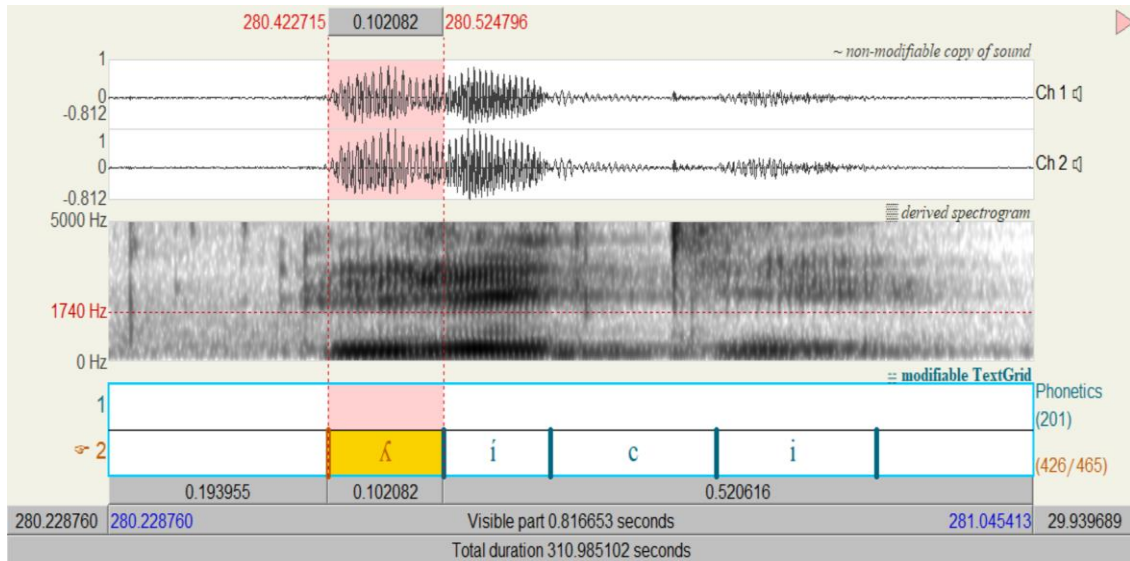
χρήση αυτού έγινε από τις γυναίκες ομιλήτριες στις λέξεις [ραλα:], [Ραλο:χορα], [α: λι], [γλίτυ:], [Ανα:ρλί], [λί:ji], [ίλι:α], [kamtzu:λα] κτλ.

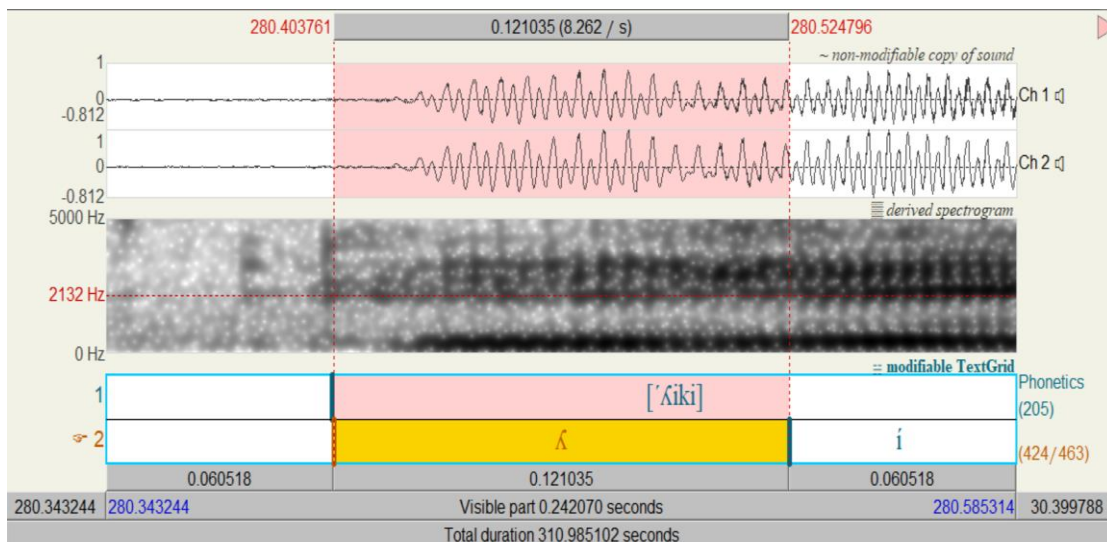
Εικόνα 42: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [le'mo]

Εικόνα 43: Ανάπτυξη του ήχου [l] της εικόνας. Συγκρίνετε το με το ημι-περιοδικό κύμα του [m] και [n]

Εικόνα 44: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [ˈlicí]

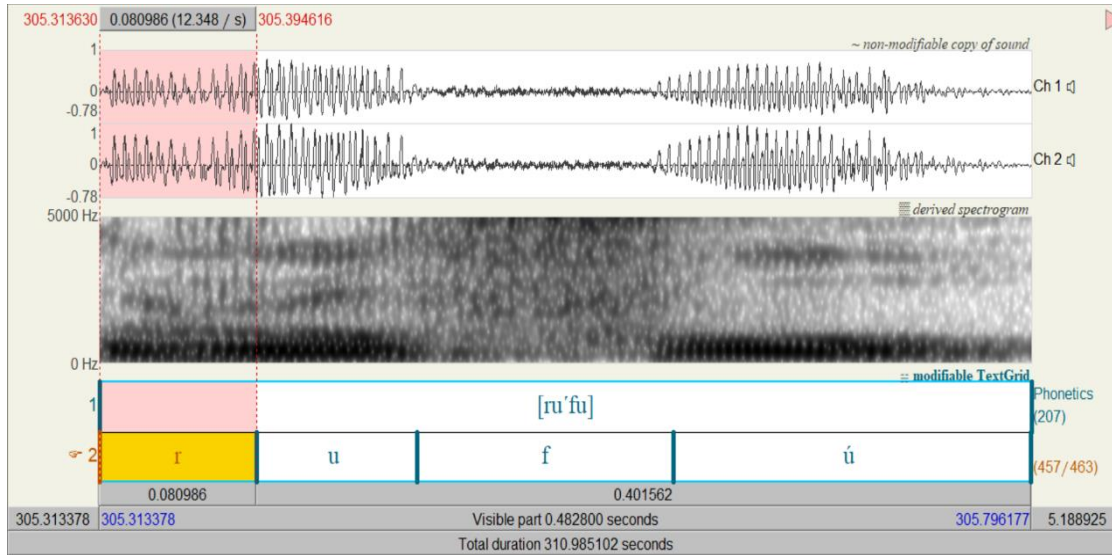

Εικόνα 45: Ανάπτυξη του ήχου [l̥] της εικόνας

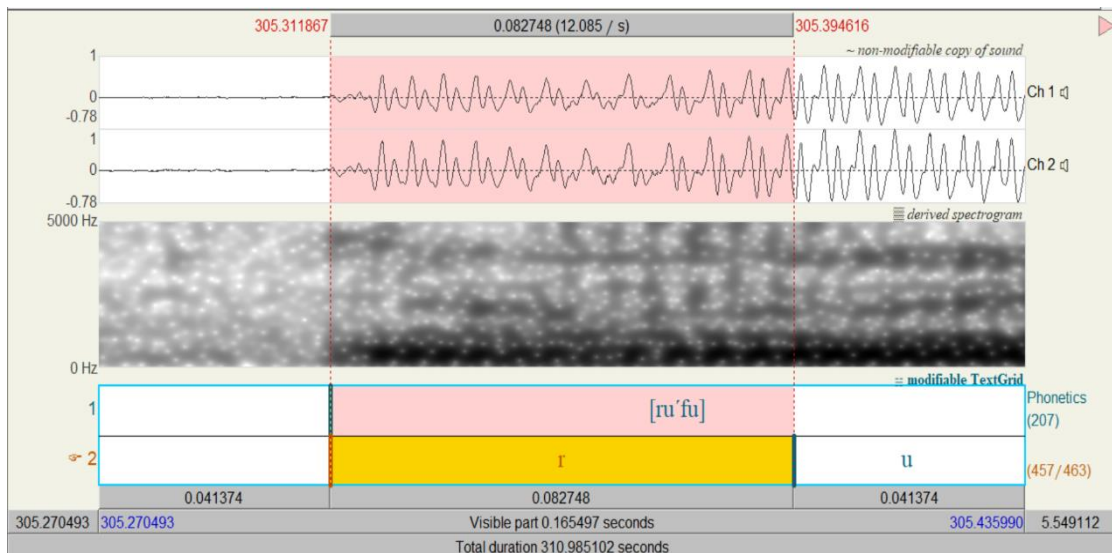
3.4.7. Το μονοπαλλόμενο σύμφωνο /r/

Το φώνημα /r/ αποτελεί το μοναδικό μονοπαλλόμενο σύμφωνο της διαλέκτου. Επομένως, μόνο αυτό το διακριτικό χαρακτηριστικό είναι αρκετό για τον διαχωρισμό του. Συγκεκριμένα, ο αρθρωτής κινείται μια φορά και επιστρέφει στη θέση του. Κατά την παραγωγή του μονοπαλλόμενου /r/ έχουμε κίνηση της άκρης της γλώσσας, η οποία

«χτυπάει» τα φατνία μόνο μια φορά με μια βαλλιστική κίνηση (Λέγγερης 2013α, 5). Το μονοπαλλόμενο έχει μέση τιμή διάρκειας 81 ms (Εικόνες 46, 47).

Εικόνα 46: Κυματομορφή και φασματογράφημα της λέξης [ru'fu]

Εικόνα 47: Ανάπτυξη του ήχου [r] της εικόνας

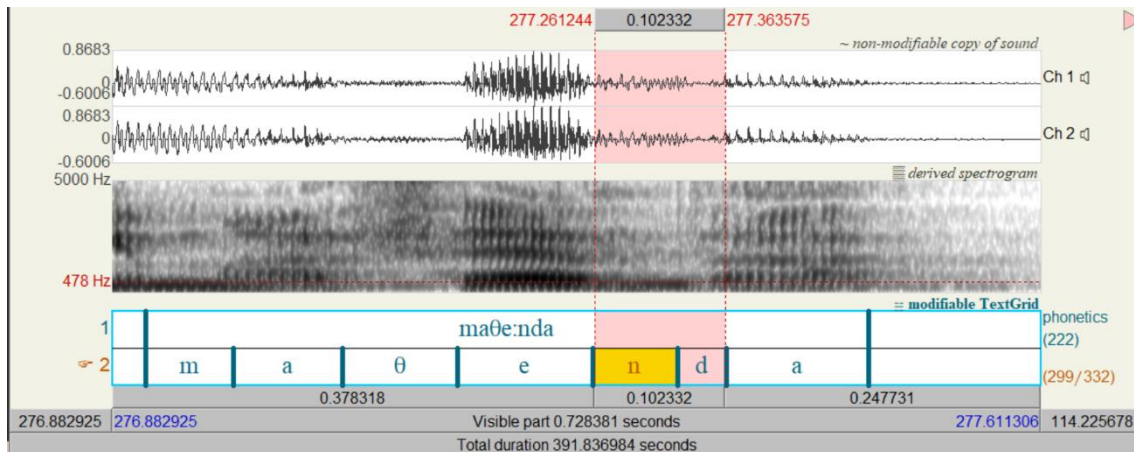
3.4.8. Τα προρινικοποιημένα σύμφωνα της διαλέκτου

Τα προρινικοποιημένα σύμφωνα [mb], [nd], [ndz], [ɲ], [ŋg] αποτελούν σύνθετες αρθρώσεις και απαρτίζουν μια πλήρη σειρά στην τσακωνική διάλεκτο, όπως φαίνεται χαρακτηριστικά στον παρακάτω πίνακα (Χαραλαμπίδης, ΔΔ, 64):

		δελειλικά	ὀδοντικά	προστριβ. συριστικά	οὐρανικά	ὕπερωικά
δ α σ έ α		p ^h	t ^h	t s ^h	c ^h	k ^h
κλειστά	ἀηχα	p	t	t s	c	k
	προρινικο- ποιημένα	mb	.nd	ndz	ɲʃ	ŋg

Πίνακας 9: Τα προρινικοποιημένα σύμφωνα [mb], [nd], [ndz], [ɲ], [ŋg]

Οι αρθρώσεις αυτές ξεκινάνε με ένα έρρινο σύμφωνο /m, n, ɲ/ και [ŋ] και τελειώνουν με ένα ηχηρό κλειστό σύμφωνο /b, d, dz, g/, σημείο στο οποίο πρέπει να σταθεί κανείς καθώς απουσιάζουν στην τσακωνική διάλεκτο. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτών των αρθρώσεων είναι ότι έχουν και τα δύο σύμφωνα τον ίδιο τόπο άρθρωσης, δηλαδή το προρινικοποιημένο σύμφωνο [mb] εμπεριέχει δύο χειλικά σύμφωνα, το [nd] δύο οδοντικά σύμφωνα και ούτω καθεξής. Εμφανίζονται σπάνια και με μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης σε εσωτερική θέση παρά σε αρχική θέση. Κυρίως εμφανίζονται λόγω της χρήσης τους για την δημιουργία των ρηματικών τύπων του ενεστώτα και του αορίστου. Πράγματι, προρινικοποιημένα σύμφωνα συναντήθηκαν και στους τρεις πληροφορητές στα ρήματα ενεστώτα με κατάληξη [nd] (Εικόνα 48) και αορίστου με καταλήξεις [ndz] αλλά και [ŋg]. Μερικά παραδείγματα ρημάτων αορίστου είναι τα εξής: [aŋga], [iŋgi], [efiŋgai]. Μεγαλύτερη είναι η εμφάνιση του προρινικοποιημένου συμφώνου [nd] στις καταλήξεις ρημάτων ενεστώτα αλλά και σε άλλες λέξεις. Δειγματοληπτικά, βρέθηκαν οι λέξεις [prosinunde], [maθenda], [ʃerisunde], [eperunde]. [enorunde], [fonaunde], [ekeramunde], [ɲiɲaunde], [exunde], [trianda], [pende] κ.ά. Τέλος, το προρινικοποιημένο σύμφωνο [mb] εμφανίζεται με μικρότερη συχνότητα σε λέξεις όπως [mbika], [embitse], [embrepe], [embinde], [embarinde], [mboru].

Εικόνα 48: Ανάπτυξη του προρινικοποιημένου συμφώνου [nd]

Για ακόμη μια φορά ερχόμαστε αντιμέτωποι με το ζήτημα της μονοφωνατικής ή διφωνατικής αξίας των συγκεκριμένων σύνθετων αρθρώσεων, όπως είχε προκύψει και με τα δασέα συριστικά σύμφωνα [ts, tsʰ, tʃ ɰ]. Σύμφωνα με τον Χαραλαμπίδου (ΔΔ, 65-70), στην περίπτωση των υπό εξέταση συμπλεγμάτων [mb], [nd], [ɲg] της τσακωνικής (αφήνουμε εκτός προς στιγμήν τα συμπλέγματα [ndz] και [ɲʝ]), υποστηρίζει ότι τα ηχηρά κλειστά σύμφωνα [b], [d], [g] δεν μπορούν να εμφανιστούν μόνα τους ως ανεξάρτητα φωνήματα, όπως το [m], [n], αλλά πάντοτε προηγείται ένα έρρινο σύμφωνο. Επομένως, θα μπορούσαμε να αποφανθούμε ότι τα συμπλέγματα αυτά αποτελούν αδιάσπαστες φωνολογικές μονάδες και κάθε μια αποτελεί ένα μοναδικό φώνημα.

Όσον αφορά την μονοφωνατική αξία που προσπαθούμε να αποδώσουμε σε αυτές τις σύνθετες αρθρώσεις παρατηρούμε τα εξής δύο βασικά σημεία, α: η ύπαρξη ως δεύτερου στοιχείου ενός ηχηρού κλειστού συμφώνου και όχι οτιδήποτε άλλο προσδιορίζεται-προϋποθέτει την ύπαρξη ενός έρρινου στοιχείου και β: στα Τσακωνικά υπάρχει μια πλήρης σειρά άηχων κλειστών συμφώνων /p, t, k/ τα οποία δεν εμφανίζουν τέτοιες σύνθετες αρθρώσεις μετά από έρρινο (/mp, nt, nk/). Επομένως, τα συμπλέγματα [mb], [nd], [ɲg] αναλύονται φωνολογικά σε έρρινο + p, t, k με ουδετεροποιημένες τις αντιθέσεις των έρρινων. Τέλος, το [ndz] και [ɲʝ] τα αναλύουμε ως /nts/ και /nk/.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία έγινε μια προσπάθεια περιγραφής και ανάλυσης του φθογγικού συστήματος της τσακωνικής διαλέκτου. Κύριο μέλημα της εργασίας αποτέλεσε η εξέταση της ποιότητας και της ποσότητας των φωνηέντων σε δύο είδη λόγου. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάστηκαν οι δύο πρώτες συχνότητες συντονισμού (F1 και F2) των πέντε φωνηέντων της Τσακωνικής σε τονισμένες-άτονες θέσεις εκφωνούμενα από άνδρες και γυναίκες στα δύο είδη λόγου, όπου και αναλύθηκαν.

Ακολούθως, μέσω της περιγραφικής και ακουστικής ανάλυσης των συμφώνων παρατηρήθηκε η ύπαρξη όλων των συμφώνων που εμφανίζονται στη διαλεκτική ομιλία των διαλεκτόφωνων ομιλητών/-τριών, όπως έχει διαπιστωθεί και από προγενέστερες μελέτες. Βέβαια, η επίδραση της κοινής νέας ελληνικής είναι πρόδηλη με αποτέλεσμα οι κατηγορίες συμφώνων που δεν εμφανίζονται στην ΚΝΕ (οι δασείς κλειστοί φθόγγοι (/p^h/, /t^h/, /k^h/), τα συριστικά (/ʃ/, /ʒ/), οι ουρανικοί φθόγγοι (/j/, /ɰ/) και τα προστριβόμενα σύμφωνα (/ts^h/, /tʃ^h/) να εμφανίζονται αν όχι με μειωμένη συχνότητα αλλά με μειωμένα φωνητικά χαρακτηριστικά.

Επίσης, σε μια γενικότερη αντιπαραβολή της διαλέκτου με την ΚΝΕ παρατηρείται ότι υπάρχουν αποκλίσεις μεταξύ τους στην ποσότητα και την ποιότητα των συμφώνων με τη Τσακωνική να εμφανίζει πιο πλούσιο συμφωνικό σύστημα. Η μεγαλύτερη, μάλιστα, διαφοροποίησή τους έγκειται στην εμφάνιση των δασυνόμενων αλλά και των μεταφατνιακών/ παχιών συριστικών συμφώνων. Πέρα από τις διαφορές υπάρχουν και ομοιότητες μεταξύ των δύο φθογγικών συστημάτων, όπως οι κατηγορίες των απλών κλειστών /p, t, k/, των τριβόμενων [f, v, θ, ð, s, z, ʒ, j, x, ɣ], των ρινικών [m, n, ɲ, ŋ], των πλευρικών [l, ʎ] και του μονοπαλλόμενου [r].

Συνοψίζοντας, σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας μπορώ να αποφανθώ με βεβαιότητα ότι ο φωνηεντικός χώρος της τσακωνικής διαλέκτου με βάση τα δύο είδη λόγου σχηματίζει τις περισσότερες φορές ένα τραπέζιο σχήμα. Κάποιες φορές, όμως, τα γραφήματα σχημάτιζαν ένα παράξενο πεντάπλευρο σχήμα. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα μεταξύ άλλων των γραφημάτων 3.4, 3.12, 3.13 κ.α.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι τα συγκεκριμένα πορίσματα έρχονται να επιβεβαιώσουν ως ένα βαθμό τις αρχικές μου υποθέσεις. Δηλαδή, ως αρχική υπόθεση εκλαμβάνεται η πεποίθηση ότι μεταξύ του αυθόρμητου λόγου και της ανάγνωσης λίστας λέξεων θα υπήρχε μια καταφανής διαφοροποίηση ως προς την κατανομή των φωνηέντων στον φωνηεντικό χώρο της τσακωνικής διαλέκτου. Ωστόσο, η αρχική μου υπόθεση επιβεβαιώνεται μερικώς, αφού διακρίνονται ελάχιστες διαφοροποιήσεις μεταξύ αυτών. Προφανώς, είναι εμφανής μια διαφοροποίηση, όπως και αναμενόταν, στα δύο είδη λόγου με την κατανομή να είναι πιο κεντρική και μικρή στον αυθόρμητο λόγο, ενώ στην ανάγνωση λίστας λέξεων να παρατηρείται μια πιο ευρεία και απλωμένη κατανομή.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάλυσης, όπου έλαβα υπόψιν γλωσσικές αλλά και εξωγλωσσικές παραμέτρους, απορρίπτονται εν μέρει κάποιες αρχικές μου υποθέσεις σχετικά με την κατανομή των τονισμένων και άτονων φωνηέντων στα δύο είδη λόγου. Δηλαδή, ναι μεν διαπιστώθηκε ότι η διάκριση τονισμένης και άτονης συλλαβής επηρεάζει το μέγεθος του φωνηεντικού χώρου. Από την άλλη δε, στον αυθόρμητο λόγο όταν εκφωνούνται τα τονισμένα φωνήεντα, ο φωνηεντικός χώρος είναι φανερά μικρότερος, ενώ τα άτονα φωνήεντα παρουσιάζουν μια απλωμένη εικόνα. Αντίθετα, στην ανάγνωση λίστας λέξεων παρατηρήθηκε η αναμενόμενη κατανομή στον φωνηεντικό χώρο. Τα τονισμένα φωνήεντα παρουσίαζαν έναν ευρύτερο φωνηεντικό χώρο ως προς τις διαστάσεις ύψους και πλάτους και τα άτονα φωνήεντα μια πιο συμμαζεμένη εκδοχή του φωνηεντικού χώρου. Οι πραγματώσεις των φωνηέντων εμφανίζονται πιο συμμαζεμένες και στα δύο επίπεδα λόγου. Σύμφωνα με την F1 στο φυσικό λόγο τα μεσαία φωνήεντα /e/ και /o/ αλλά και τα υψηλά /i/ και /u/ πραγματώνονται υψηλότερα σε τονισμένες θέσεις παρά σε άτονες. Επιπλέον, όσον αφορά το βαθμό οπισθιότητας των φωνηέντων, τα μεσαία και υψηλά φωνήεντα πραγματώνονται πιο κεντρικά σε τονισμένες θέσεις παρά σε άτονες, όπως αντανακλάται από τις τιμές της F2. Αυτή η παρατήρηση ισχύει και στην ανάγνωση λίστας λέξεων όπου τα μεσαία φωνήεντα πραγματώνονται σε υψηλότερες θέσεις στις τονισμένες συλλαβές και όχι στις άτονες.

Στο τρίτο επίπεδο ανάλυσης, στο οποίο συνδυάστηκαν τα κοινωνικά και φωνητικά χαρακτηριστικά των πληροφορητών, δεν συνάντησα κάποια διαφοροποίηση για την οποία να μην είχε γίνει λόγος νωρίτερα, όταν εξέταζα τις προαναφερθέντες παραμέτρους μεμονωμένα. Για παράδειγμα, στο φυσικό λόγο μελετώντας τη γλωσσική παράμετρο τονισμένη συλλαβή συνδυαστικά με την κοινωνιογλωσσική παράμετρο του φύλου,

διαπίστωσα ότι τα φωνήεντα όταν πραγματώνονται σε τονισμένη θέση στους άνδρες καταλαμβάνουν μεγαλύτερο φωνηεντικό χώρο από όταν πραγματώνονται στις γυναίκες και βρίσκονται σε υψηλότερες θέσεις. Ομοίως και στην περίπτωση της άτονης συλλαβής, τα πέντε φωνήεντα καταλαμβάνουν μεγαλύτερο φωνηεντικό χώρο εκφωνούμενα από άνδρες παρά από γυναίκες και βρίσκονται σε υψηλότερες θέσεις. Το ίδιο μοτίβο εμφανίζεται και στον αναγνωσμένο λόγο, με τις γυναίκες μόνο στις τονισμένες θέσεις να παρουσιάζουν έναν εξίσου μεγάλο φωνηεντικό χώρο. Συνεπώς, γίνεται κατανοητό ότι αυτό που συνδέει τα κοινά μοτίβα είναι η παράμετρος του φύλου.

Σχετικά με τη διάρκεια πραγμάτωσης των φωνηέντων, οι μετρήσεις καταδεικνύουν ότι τα τονισμένα φωνήεντα είναι μακρύτερα σε διάρκεια απ' ότι τα άτονα και στα δύο είδη λόγου. Συγκεκριμένα, τα τονισμένα φωνήεντα στη λίστα λέξεων παρουσιάζονται μεγαλύτερα σε διάρκεια από τα αντίστοιχα τονισμένα του αυθόρμητου λόγου. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στον αναγνωσμένο λόγο η άρθρωση είναι πιο αργή και προσεχτική συγκριτικά με την άρθρωση στον αυθόρμητο λόγο.

Ολοκληρώνοντας την εργασία αυτή θα ήθελα να υπογραμμίσω μια σημαντική αδυναμία που συνάντησα κατά τη διάρκεια εκπόνησής της. Οι ελλείψεις που υπάρχουν στη βιβλιογραφία σχετικά με μελέτες για τη φωνολογία/φωνητική της διαλέκτου αποτέλεσαν ένα ακανθώδες ζήτημα για τη συλλογή του υλικού. Το γεγονός ότι ελάχιστες πρόσφατες μελέτες έχουν καταγραφεί για τις διαλεκτικές ποικιλίες της Ελληνικής αποτελεί ένδειξη ανάγκης συστηματικότερης έρευνας. Επιπλέον, είναι απαραίτητο να αναφερθεί ότι στη διαδικασία της λίστας λέξεων δεν κατάφερα να πάρω πάντα την ίδια λέξη-στόχο που ζητούσα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα σε κάποιον πληροφορητή να συλλέξω περισσότερα φωνήεντα απ' ότι στους υπολοίπους. Βέβαια, το γεγονός αυτό δεν αποτέλεσε εμπόδιο στη μελέτη της ποιότητας των φωνηέντων, καθώς για κάθε πληροφορητή έλεγξα την ίδια ποσότητα φωνηέντων που είχα απομαγνητοφωνήσει στην διαδικασία της λίστας λέξεων. Όσον αφορά την περιγραφή των συμφωνικών φωνημάτων της τσακωνικής διαλέκτου, εντοπίστηκαν όλες οι ήδη γνωστές κατηγορίες συμφώνων που είχαν μελετηθεί και σε προγενέστερες έρευνες.

Ευελπιστώ ότι η παρούσα μελέτη θα αποτελέσει έναυσμα για μελλοντική και διεξοδικότερη έρευνα σε ένα τόσο ενδιαφέρον πεδίο της γλώσσας όπως είναι η

Φωνολογία αλλά και της τσακωνικής διαλέκτου, ως της πιο αρχαιοπρεπούς διαλέκτου της Ελληνικής γλώσσας.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Anagnostopoulos, G.P. 1926. Tsakonische Grammatik. Berlin. Urania. Αθήνα. Σακελλάριος.

Andriotis, N. (1974). Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten. [Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung, XXII]. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften

Armstrong, S. 2009. The phonetics of plosive and affricate gemination in Cypriot Greek [PhD dissertation]. Cambridge: University of Cambridge.

Arvaniti, A. 2007. Greek Phonetics. The State of the Art. Journal of Greek Linguistics 8(1), 97-208

Barden, K. 2009. Spectrographic, spectral (and durational) analysis of English vowels. Foundations of Speech Communication. LT 9, MML Li9, MPhil. Online resource: http://www.ling.cam.ac.uk/li9/Lab4_0910_vowels.pdf.

Deffner, M. (1881). Zakonische Grammatik. Berlin: Weidmann.

Labov, W., Yaeger, M. & R. Steiner (1972): A quantitative study of sound change in progress. Report on NSF-GS-3287, τ. 1, κεφ. 1-7. Φιλαδέλφεια: The U.S. Regional Survey.

Labov, W. (1972): Sociolinguistic patterns. Φιλαδέλφεια: University of Pennsylvania Press.

Liosis, N. 2014. Tsakonian. Στο G. Giannakis (ed.), Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics. The Netherlands: Brill Academic Publishers, 3: 446–450.

Liosis, N. 2016. Tsakonian Studies: The State-of-the-Art. Studies in Greek. Linguistics 36: 205–218.

Newton, Brian. 197. The generative interpretation of the dialect. A study of Modern Greek phonology. Cambridge: Cambridge University Press

Pernot, H. 1934. Introduction à l'Étude du Dialecte Tsakonien. Paris: Les Belles Lettres.

Trudgill, P. 2003. Modern Greek dialects: A preliminary classification. *Journal of Greek Linguistics*, 4 (pp. 45–63).

Ελληνική

Βαγενάς, Θ. 1971. Ιστορικά Τσακωνιάς και Λεωνιδίου. Αθήνα.

Βογιακάκος, Δίκαιος Β. 1986. Κοινά γλωσσικά στοιχεία εις την διαλέκτον της Τσακωνιάς και της Μάνης. *Χρονικά των Τσακώνων Ζ'*. 76-1.

Browning, R. 1969. ' Η ελληνική γλώσσα μεσαιωνική και νέα. Μτφσ. Δ. Σωτηροπούλου. Αθήνα. Παπαδήμας

Δέφνερ, Μ. 1923. Λεξικόν της Τσακωνικής διαλέκτου. Αθήνα: Εστία.

ΙΛΝΕ. 1993 - . Ιστορικόν λεξικόν της νέας ελληνικής. Αθήνα. Ακαδημία Αθηνών.

Κοντοσόπουλος, Ν. 2001. Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής. Αθήνα: Γρηγόρης.

Κωστάκης, Θ. 1951. Σύντομη Γραμματική της Τσακωνικής Διαλέκτου. Αθήνα: Institute Français d' Athènes.

Κωστάκης, Θ. 1956. Παρατηρήσεις στα τσακόνικα της Προποντίδας. Στο *Πελοποννησιακά 1*: 108–126.

Κωστάκης, Θ. 1969. Τα Τσακόνικα της Προποντίδας. Στο *Χρονικά των Τσακώνων 3*, 41–47.

Κωστάκης, Θ. 1979. Βάτικα και Χαβουτσί: Τα τσακωνοχώρια της Προποντίδας. Αθήνα: Κέντρο μικρασιατικών σπουδών.

Κωστάκης, Θ. 1986. Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου. 1 τόμ. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Κωστάκης, Θ. 1986. Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου. 2 τόμ. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Κωστάκης, Θ. 1987. Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου. 3 τόμ. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Κωστάκης, Θ. 1999. Γραμματική της Τσακωνικής Διαλέκτου (Περιφέρεια Λεωνιδίου-Πραστού). Στο Χρονικά των Τσακώνων 15.

Λεκός, Μ. 1920. Περί Τσακώνων και της Τσακωνικής Διαλέκτου. Αθήνα: Παπαπαύλου & Σία. (Ανατύπωση το 1984. Αθήνα: Νότης Καραβίας).

Λιόσης, Ν. 2007. Γλωσσικές επαφές στην Νοτιοανατολική Πελοπόννησο. Δημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. ΑΠΘ.

Λιόσης, Ν. & Παπαδάμου, Ε. (2011). Η εξέλιξη του Υ στις νεοελληνικές διαλέκτους: η κατωιταλική σε σύγκριση με την τσακωνική. Στο Κ. Μηνάς, Χ. Μπασέα-Μπεζαντάκου & Ι. Μανωλέσσου (επιμ.), Νεοελληνική διαλεκτολογία τ.6, (σσ. 201-223). Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών

Λυσίκατος, Σ. ([2006] (2011)). Τσακωνικό Ανθολόγιο. Στο Χρονικά των Τσακώνων 9. Αθήνα.

Μάνου, Ε. 2015. Το πρόκιου μι Τσακωνικό λεξικό. 2 η έκδοση. Κιάτο: Καταγράμμα.

Μανωλέσσου, Ι. 2019. Νέα δεδομένα για την ιστορία της τσακωνικής διαλέκτου. Στο Αρχάκης Α., Κουτσούκος Ν., Ξυδόπουλος, Γ. & Δ. Παπαζαχαρίου (επιμ.), Γλωσσική ποικιλία. Μελέτες αφιερωμένες στην Αγγελική Ράλλη (σσ. 289-311). Αθήνα: Κάπα Εκδοτική.

Μανωλέσσου, Ι., Μπέης, Στ. & Χρ. Μπασέα-Μπεζαντάκου 2012. Η φωνητική απόδοση των νεοελληνικών διαλέκτων, Λεξικογραφικών Δελτίων 26, (σσ. 161-222). Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών

ΜΗΝΑΣ, Κ. 2004. Φωνητικά ισόγλωσσα Τσακονιάς και Μάνης. Στο Μελέτες Νεοελληνικής διαλεκτολογίας. Αθήνα: τυπωθήτω

Οικονόμος, Θεόδωρος. 1846. *Πραγματεία της Λακωνικής Γλώσσης*. Αθήναι: Μελαχούρη και Καραμπίνη. Οικονόμος, Θεόδω

Οικονόμου, Θ.Μ. 1870: *Γραμματική τής Τσακωνικής Διαλέκτου*. Αθήναι.

Παπαναστασίου, Γ. (2015). Η σημερινή κατάσταση των νεοελληνικών διαλέκτων. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές* (σσ. 3-48). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Πρωτόπαπας, Α. 2003. Εισαγωγή στη φωνητική. Σημειώσεις για μεταπτυχιακό μάθημα φωνητικής. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Συμεωνίδης, Χ. 1972. Οι Τσάκωνες και η Τσακωνιά. Συμβολή στην ερμηνεία των ονομάτων και του ομώνυμου βυζαντινού θεσμού των Καστροφυλάκων. Θεσσαλονίκη, Κέντρον Βυζαντινών Ερευνών.

Τζίτζιλής, Χ. 2000. Νεοελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία. Στο *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της*, επιμ. Α.-Φ. Χριστίδης κ.ά., 15-22. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Χαραλαμπίκης, Χ. (2000). Κοινή και διάλεκτοι. Στο Μ. Κοπιδάκης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. 3 η έκδοση. (σσ. 96-97). Αθήνα: ΕΛΙΑ.

Χαραλαμπίδης, Α. 1980. Φωνολογική ανάλυση της τσακωνικής διαλέκτου. Διδακτορική διατριβή, Α.Π.Θ.

Χατζιδάκης, Γ. 1905. *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τόμ. Α'. Αθήνα.

Χόρροκς, Τζ. 2011. *Ελληνικά: Ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της*. 3η Έκδοση.

Χούπης, Δ. (2006). *Τσακώνων άπαντα*. Αθήνα: Εκδόσεις Επικαιρότητα.

Ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CF%83%CE%B1%CE%BA%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%BB%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%BF%CF%82 Τελευταία πρόσβαση: 18/3/2023

<https://www.tsakoniararchives.gr/fonologiki-analysis-tsakoniki/> Τελευταία πρόσβαση: 18/3/2023

Παράρτημα

Λίστα Λέξεων

ΛΙΣΤΑ ΣΥΜΦΩΝΩΝ

[k^h] : [k^hule] → ‘αγκάθι’

[k^hoa] → ‘κόλλα που κολλάμε’

[k^hontu] → ‘κρατώ’

[t^h] : [t^haxo] → ‘στάχυ’

[t^huma] → ‘στόμα’

[t^henu] → ‘σηκώνομαι’

[p^h] : [p^hure] → ‘σπυρί’

[p^harma] → ‘σπόρος’

[p^hezine] → ‘χθεσινός’

[ʃ] : [ʃuko] → ‘μύτη’

[ʃine] → ‘βουνό’

[ʃita] → ‘χωρίστρα στα μαλλιά’

[ʒ] : [ʒizi] & [rizi] → ‘ρύζι’

[ʒuʒani] → ‘ρίγανη’

[ʒufaʎi] → ‘κατσικάκι’

[p] : [pu] → 'πουλώ'

[poru] → 'μπορώ'

[pua] → 'πόδι'

[t] : [topo] → 'τόπος'

[tile] → 'σκύλος'

[tasu] → 'μέσα'

[k] : [koa] → 'κόλλα χαρτί'

[kopo] → 'κόπος'

[kʒaga] → 'κρύο'

[ts^h] : [ts^hufa] → κεφάλι

[ts^here] → ξερός

[ts^hera] → ξέρα

[tʰ] : [tʰixa] → τρίχα

[tʰao] → τράγος

[tʰifu] → τρίβω

[ts] : [tsere] → καιρός

[tsima] → κύμα

[tsea] → σπίτι

[f] : [fili] → φύλλο

[foru] → φορώ

[fezikʰu] → φέρνω

[θ] : [θile] → φίλος

[θitsi] → θήκη

[θea] → θέα

[s] : [suko] → σύκο

[sateri] & [satezi] → κορίτσι

[sezicʰi] → θεριστής

[x] : [xrie] → χρέος

[xara] → χαρά

[xure] → χωράφια

[v] : [vu] → βόδι

[vani] → αρνί

[vzisi] → βρύση

[ð] : [ðiʉ] → δίνω

[ðie] → βίος

[ðama] → κάψιμο

[z] : [zu] → ζω

[ziɲia] → ζημιά

[zo] → ζώο

[ɣ] : [ɣa] → γάλα

[ɣonia] → γωνιά

[ɣeru] → γέρος

[m] : [ma] → μάνα

[mamu] → γιαγιά

[mali] → μήλο

[n] : [nate] → γνωστός

[nu] → νους

[nenu] → βόσκω τα ζώα

[ɲ] : [ɲate] → ακουστός

[ɲu] → μιλώ

[ɲa] → μια

[l] : [laɹpi] → λάσπη

[lemo] → λαιμός

[liu] → λιώνω

[λ] : [lici] → λύπη

[λukʰu] → λύνω

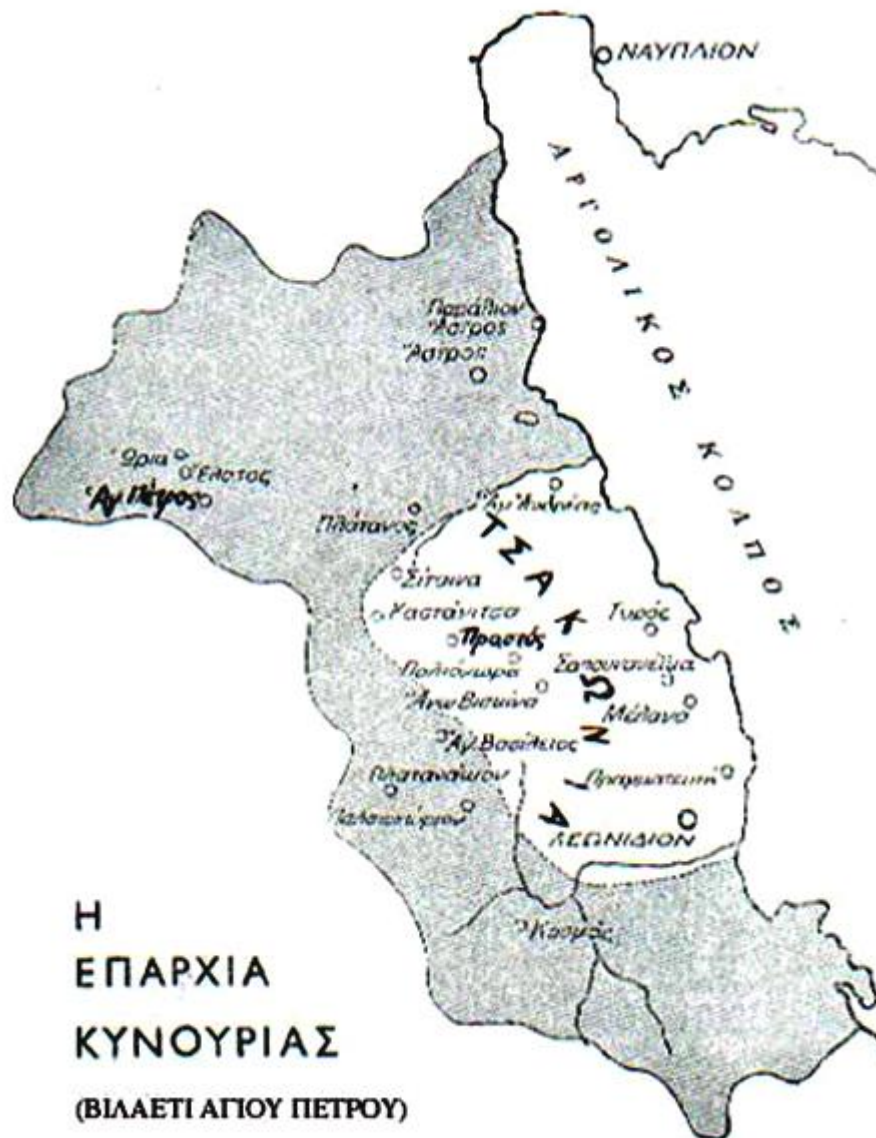
[λazu] → λιάζω

[r] : [rotu] → ρωτώ

[raθi] → ραφή

[rufu] → ρουφώ

ΧΑΡΤΕΣ

Χάρτες Χάρτης 1: Περιοχή της Τσακονιάς (Λυσίκατος 2011)

Χάρτης 2: Ευρύτερη περιοχή της Τσακωνιάς (Λιόσης 2007: 39)

Χάρτης της Επαρχίας Κυνουρίας. Στο μικρό περιγράμμα φαίνεται ο γεωγραφικός χώρος της Νεότερης Μεσαιωνικής Τσακωνιάς και στο μερίδι ο γεωγραφικός χώρος της Τσακωνιάς όπως έχει σήμερα.

Χάρτης 3: Ενδοδιαλεκτική διαφοροποίηση της σημερινής τσακωνικής (Χούπης, 2006)